

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ФЕЦАН ТЕТЯНА ІГОРІВНА

УДК 811.161.2'27

ДИСЕРТАЦІЯ
МОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
В СУЧАСНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ
ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

_____ Т. І. Фецан

Науковий керівник – **Струганець Любов Василівна**,
доктор філологічних наук, професор

Тернопіль – 2026

АНОТАЦІЯ

Фецан Т. І. Мова української діаспори в сучасному комунікативному просторі Турецької Республіки. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2026.

Дисертаційну роботу присвячено інтегральному аналізу мови української діаспори в комунікативному просторі Турецької Республіки на перетині наукових парадигм синхронної соціолінгвістики і міграційної лінгвістики.

Актуальність студіювання мовного портрета української діаспори детермінували такі інтралінгвальні та екстралінгвальні чинники: 1) типологічна відстань між українською і турецькою мовами (українська мова належить до індоєвропейської мовної сім'ї і є флективною мовою, а турецька мова належить до тюркської сім'ї і є аглютинативною мовою); 2) функціонування української мови в діаспорному середовищі в умовах постійної взаємодії з іншими мовами; 3) створення офіційних діаспорних осередків українців у Туреччині в 2014 році, пов'язане з акціями-майданами для підтримки євроінтеграційного шляху України, а також із анексією Криму; 4) повномасштабне вторгнення РФ в Україну, яке зумовило нову хвилю еміграції українців.

Джерельною базою дослідження слугують матеріали учасницького та зовнішнього спостереження, у якому була безпосередньо задіяна авторка (участь у понад 100 заходах культурно-релігійного та освітнього характеру в Турецькій Республіці упродовж 2018–2025 рр.), контент сторінок української діаспори на платформах «Фейсбук», «Інстаграм», «Тікток», «Телеграм» (73 позиції),

матеріали аудіогідів у музеях Туреччини, результати анкетування 658 діаспорян (упродовж 2023 р.), 21 мовна біографія, записана у форматі глибинних напівструктурованих інтерв'ю (упродовж 2024–2025 рр.).

Наукова новизна дисертаційної праці полягає в тому, що в ній уперше в українському мовознавстві здійснено інтегральне дослідження мови української діаспори в Туреччині; виявлено та описано типи мовних траєкторій представників діаспори; з'ясовано розрив між мовною ідентифікацією та фактичною мовною поведінкою українців у Туреччині; доведено вплив повномасштабного вторгнення РФ в Україну 2022 року на трансформацію мовної свідомості представників діаспори; проаналізовано функціонування мови в середовищі полілінгвізму та значної мовної відстані; описано критичні виклики щодо міжпоколінневої трансляції мови.

Теоретичну цінність дисертації засвідчують сформульовані засади комплексного дослідження мови діаспори на основі поєднання кількісних та якісних характеристик; створена типологія траєкторій мовної поведінки в мультикультурних умовах; виявлені механізми трансформації мовної свідомості під впливом геополітичних подій; описана специфіка функціонування української мови в середовищі значної типологічної відстані контактних мов. Авторські узагальнення стануть підґрунтям для подальшого аналізу мовної поведінки українців у різних країнах світу, посприяють вирішенню питань соціолінгвістики та міграційної лінгвістики.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути застосовані в лінгводидактиці: у викладанні курсів соціолінгвістики, міграційної лінгвістики на факультетах філології; у підготовці фахівців з україністики для роботи в діаспорних спільнотах; створена типологія мовних траєкторій корисна для аналізу мовної ситуації української діаспори в інших країнах; результати дослідження сприятимуть формуванню стратегій

збереження української мови в діяльності громадських організацій та освітніх установ української діаспори.

Українська діаспора в Турецькій Республіці є відносно молодого. Створення офіційних українських осередків у Туреччині розпочалося у 2014 році. Станом на 2024 рік у Турецькій Республіці налічується 20 країнських громадських організацій. Українська спільнота в Туреччині формувалася через світські організації. У 2022 році в цій країні перебувало близько 47 тисяч українців, а в березні 2025 року – 37 тисяч. Після 24 лютого 2022 року до Туреччини прибуло понад 844 тисячі українських громадян, проте станом на грудень 2023 року більшість із них виїхала до третіх країн чи повернулася в Україну.

Сформовано понятійно-термінологічний апарат дослідження, виконаного на перетині синхронної соціолінгвістики і міграційної лінгвістики. Доведено, що українська мова в діаспорі Туреччини найбільшою мірою функціонує в чотирьох сферах. Освітнє середовище представляють суботні й недільні школи, дитячі літні табори, читацькі й театральні гуртки, які діють при українських організаціях. Відділення україністики Стамбульського університету (із 2017 року) та університету Анкари (із 2025 року) здійснюють підготовку фахівців-українознавців. Курси української мови як іноземної при українських спілках також сприяють збереженню української мови в діаспорному середовищі.

З'ясовано, що функціонування української мови в церковному житті детерміноване релігійно-культурним контекстом Туреччини як мусульманської країни. У грудні 2022 року було створено українськомовну парафію Вселенського Патріархату в Стамбулі, у лютому 2023 року – у Самсуні, у грудні 2025 – в Ізмірі. Богослужіння проходять українською мовою. В Анкарі, Бодрумі, Бурсі, Коньї богослужіння проводять українською мовою на великі свята за запитом громад. Пісідійська митрополія діє в Анталії. Там богослужіння

відбуваються церковнослов'янською мовою. Українська мова виступає критерієм належності до національної спільноти та інструментом збереження релігійної традиції.

Встановлено, що українська мова переважає в організації культурних заходів: кінопоказів, театральних вистав, літературних вечорів, мистецьких проєктів. Діаспора демонструє гнучкий підхід до мовної політики культурних заходів: поряд із суто українськомовними практиками (Радіодиктант національної єдності, суботні школи) існують багатомовні формати (літературні вечори з читанням українською, турецькою, англійською мовами) та двомовні заходи (наприклад, свято Миколая українською і турецькою мовами).

Проаналізовано особливості функціонування української мови в соціальних мережах і медіа Туреччини. Це матеріали офіційних представництв дипломатичних установ, українських громадських організацій; неформальних груп та спільнот взаємодопомоги; освітніх установ і проєктів; релігійних спільнот; сторінок із комерційними послугами, індивідуальних блогів; медіаресурсів «Ukr-Ayna», «Kırım Haber Ajansı». Виокремлено три мовні стратегії медіаресурсів: 1) українськомовний контент, 2) двомовний контент, 3) турецькомовний контент.

На основі анкетування 658 респондентів та мовних біографій 21 респондента створено мовний портрет української діаспори в Туреччині. Показовими є такі дані: із 67% респондентів, які називають українську мову рідною, лише 31,8% засвоїли її першою і 6,5% використовують українську в повсякденному житті. Це свідчить про те, що українська мова функціонує передусім як маркер етнокультурної ідентичності, а не як основний засіб комунікації.

Доведено, що українській діаспорі Турецької Республіки властивий високий рівень білінгвізму і мультилінгвізму. Найпоширенішою є комбінація

«українська + турецька» (36,2%). Володіння англійською (70,4%) перевищує володіння турецькою (57,9%). Українська мова зберігає сильніші позиції у внутрішньодіаспорній комунікації (64,1% використовують переважно українську зі співвітчизниками) порівняно з повсякденним життям (6,5%). Це може свідчити про функціонування української як мови групової солідарності.

Виявлено, що події в Україні з 2014 року та особливо з 2022 року стали переломними для зміни мовної поведінки частини представників діаспори. Як засвідчують кількісні дані, 64,1% респондентів посилили використання української мови після повномасштабного вторгнення РФ в Україну і жоден із них не перейшов на російську. Водночас критичною залишається ситуація із забезпеченням мовної спадковості. Хоча 65,5% батьків використовують українську в спілкуванні з дітьми, лише 37% дітей опитаних діаспорян вільно володіють нею, лише 10,5% таких дітей відвідують українські суботні школи.

Виокремлено основні траєкторії мовної поведінки представників діаспори в мультикультурному середовищі на базі нарративного інтерв'ювання: стабільну (тип А), яку характеризує незмінне домінування української мови від дитинства до теперішнього часу; динамічну (тип Б), яка полягає у свідомому переході з російської на українську мову під впливом геополітичних подій 2014 і 2022 років; еволюційну (тип В), що відображає поступову, нелінійну трансформацію від змішаних мовних практик або суржику до усвідомленого вибору на користь української мови. Нетипова індивідуальна мовна траєкторія характерна для одного представника другого покоління діаспори – природного білінгва, мовна ідентичність якого сформована в середовищі українсько-турецької міжмовної і міжкультурної взаємодії.

Доведено, що в діаспорному контексті поняття «рідна мова» виходить за межі суто лінгвістичних критеріїв і набуває ціннісного виміру, оскільки більшість респондентів ідентифікує українську як рідну на підставі етнічної

належності та емоційного зв'язку з нею, а не першочергового засвоєння чи домінантного вживання.

Підсумовано, що мовний репертуар діаспорян забезпечують чотири основні мови: українська, російська, турецька та англійська. Між цими мовами існує функціональний розподіл: українська мова виконує символічно-ідентифікаційну функцію; турецька, українська і російська мови (для частини діаспорян) обслуговують повсякденну комунікацію; англійська мова (для частини діаспорян) забезпечує міжнародну та професійну взаємодію. У комунікативному просторі українців Туреччини функціонують такі вияви української національної мови: літературна мова, територіальні діалекти, суржик, просторіччя.

Перспективу дослідження вбачаємо в постійному і системному моніторингу динаміки мови діаспори в комунікативному просторі Турецької Республіки, а також у можливості використання інтегральної моделі вивчення мови в іншокультурному середовищі для аналізу мовної ситуації в діаспорних спільнотах інших країн.

Ключові слова: українська мова, соціолінгвістика, діаспора, комунікативний простір, мовне середовище, мовна ситуація, мовна політика, національна ідентичність, рідна мова, мовна поведінка, білінгвізм, мультилінгвізм, мовна свідомість, міжмовна взаємодія, мовна інтеграція.

SUMMARY

Fetsan T. I. The Language of the Ukrainian Diaspora in the Modern Communicative Space of the Turkish Republic. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities, specialty 035 Philology. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil, 2026.

The dissertation is devoted to an integral analysis of the language of the Ukrainian diaspora in the communicative space of the Turkish Republic at the intersection of the scientific paradigms of synchronic sociolinguistics and migration linguistics.

The relevance of studying of the Ukrainian diaspora's linguistic portrait is determined by the following intralingual and extralingual factors: 1) the typological distance between the Ukrainian and Turkish languages (Ukrainian belongs to the Indo-European language family and is a fusional language, whereas Turkish belongs to the Turkic family and is an agglutinative language); 2) the functioning of the Ukrainian language in a diaspora environment under conditions of constant interaction with other languages; 3) the establishment of official Ukrainian diaspora organizations in Türkiye in 2014, connected with the Maidan protests in support of Ukraine's Euro-integration course, as well as the occupation of Crimea; 4) Russia's full-scale war against Ukraine, which prompted a new wave of Ukrainian emigration.

The source base of the study comprises materials from participant and external observation in which the author was directly involved (participation in over 100 cultural, religious, and educational events in the Republic of Türkiye during 2018–2025), content from Ukrainian diaspora pages on the platforms Facebook, Instagram, TikTok, and Telegram (73 items), materials from audio guides in Turkish museums, the results of a survey of 658 diaspora members (conducted in 2023), and

21 language biographies recorded as in-depth semi-structured interviews (2024–2025).

The scientific novelty of the dissertation lies in the fact that it is the first study in Ukrainian linguistics to provide an integrated investigation of the language of the Ukrainian diaspora in Türkiye; to identify and describe the types of language trajectories of diaspora members; to reveal the gap between language identification and the actual language behavior of Ukrainians in Türkiye; to demonstrate the impact of Russia's full-scale war against Ukraine in 2022 on the transformation of the language consciousness of diaspora members; to analyze the functioning of language in a multilingual environment with significant linguistic distance; and to describe the critical challenges of intergenerational language transmission.

The theoretical value of the dissertation is demonstrated by the formulated principles of an integrated study of diaspora language based on combining quantitative and qualitative approaches; the developed typology of language behavior trajectories in multicultural settings; the identified mechanisms of how language consciousness changes under the influence of geopolitical events; and the described features of the Ukrainian language functioning in a context of significant typological distance between the languages in contact. The author's findings will serve as a basis for further analysis of the language behavior of Ukrainians in various countries of the world, and will contribute to the fields of sociolinguistics and migration linguistics.

The practical value of the study lies in the fact that its materials can be used in language teaching: in courses on sociolinguistics and migration linguistics at philology departments; in training specialists in Ukrainian studies to work with diaspora communities; the developed typology of language trajectories can help analyze the language situation of the Ukrainian diaspora in other countries; and the findings of the study will contribute to developing strategies for preserving the

Ukrainian language in the work of community organizations and educational institutions of the Ukrainian diaspora.

The Ukrainian diaspora in the Republic of Türkiye is relatively young. The establishment of official Ukrainian organizations in Türkiye began in 2014. As of 2024, there are 20 Ukrainian community organizations in the Republic of Türkiye. The Ukrainian community in Türkiye was formed through secular organizations. In 2022, approximately 47,000 Ukrainians were living in the country, and in March 2025 – 37,000. After February 24, 2022, over 844,000 Ukrainian citizens arrived in Türkiye; however, as of December 2023, the majority had left for third countries or returned to Ukraine.

The terminology of the study, conducted at the intersection of synchronic sociolinguistics and migration linguistics, has been established. It has been shown that the Ukrainian language in the diaspora in Türkiye functions most actively in four areas. The educational environment is represented by Saturday and Sunday schools, children's summer camps, reading and theater clubs based at Ukrainian organizations. The Ukrainian Studies department at Istanbul University (since 2017) and Ankara University (since 2025) train specialists in Ukrainian studies. Ukrainian language courses offered by the Ukrainian associations also contribute to the preservation of the Ukrainian language in the diaspora environment.

It has been established that the functioning of the Ukrainian language in church life is shaped by the religious and cultural context of Türkiye as a Muslim country. In December 2022, a Ukrainian-language parish of the Ecumenical Patriarchate was established in Istanbul, in February 2023 – in Samsun, and in December 2025 – in Izmir. Church services are held in the Ukrainian language. In Ankara, Bodrum, Bursa, and Konya, church services are conducted in Ukrainian on major holidays at the request of local communities. The Pisidian Metropolis operates in Antalya, where

services are held in Church Slavonic. The Ukrainian language serves as a marker of national identity and the mean of preserving religious tradition.

It has been established that the Ukrainian language dominates in the organization of cultural events: film screenings, theatrical performances, literary evenings, and art projects. The diaspora demonstrates a flexible approach to the language policy of cultural events: alongside exclusively Ukrainian-language practices (the Radio Dictation of National Unity, Saturday schools), there are multilingual formats (literary evenings with readings in Ukrainian, Turkish, and English) and bilingual events (for example, the St. Nicholas celebration in Ukrainian and Turkish).

The functioning of the Ukrainian language in social media and the media of Türkiye have been analyzed. These include materials from official representations of diplomatic institutions, Ukrainian community organizations, informal mutual aid groups and communities, educational institutions and projects, religious communities, pages with commercial services, individual blogs, and the media resources Ukr-Ayna and Kırım Haber Ajansı. Three language strategies of media resources have been identified: 1) Ukrainian-language content, 2) bilingual content, 3) Turkish-language content.

Based on a survey of 658 respondents and language biographies of 21 respondents, a linguistic portrait of the Ukrainian diaspora in Türkiye has been constructed. The following data indicate: of the 67% of respondents who identify Ukrainian as their native language, only 31.8% acquired it as their first language and only 6.5% use Ukrainian in everyday life. This indicates that the Ukrainian language functions primarily as a marker of ethnocultural identity rather than as the main mean of communication.

It has been shown that the Ukrainian diaspora in the Republic of Türkiye is characterized by a high level of bilingualism and multilingualism. The most common

combination is Ukrainian and Turkish (36.2%). More respondents speak English (70.4%) than Turkish (57.9%). The Ukrainian language maintains a stronger position in communication within the diaspora (64.1% use mainly Ukrainian with fellow Ukrainians) compared to everyday life (6.5%). This may indicate that Ukrainian functions as a language of group solidarity.

It has been found that the events in Ukraine from 2014 and especially from 2022 were a turning point in the language behavior of part of the diaspora. As quantitative data show, 64.1% of respondents increased their use of the Ukrainian language after Russia's full-scale war against Ukraine, and none of them switched to Russian. At the same time, the situation regarding intergenerational language transmission remains critical. Although 65.5% of parents use Ukrainian when communicating with their children, only 37% of the children of surveyed diaspora members speak it fluently, and only 10.5% of such children attend Ukrainian Saturday schools.

The main language behavior trajectories of diaspora members in a multicultural environment have been identified based on narrative interviewing: the stable trajectory (Type A), characterized by the consistent dominance of the Ukrainian language from childhood up to the present; the dynamic trajectory (Type B), which involves a conscious shift from Russian to Ukrainian under the influence of the geopolitical events of 2014 and 2022; and the evolutionary trajectory (Type C), which reflects a gradual, non-linear transformation from mixed language practices or surzhyk to a conscious choice in favor of Ukrainian. An atypical individual language trajectory is characteristic of one representative of the second diaspora generation – a natural bilingual whose language identity was formed in an environment of Ukrainian-Turkish interlingual and intercultural interaction.

It has been shown that in the diaspora context the concept of «native language» goes beyond purely linguistic criteria and takes on a values-based dimension, as the

majority of respondents identify Ukrainian as their native language on the basis of ethnic belonging and emotional connection to it, rather than first acquisition or dominant use.

It has been summarized that the languages used by diaspora members include four main ones: Ukrainian, Russian, Turkish, and English. There is a functional distribution among these languages: Ukrainian performs a symbolic and identity-marking function; Turkish, Ukrainian, and Russian (for part of the diaspora) serve everyday communication; English (for part of the diaspora) is used for international and professional communication. The communicative space of Ukrainians in Türkiye includes the following forms of the Ukrainian national language: the literary language, territorial dialects, surzhyk, and colloquial speech.

The prospects of the study lie in the ongoing and systematic monitoring of language dynamics of the diaspora in the communicative space of the Republic of Türkiye, as well as in the possibility of applying the integrated model of language study in a foreign cultural environment to analyze the language situation in diaspora communities of other countries.

Keywords: Ukrainian language, sociolinguistics, diaspora, communicative space, language environment, language situation, language policy, national identity, native language, language behavior, bilingualism, multilingualism, language consciousness, interlanguage interaction, language integration.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати

1. Фецан Т. Явище білінгвізму в українсько-турецьких сім'ях. *Закарпатські філологічні студії*. 2024₃. № 35. С. 52-57. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.9>
2. Фецан Т. Українське шкільництво у Турецькій Республіці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024₂. № 79. Том 2. С. 224-229. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-34>
3. Фецан Т. Траєкторія мовної поведінки українців у Туреччині (на основі методу мовної біографії). *Вісник науки та освіти*. 2025₂. № 7(37). С. 793-802. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-793-802](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-793-802)
4. Фецан Т. І. Українська мова в релігійному житті української громади Туреччини. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2025₃. Вип. 64. С. 144-149. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.64.17>
5. Фецан Т. Мова в культурному житті української діаспори Туреччини як маркер національної ідентичності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2025₁. № 76. С. 157-160. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.76.31>
6. Струганець Л., Фецан Т. Мовний портрет української діаспори в Туреччині (алгоритм аналізу). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 11(41). С. 1133-1144. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-1133-1144](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-1133-1144)
7. Фецан Т. І. Статус української мови в полікультурному соціумі Республіки Туреччина. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2024₁. № 12. С. 31-38. DOI: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.12.3>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Фецан Т. Українська мова в громадському житті українців Турецької республіки. *Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні*: зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжн. участю) (м. Житомир, 21 лют. 2023 р.). Житомир: 2023₄. С. 144-151. URL: <https://polissiauniver.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf>
9. Фецан Т. Статус української мови в біетнічних сім'ях Республіки Туреччини. *Франкофонія в умовах глобалізації і полікультурності світу*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023₂. С. 37-41.
URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28921/3/Fetsan.pdf>
10. Фецан Т. Мовна особистість українця в сучасній діаспорі Турецької Республіки. *Науково-методичний вісник*. Івано-Франківськ, 2023₁. № 2. С. 64-66.
URL: https://ippo.if.ua/images/stories/Osvitjanske_slovo/dg_2_23.pdf
11. Фецан Т. Українська діаспора Турецької Республіки: проблеми мовної ідентичності. *Македонскиот јазик – извор на научни истражувања*: зб. на труд. од Меѓун. научн конф. Скопје, 19–20 окт., 2022 год. Скопје, 2023₃. С. 265-269.
12. Фецан Т., Петришина О. Підвищення мотивації турецькомовних студентів до вивчення української мови. *Запорізькі філологічні читання*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 листопада 2021 року). Запоріжжя, 2021. С. 128-133. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-262-6-40>

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В ДІАСПОРІ	27
1.1. Українська діаспора в Туреччині: історія і сучасність.....	27
1.2. Огляд наукових студій про мову діаспори	37
1.3. Поняттєво-термінологічний апарат дослідження.....	44
1.4. Алгоритм інтегрального аналізу мови української діаспори.....	51
Висновки до розділу 1.....	54
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В РІЗНИХ СЕГМЕНТАХ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ ТУРЕЧЧИНИ	57
2.1. Українська мова в освітньому середовищі.....	57
2.2. Українська мова в церковному житті.....	76
2.3. Українська мова в соціокультурній сфері.....	87
2.4. Українська мова в соціальних мережах і медіа Туреччини.....	104
Висновки до розділу 2.....	114
РОЗДІЛ 3. МОВНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ТУРЕЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ	117
3.1. Профілювання соціолінгвістичних даних на основі анкетування.....	117
3.2. Мовна поведінка представників української діаспори у фокусі мовних біографій.....	137
3.3. Рідна мова як чинник збереження національної ідентичності в іншокультурному середовищі.....	165
3.4. Білінгвізм, мультілінгвізм, перемикання кодів і змішування мов у комунікативному просторі Туреччини.....	178
Висновки до розділу 3.....	194

ВИСНОВКИ	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	206
ДОДАТКИ	235

ВСТУП

Мова – основний маркер національної ідентичності, засіб збереження культурної спадщини в умовах еміграції. Мова в діаспорі функціонує на перехресті діаметрально протилежних тенденцій: збереження національної ідентичності через рідну мову і мовної асиміляції під впливом іншопольтурного середовища. Баланс між цими процесами визначає, чи зможе діаспорна спільнота зберегти національну мову і передати її наступним поколінням.

Один із основоположників міграційної лінгвістики А. Борлонган стверджує: «Міграція, часто сповнена екшену, пригод та драми, – це захоплива історія... А міграційна лінгвістика – її скромний оповідач. Але міграційна лінгвістика не просто розповідає історію, а прислухається до голосів мігрантів, яких часто маргіналізують і навіть замовчують. Найголовніше, що міграційна лінгвістика дає мігрантам голос, щоб вони могли бути почутими та вільними, плекаючи та цінуючи їх та різноманітність, яку вони приносять, особливо через їхні мови» [Borlongan 2023, с. 52].

Українська діаспора в Туреччині, на відміну від «старих» діаспор (у США, Канаді, Австралії), сформувалася недавно. О. Сухобокова зазначає, що однією з домінантних ознак діаспори є її інституалізація, а розбудова такої структури української громади в Туреччині розпочалася в 2008 році. Дослідниця наводить дані, що станом на 2012 рік українці є однією з найбільших іммігрантських груп у Туреччині (приблизно 35 тисяч осіб), вони треті в країні за кількістю отриманих посвідок на проживання за сімейними обставинами і п'яті за кількістю дозволів на роботу. О. Сухобокова звертає увагу на те, що для української діаспори в країнах Сходу, зокрема в Туреччині, не характерна консолідація українців довкола церкви в зіставленні зі західною українською діаспорою [Сухобокова 2021, с. 137-138].

Активне створення офіційних діаспорних осередків українців у Туреччині відбулося в 2014 році і пов'язане з акціями-майданами для підтримки євроінтеграційного шляху України. Ще однією причиною об'єднання українців стала анексія Криму. На початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну розпочалася нова хвиля еміграції українців. У 2022 році в Туреччині перебувало близько 47 тисяч українців, проте до 2025 року (станом на березень) їхня кількість зменшилася до 37 тисяч [ТР 10.04.2025].

Функціонування української мови в сучасному комунікативному просторі Турецької Республіки має свою специфіку, оскільки українська мова належить до індоєвропейської мовної сім'ї і є флективною мовою, а турецька мова належить до тюркської сім'ї і є аглютинативною мовою. Українська мова в діаспорному середовищі перебуває в перманентній взаємодії з кількома мовними системами, передусім турецькою, англійською і російською мовами, що детермінує явища білінгвізму, мультилінгвізму, перемикання кодів і змішування мов. Така система екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників, а також відсутність комплексних студій про мову української діаспори в Туреччині зумовили **актуальність** обраної теми дисертаційної роботи.

Засадничими для нашого дослідження вважаємо праці українських і зарубіжних учених, у яких висвітлено такі аспекти:

1) методологічні засади соціолінгвістичних студій (Ю. Жлуктенко [Жлуктенко 1964; Жлуктенко 1990], В. Німчук [Німчук 2000; Німчук 2006], Л. Масенко [Масенко 2005; Масенко 2010], Л. Ставицька [Ставицька 2007], Г. Мацюк [Мацюк 2012; Мацюк 2025₂], Б. Ажнюк [Ажнюк 2013; Ажнюк 2024₁], І. Фаріон [Фаріон 2014], С. Соколова [Соколова 2019; Соколова 2024], О. Данилевська [Данилевська 2019; Данилевська 2023], Г. Шумицька [Шумицька 2022₂], Н. Кісс [Кісс, Шумицька 2023], Н. Матвеева [Матвеева 2024₁], О. Михальчук [Михальчук 2024]; теоретичні засади нової галузі

мовознавства – міграційної лінгвістики (Т. Крефелд [Krefeld 2004], А. Борлонган [Borlongan 2019; Borlongan 2023]);

2) аналіз становлення і розвитку української діаспори в Туреччині (О. Сухобокова [Сухобокова 2021], І. Ключковська [Ключковська та ін., 2022; Ключковська та ін., 2023], Г. Саган [Саган, Шуточкін 2024]);

3) особливості мови діаспори (у Канаді – Т. Шадріна [Шадріна 2016], С. Полякова, О. Воловина [Poliakova, Wolowyna 2019], О. Тележкіна [Тележкіна 2026₁; Тележкіна 2026₂]; у США – І. Гетьман-П'ятковська [Гетьман-П'ятковська 2016], Ю. Шинкарик [Шинкарик 2024]; в Австралії – П. Гай-Нижник [Гай-Нижник 2013]; у Польщі – О. Ровенчак [Ровенчак 2011], Р. Levchuk [Levchuk 2020], О. Шевчук-Клюжева, М. Блясяк-Титула [Шевчук-Клюжева, Блясяк-Титула 2023₂], О. Білаш, О. Гузар [Білаш, Гузар 2024]; у Греції – О. Ровенчак [Ровенчак 2011]);

4) мовну ситуацію та мовну політику (Б. Ажнюк [Ажнюк 1999; Ажнюк 2019; Ажнюк 2021; Ажнюк 2022; Ажнюк 2024₁; Ажнюк 2024₂; Ажнюк 2024₃; 2025], Л. Масенко [Масенко 2004; Масенко 2023₁; Масенко 2023₂; Масенко 2024; Масенко 2026], С. Єрмоленко [Єрмоленко 2007; Єрмоленко 2026], Г. Мацюк [Мацюк 2009; Мацюк 2025₁; Мацюк 2025₂], О. Данилевська [Данилевська 2013; Данилевська 2024; Данилевська 2026]), Ю. Тарасюк [Тарасюк 2016], С. Соколова [Соколова 2018; Соколова 2022; Соколова 2023; Соколова 2026₁; 2026₂], І. Фаріон [Фаріон 2021; Фаріон 2023] Г. Шумицька [Шумицька 2022₂; Шумицька 2023; Шумицька 2024₁; Шумицька 2024₂], Н. Матвєєва [Матвєєва 2022; Матвєєва 2023; Матвєєва 2024₁; Матвєєва 2024₂; Матвєєва 2025₁; Матвєєва 2025₂; Матвєєва 2026], О. Руда [Руда 2023], М. Гонтар [Гонтар 2023], І. Цар [Цар 2024; Цар 2025; Цар 2026], О. Тараненко [Тараненко 2024], В. Бріцин [Бріцин 2024], М. Мозер [Мозер 2024], Н. Кісс [Кісс 2024], А. Ганжа [Ганжа 2026], І. Брага [Брага 2026];

5) мовну ідентичність і мовну свідомість (П. Селігей [Селігей 2012], О. Косович [Косович 2019; Косович 2022₁; Косович 2022₂; Косович 2025], Л. Кравець [Кравець 2019]); мовну особистість (Л. Струганець [Струганець 2012], Г. Мацюк [Мацюк 2009; Мацюк 2025₃]); О. Михальчук [Михальчук 2021];

6) білінгвізм та мультилінгвізм у діаспорі (О. Ровенчак [Ровенчак 2011], М. Yılmaz [Yılmaz 2014], Р. Levchuk [Levchuk 2015], О. Косович [Косович 2022₃], О. Шечук-Клюжева [Shevchuk-Kliuzheva 2023₁], Н. Матвеева [Матвеева 2025₂], І. Цар [Цар 2025]).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає науковій проблематиці кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Проблемні питання сучасної лексикології, граматики та когнітивної лінгвістики» (реєстраційний номер 0120U102350), «Рівнева організація сучасних лінгвосистем у когнітивному, соціолінгвістичному і лінгводидактичному вимірі» (реєстраційний номер 0126U001953). Тему дисертації затвердила вчена рада Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 3 від 25 жовтня 2022 року).

Мета роботи – здійснити інтегральний аналіз мови української діаспори в комунікативному просторі Турецької Республіки на перетині наукових парадигм синхронної соціолінгвістики і міграційної лінгвістики.

Задекларована мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- узагальнити доробок українських і зарубіжних науковців, матеріали офіційного сайту Посольства України в Турецькій Республіці про українську діаспору Туреччини в сучасному та історичному вимірі, нормативно-правові

акти, які стосуються мовних питань; встановити лінгвістичний статус поняття «мова діаспори»;

- обґрунтувати методологічні засади дослідження мови діаспори на помежовій зоні синхронної соціолінгвістики і міграційної лінгвістики; потрактувати поняттєво-термінологічний апарат дисертаційної роботи; розробити алгоритм інтегрального аналізу мови української діаспори;

- проаналізувати функціонування української мови в різних сегментах комунікативного простору Туреччини: освітньому середовищі, церковному житті, соціокультурній сфері, соціальних мережах і медіа;

- схарактеризувати мовний портрет української діаспори в Турецькій Республіці на основі анкетування та методу мовних біографій;

- обґрунтувати роль рідної мови як чинника збереження національної ідентичності в іншокультурному середовищі;

- висвітлити вияви білінгвізму, мультилінгвізму, перемикання кодів і змішування мов у комунікативному просторі Туреччини.

Об'єктом дослідження є мовна ситуація в українській діаспорі Турецької Республіки.

Предмет дослідження – мовна поведінка представників української діаспори в різних сферах комунікативного простору Туреччини.

У дисертаційній роботі застосовано комплекс **методів дослідження**: *загальнонаукові методи* – індукція, дедукція, аналіз, синтез – для опрацювання наукових студій, матеріалів офіційних сайтів, нормативно-правових актів; *метод учасницького спостереження і метод зовнішнього спостереження* – для фіксації функціонування мови в різних комунікативних ситуаціях; *метод контент-аналізу* – для моніторингу та ретроспективного аналізу соціальних мереж і медіа; *метод анкетування* – для виявлення мовної поведінки та сфер використання мови респондентів-діаспорян; *метод мовної біографії* – для

детального вивчення індивідуальних мовних траєкторій представників української діаспори; *кількісний метод* – для обробки та інтерпретації квантитативних показників, отриманих під час соціолінгвістичного опитування; *описовий метод* – для характеристики мовної ситуації в українській діаспорі.

Джерельною базою дослідження слугують матеріали учасницького та зовнішнього спостереження, у якому була безпосередньо задіяна авторка (участь у понад 100 заходах культурно-релігійного та освітнього характеру в Турецькій Республіці упродовж 2018–2025 рр.), контент сторінок української діаспори на платформах «Фейсбук», «Інстаграм», «Тікток», «Телеграм» (73 позиції), матеріали аудіогідів у музеях Туреччини, результати анкетування 658 представників української діаспори в Туреччині (упродовж 2023 р.), 21 мовна біографія, записана у форматі глибинних напівструктурованих інтерв'ю (упродовж 2024–2025 рр.).

Наукова новизна дисертаційної праці полягає в тому, що в ній уперше в українському мовознавстві здійснено інтегральне дослідження мови української діаспори в Туреччині; виявлено та описано типи мовних траєкторій представників діаспори; з'ясовано розрив між мовною ідентифікацією та фактичною мовною поведінкою українців у Туреччині; доведено вплив повномасштабного вторгнення РФ в Україну 2022 року на трансформацію мовної свідомості представників діаспори; проаналізовано функціонування мови в середовищі полілінгвізму та значної мовної відстані; описано критичні виклики щодо міжпоколінневої трансляції мови.

Теоретичну цінність дисертації засвідчують сформульовані засади комплексного дослідження мови діаспори на основі поєднання кількісних та якісних характеристик; створена типологія основних траєкторій мовної поведінки в мультикультурних умовах; виявлені механізми трансформації мовної свідомості під впливом геополітичних подій; описана специфіка

функціонування української мови в середовищі значної типологічної відстані контактних мов; сформульовані проблеми в міжпоколіннєвій трансляції мови. Авторські узагальнення поглиблюють знання про мовну ситуацію в комунікативному просторі української діаспори, стануть підґрунтям для подальшого аналізу мовної поведінки українців у різних країнах світу, посприяють вирішенню теоретичних питань соціолінгвістики та міграційної лінгвістики.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути застосовані в лінгводидактиці: у викладанні курсів соціолінгвістики, міграційної лінгвістики на факультетах філології; у підготовці фахівців з україністики для роботи в діаспорних спільнотах; створена типологія мовних траєкторій корисна для аналізу мовної ситуації української діаспори в інших країнах; результати дослідження сприятимуть формуванню стратегій збереження української мови в діяльності громадських організацій та освітніх установ української діаспори.

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційної праці, винесені на захист, отримані самостійно. Авторка була особисто задіяна в соціолінгвістичних дослідженнях упродовж 2018–2025 рр. у Турецькій Республіці. У друкованих працях, опублікованих у співавторстві, внесок Т. Фецан становить 50% [Струганець, Фецан 2025], 55% [Фецан, Петришина 2022].

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації апробовано на *чотирнадцяти міжнародних конференціях*: Міжнародній науковій конференції «Українські громади за кордоном: нові точки відліку» (Львів, 22 квітня 2021 року), VII Міжнародній лінгвістичній конференції «Македонська мова – джерело наукових досліджень» (Скоп'є, 19–20 жовтня 2022 року), III Міжнародній науково-практичній конференції «Особистість в

історії, літературі та методиці навчання» (Івано-Франківськ, 28 жовтня 2022 року), XX Міжнародній конференції з актуальних проблем лінгвістичних досліджень «Мова, Думка, Людина» (Харків, 23–24 березня 2023 року), Міжнародній науковій конференції «Традиції та виклики українознавства в сучасному світі» (Варшава, 15–16 червня 2023 року), Міжнародному семінарі та презентації факсиміле Христинопільського апостола XII ст. (Стамбул, 1 березня 2024 року), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Юліуш Словацький: Аналог слов'янських лінгвокультур» (Тернопіль, 28–29 березня 2024 року), Третньому світовому форумі українознавчих суботніх і недільних шкіл (Львів, 21–23 серпня 2024 року), Третньому форумі перекладачів «Building Bridges, Upgrading Competence: Translation and Interpreting in Today's Connected World» (Київ, 20 лютого 2025 року), Міжнародному симпозіумі «Українська освіта за кордоном: місія та візія» (Львів, 21 березня 2025 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Українці Балтії: інтеграція і громадотворення» (Львів, 29 квітня 2025 року), X Міжнародній конференції «Діалог культур у Європейському освітньому просторі» (Київ, 9 травня 2025 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвістика і культурний простір: українсько-польські взаємозв'язки» (Тернопіль, 15–16 травня 2025 року), IX Міжнародній науково-практичній конференції «Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика» (Луцький педагогічний коледж», 12 листопада 2025 року); *двох всеукраїнських конференціях*: Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції (із міжнародною участю) «Актуальні проблеми мовознавства та лінгводидактики в умовах війни в Україні» (Житомир, 21 лютого 2023 року), «Освітньому марафоні» МОН України за ініціативи Ukrainian World Congress та Міністерства освіти і науки України (Київ, 21 травня 2025 року); на презентації-дискусії «Українська мова: шлях у незалежній Україні» (Львів, 10 вересня

2020 року), панельних дискусіях «Українська на всіх континентах світу» (Львів, 5 листопада 2021 року), презентації результатів дослідження «Ціннісні орієнтири українських вимушених мігрантів у Іспанії та Польщі» (Львів, 20 червня 2024 року), «Українські інституції за кордоном: від самозарадності до сталого розвитку» (Львів, 8 жовтня 2025 року), діалоговій платформі «Українська: нові контексти буття» (Львів, 17 жовтня 2025 року); лекції на щомісячному лекторії ім. В. Перетца «Мовна свідомість українців Туреччини» (Стамбул, 2 березня 2025 року), на щорічному вебінарі «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства: рідномов'я як чинник стабільності та перемоги», присвяченому Міжнародному дню рідної мови (Київ, 19 лютого 2026 року); *засіданнях кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2023–2026 рр.)*.

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 12 публікаціях, серед яких 6 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б» (1 – у свіавторстві), 1 стаття у зарубіжному науковому фаховому виданні та 5 праць апробаційного характеру, що опубліковані у збірниках матеріалів конференцій (1 – у співавторстві).

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (249 позицій) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, основний текст розміщений на 205 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В ДІАСПОРІ

1.1. Українська діаспора в Туреччині: історія і сучасність

Сучасні глобалізаційні процеси і серйозні потрясіння (війни, катаклізми, економічні, політичні кризи тощо) призводять до переміщення людей між країнами та континентами. Коли група мігрантів спільного етнічного походження проживає за межами батьківщини і створює певні соціальні інститути для збереження ідентичності, йдеться про формування діаспори. «Діаспора» (від грец. *διασπορά* – розсіяння) – 1) частина певної етнічної спільноти (народу), що постійно проживає поза межами історичної батьківщини в іноетнічному чи інонац. середовищі на правах або зі статусом національно-культурної меншини; 2) етнічна меншина, яка зберігає зв'язок зі своєю батьківщиною, національною традицією тощо [Ясь 2004]. Проблематика формування й функціонування діаспори перебуває в полі зору науковців різних галузей: мовознавства, історії, географії, психології, культурології, політології, соціології, етнографії.

Український соціолог та етнополітолог В. Євтух, проєктуючи згадані теоретичні моделі на національний ґрунт, розробив етносоціологічну концепцію функціонування закордонного українства як транснаціональної спільноти з потужним мобілізаційним потенціалом. Учений убачає осердя сучасних діаспорних спільнот у феномені «етнічність». Дослідник виводить хронологічну послідовність їхнього розвитку на основі прояву зазначеної характеристики: тенденція до компактного розселення представників діаспори в країні перебування на початкових етапах формування спільноти; формування міцної внутрішньої комунікації та розвитку інституційної структури, яка зазвичай має моноетнічний характер (створення етнічних організацій різного спрямування,

освітніх закладів з вивченням рідної мови, релігійних громад, розвиток етнічних засобів масової інформації тощо); розвиток етнічного підприємництва, переважно у сфері малого бізнесу; зв'язки з країною походження через спілкування з родичами та друзями, медіа, літературу [Євтух 2012, с. 89].

Основні види діяльності діаспори пов'язані із культурно-просвітницькою функцією, спрямовані на популяризацію національної культури, мистецтва, розвиток рідної мови, сприяють розвитку національної самосвідомості та проявленню власної ідентичності членів діаспори. Важливу роль діаспора відіграє в захисті соціальних прав своїх співгромадян, а також формуванні міжнародного іміджу своєї країни та є її вагомим голосом за кордоном [Романько 2020, с. 8].

Для позначення українців, які проживають за межами материкової України вживають термін «українська діаспора». Українська діаспора формувалася внаслідок добровільного і примусового переселення українців на території інших країн. Причинами цього стали Перша та Друга світові війни, поразка у визвольній боротьбі за незалежність України, складне матеріальне становище і, як наслідок – трудова міграція [Зубик 2019, с. 3].

На думку країнського діаспорознавця В. Маркуся, термін «українська діаспора» – «компактний і зручний для користування, у нашій уяві він викликає цілком конкретне явище – українці або ж особи українського походження, які мешкають за межами України» [Маркусь 1992, с. 9]. Справді, терміноназва «українська діаспора» охоплює не лише тих, хто вимушено покинув батьківщину, але й тих, хто добровільно емігрував у різні періоди історії.

Поряд із терміном «українська діаспора» для позначення українців, які проживають за межами України, у науковому обігу функціонують інші назви: «закордонне українство», «закордонні українці», «українці зарубіжжя» [Алієва 2006 с. 65]. Фіксуємо також поняття «еміграція», коли йдеться про

належність до громад осіб із різною тривалістю перебування в країні, а також тих, хто народився в країні поселення [Ажнюк 1999, с. 9].

Дослідники виділяють різні критерії класифікації діаспор: за часом утворення, чисельністю, географією розселення, характером взаємодії із країною походження. Відповідно до цього розрізняють: старі, відносно молоді, нові; класичні та сучасні діаспори; діаспори-жертви, трудові діаспори, торгівельні, імперські; «бездомні», «дрімаючі», «мобілізовані» і «пролетарські». До опису характеристики української діаспори можна застосувати такі критерії: за характером утворення, за географією розселення, за чисельністю та особливостями формування [Романько 2020, с. 9].

Водночас розрізняють «західну» (Північна і Південна Америка, Західна Європа, Австралія) і «східну» (Середня Азія, Росія та інші країни колишнього СРСР) українську діаспори, диференціюючи особливості й значення: західна виконує етнокультурну й національно-політичну функції, натомість східна – лише етнокультурну [Бевз 2007, с. 35].

Еміграція українців із рідних земель має більш як столітню історію. Українську міграцію прийнято ділити на чотири хвилі: перша – трудова еміграція – остання чверть XIX ст. до початку Першої світової війни; друга – політична – між Першою та Другою світовою війнами; третя – інтелектуальна – від Першої світової війни до 1950 рр.; четверта – економічна – від 1980 рр. до сьогодні. Із 2014 року кількість мігрантів збільшилася через російську військову агресію на Донбасі та анексію Криму, а повномасштабне вторгнення РФ на територію України у 2022 році спричинило масову міграцію українців за кордон, щоб зберегти власне життя [Романько 2020, с. 11].

За офіційними даними українських організацій та церковних об'єднань, сьогодні за межами України проживає близько двадцяти мільйонів громадян українського походження [Бевз 2007, с. 33]. Сьогодні українська діаспора є

однією з найбільших діаспор світу. Феномен «українська діаспора» описано в дослідженнях таких учених, як: Б. Ажнюк [Ажнюк 1999], С. Вдовенко [Вдовенко 2004], В. Євтух [Євтух 2005], А. Попок [Попок 2005], В. Трощинський [2005], М. Алієва [Алієва 2006], Т. Бевз [Бевз 2007], Ю. Лагутов [Лагутов 2008], К. Чернова [Чернова 2008], Т. Лупул [Лупул 2010], О. Тараненко [Тараненко 2013], Г. Луцишин [Луцишин 2013], І. Романько [Романько 2020] та ін.

Формування української діаспори в Турецькій Республіці має історичне підґрунтя: залежало від українсько-турецьких відносин у різні історичні періоди (від військових конфліктів до розбудови дипломатичного партнерства). Османський напрямок у політиці козацьких гетьманів XVII–XVIII століть постає як прагматична спроба виходу за межі ієрархічних імперських систем через пошук паритетного союзництва. М. Рогожа зазначає, що, з одного боку, починаючи з кінця XV століття, українські землі, особливо території, контрольовані запорозькими козаками, регулярно потерпали від турецьких і татарських набігів, що вимагало постійної оборони та військової готовності; а з іншого боку, у період існування Козацької гетьманської держави (XVII–XVIII століття) спостерігаємо дипломатичну тенденцію – українські гетьмани нерідко шукали порозуміння з Османською імперією. Ця стратегія виникла, на думку вченого, як прагматична відповідь на необхідність балансування між потужними сусідами та пошуку союзників для протидії експансіоністській політиці Польщі та Російської держави [Рогожа 2011, с. 115].

Офіційні дипломатичні відносини між Україною і Туреччиною започатковані в 1918 році, коли Османська імперія визнала Українську Народну Республіку, підписавши Берестейський мир (9 лютого 1918, ратифікований 22 серпня 1918). Країни обмінялися посольствами: українське представництво в Стамбулі очолювали М. Суковкін (1918), О. Лотоцький (1919–1920),

Я. Токаржевський-Карашевич (1920–1921), а османське посольство в Києві – Ахмед Мухтар-бей. З 1921 до 1935 року в Стамбулі діяло представництво екзильного уряду УНР, яке очолював В. Мурський.

Дипломатичні відносини 1918 року та діяльність екзильного уряду УНР у Стамбулі стали підґрунтям, на якому після 1991 року розвивалося українсько-турецьке співробітництво, а в складі Радянського Союзу прямих політичних контактів між Києвом та Анкарою до кінця 1980-х рр. майже не було.

16 грудня 1991 року Туреччина однією з перших країн визнала незалежність України, проголошену 24 серпня 1991 року. Дипломатичні відносини було встановлено 3 лютого 1992 року. Посольство Туреччини відкрилося в Києві 3 квітня 1992 року, Посольство України в Анкарі – 3 січня 1993 року. Нині в Туреччині функціонують Генеральне консульство України в Стамбулі, Генеральне консульство в Анталії (з 2018 року) та почесні консульства в Чанаккале, Даламані, Бурсі. 3 листопада 2018 року Президент України відкрив меморіальну дошку на будівлі колишньої дипломатичної місії УНР у Стамбулі (1918–1922), підкресливши історичну спадкоємність українсько-турецьких відносин [ПУ₁ 06.07.2022].

Українці проживали на території Туреччини на різних етапах українсько-турецьких контактів. Сучасна українська громада в Туреччині є не лише результатом новітніх міграційних хвиль, а й спадкоємицею багатовікового досвіду українського представництва на Сході. Як зазначає О. Сухобокова, українська діаспора в Туреччині активно формується з 1990-х років після здобуття Україною незалежності і нині є однією з найчисленніших українських спільнот у країнах Сходу. «Українська громада в Туреччині створила осередки по всій країні та низку громадських і культурних організацій, координує свою діяльність, взаємодіє з органами місцевої влади та турецьким суспільством, Посольством України в Туреччині та Україною. Це дає змогу говорити про

українську етнічну спільноту в Туреччині як про діаспору, тобто частину українського етносу» [Сухобокова 2021, с. 136].

На відміну від української діаспори в західних країнах, де церковні парафії традиційно ставали ядром громадського життя, осередками створення суботніх шкіл, мистецьких колективів і різноманітних культурних ініціатив, турецька українська спільнота формувалася за іншим принципом. Визначальним фактором такої відмінності є демографічна та соціокультурна специфіка української громади в Туреччині. «Зважаючи на те, що переважну більшість української спільноти в Туреччині становлять жінки, які іммігрували у зв'язку із заміжжям та інтегрувалися в нове культурно-релігійне середовище (хоча не всі змінюють релігію і мають можливість відвідувати християнські храми), важливу роль в об'єднанні відіграє особиста мотивація. Здебільшого це прагнення підтримати зв'язок із співвітчизниками, мати середовище, де можна розмовляти українською, навчати своїх дітей рідної мови та культури» [Сухобокова 2021, с. 137].

Знаменною подією в житті української діаспори в Туреччині стало заснування в 2022 році українськомовної парафії при Вселенському Патріархаті. Розпочався новий етап у житті української громади, особливо в Стамбулі, де церква поступово починає відігравати більш активну роль у консолідації українців [Фецан 2025₃].

Визначити кількість українців у Туреччині досить складно. За даними Посольства України в Турецькій Республіці, число українців, які проживали постійно чи тимчасово на території Туреччини до 24 лютого 2022 року, складало 38 тисяч осіб. Географічний розподіл українців за регіонами до повномасштабного вторгнення РФ в Україну був таким: Стамбул – близько 15000 осіб, Анталія – близько 15000 осіб, Бурса – понад 1100 осіб, Анкара – близько 5000 осіб [ПУ₂ 13.10.2022]. Складність в обчисленні кількості українців

у Туреччині полягає в тому, що не всі українці мають тут сімейну або робочу посвідку на проживання чи перебувають на консульському обліку [Ключковська та ін. 2022, с. 20].

Багато мігрантів з України мають громадянство Турецької Республіки. Ускладнює процес підрахунку і безвізовий режим між Україною і Туреччиною, згідно з яким українці можуть перебувати на території Турецької Республіки до 90 днів протягом 180 днів без оформлення візи [ПТ 12.07.2019].

Після початку повномасштабної війни РФ проти України ситуація змінилася. Посольство України в Турецькій Республіці повідомляє, що за даними турецької влади після 24 лютого 2022 року до Турецької Республіки в'їхало понад 844 тисячі наших співвітчизників, проте станом на грудень 2023 року переважна більшість з них виїхала до третіх країн чи повернулися на Батьківщину [ПУ₂ 13.10.2022].

За даними Головного управління з питань міграції Міністерства внутрішніх справ Туреччини, кількість українців із дозволом на проживання значно змінилася після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. У 2022 році в Туреччині перебувало близько 47 тисяч українців, проте до 2025 року (станом на березень) їхня кількість скоротилася до 37 тисяч (спостерігаємо зменшення майже на 10 тисяч осіб – *Т. Ф.*). Українці в Туреччині мають переважно два типи дозволів на проживання: сімейний дозвіл (6 570 осіб) та короткостроковий дозвіл (21 454 особи) [ТР 10.04.2025]. «Станом на 28 лютого 2023 року кількість українців, які подали заяву на міжнародний захист у Туреччині, досягла 7 131 особу» [Çoban 2024].

У науковому плані українська діаспора Турецької Республіки є мало дослідженою. Українська громада Туреччини є відносно молодого, відповідно й практично не вивченою. Масове створення офіційних українських осередків у Туреччині почалося у 2014 році, до цього часу існувала лише одна українська

організація в Анталії – «Українська родина». Усе почалося із акцій-майданів на підтримку України на її шляху до євроінтеграції. Такі «майдани» сприяли єднанню українців у різних містах Туреччини. Спонукальним чинником до гуртування українців стали також Революція Гідності та анексія Криму. Саме з того часу почалося зародження української діаспори в Турецькій Республіці. Основною метою було – допомогти і підтримати Україну в час російської агресії. 24 лютого 2022 року після повномасштабного вторгнення РФ в Україну розпочався новий етап для українців у Турецькій Республіці, період, коли вони максимально консолідувалися для допомоги та підтримки своєї батьківщини. Станом на 2024 рік у Туреччині налічується 20 українських громадських організацій – у Бурсі «Товариство українців в Бурсі», в Ізмірі «Об'єднання українців Ізміра» та «Українська спілка солідарності в Ізмірі», в Анталії «Спілка української культури і солідарності», «Середземноморське об'єднання українців м. Анталія», «Українська родина», «Покоління майбутнього», у Стамбулі «Українське товариство взаємодопомоги», «Українське культурне товариство», «Спілка української культури і солідарності», в Анкарі «Українська спілка», у Мармарисі «Спілка українців Мармарису», в Адані «Культурно-освітнє товариство солідарності, співпраці та дружби Адани та України», у Коньї «Спілка культури та взаємодопомоги українців м. Конья», в Аланії «Асоціація солідарності «Українська Аланія», у Кушадаси «Українська культурна спілка», у Мерсіні «Мерсінська культурно-туристична та освітня асоціація», у Бодрумі «Українці Егейського регіону» та «Українці в Бодрумі», у м.Коджаелі «Спілка українців Коджаелі» [ПУ₂ 13.10.2022].

Українські організації в Туреччині працюють на волонтерських засадах, організовують культурні заходи, займаються соціальною підтримкою діаспорян. Кожна українська спілка діє на основі статуту, затвердженого згідно з турецьким законодавством, який визначає цілі організації, її структуру та

напрями діяльності. Турецьке законодавство вимагає мінімум 10 членів правління (5 основних + 5 резервних), що ускладнює роботу невеликих громад. Генеральні збори організацій проводяться раз на три роки [ІВ 01.01.2025].

Основу української діаспори складають жінки, які одружені із турецькими громадянами. Невелика частина наших українок є соціально активними, особливо серед тимчасових переселенців. Через сімейні й матеріальні обставини не всі вони беруть участь у громадському житті місцевої української громади. За спостереженнями Посольства України в Туреччині, актив Стамбула становить понад 50 осіб, Анталії – понад 40 осіб, Анкари – близько 40 осіб [ПУ₂ 13.10.2022].

Українська діаспора в Туреччині підтримує розгалужену систему комунікації з різними інституціями. Налагоджено співпрацю з дипломатичними представництвами України: Посольством України в Туреччині, Генеральним консульством України в Стамбулі, Генеральним консульством України в Анталії та Почесними консульствами України на території Туреччини. Важливим аспектом діяльності є взаємодія з турецькими державними структурами, передусім місцевими органами самоврядування.

Українська держава у своїй зовнішньополітичній діяльності дедалі більше уваги приділяє розвитку української діаспори та співпраці із нею. Для цього держава створює спеціальні комісії, комітети й інститути щодо визначення й задоволення основних потреб українців за кордоном. У 2006 році Указом Президента України було схвалено Національну концепцію співпраці із закордонними українцями, мета якої полягає в «розвитку національної свідомості українців, які проживають за кордоном, задоволення їхніх національно-культурних, освітніх, мовних та інформаційних потреб; зміцненню їхніх зв'язків із батьківщиною; розвитку та вираження етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності. Реалізація цієї концепції сприятиме

залученню закордонних українців до суспільного життя України та ефективного використання їхнього інтелектуального, духовного й культурного потенціалу на користь України й українського суспільства» [НКСЗУ 13.10.2006].

Відповідно до статті 12 Закону України про закордонних українців «Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків із батьківщиною та поверненню їх в Україну» [ПЗУ 04.03.2004].

У статті 10 Закону України про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних українців» ідеться про те, що «задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах є невід'ємною складовою частиною зовнішньополітичної діяльності України» [ППС 09.02.2012].

У системі виконавчої влади України визначальну роль у реалізації стратегії взаємодії з діаспорою відіграє Міністерство закордонних справ, зокрема через діяльність Управління з питань закордонного українства. Основним інструментом реалізації цієї політики є цільова бюджетна програма, спрямована на зміцнення зв'язків із закордонними українцями (додаток А).

Згадана програма діє за принципом паритетної участі та суб'єктності громад: громадські об'єднання українців за кордоном безпосередньо формують пропозиції до щорічного Плану заходів. Обов'язковою умовою такої співпраці є офіційна реєстрація організації в країні перебування та її активна взаємодія з українськими дипломатичними установами.

Державна фінансова підтримка має багатовекторний характер і охоплює такі стратегічні напрями: інформаційно-просвітницький – розвиток українськомовного медіапростору за кордоном (періодика, телебачення, інтернет-ресурси), проведення масштабних заходів, наукових подій тощо; освітньо-виховний – підтримка українських шкіл, організація тематичних

таборів для молоді, забезпечення осередків культури національною символікою та літературою; культурно-мистецький – промоція національного культурного продукту через фестивалі, виставки, переклади української літератури іноземними мовами; меморіальний – збереження історичної пам'яті шляхом впорядкування місць поховань видатних діячів і встановлення меморіальних об'єктів [РБП 17.07.2024].

1.2. Огляд наукових студій про мову діаспори

Комплексне осмислення мовного життя української діаспори потребує застосування багатовимірного методологічного апарату, який інтегрує макросоціолінгвістичний, транснаціональний та мікросоціолінгвістичний підходи. Із макросоціолінгвістичної перспективи мовна стійкість мігрантських спільнот значною мірою детермінується інституційним статусом і мовною політикою держави-реципієнта. Таке бачення представлено у працях Г. Джайлза [Giles 1977], Б. Ажнюка [Ажнюк 1999], Л. Масенко [Масенко 2023], С. Соколової [Соколова 2023], О. Данилевської [Данилевська 2023]). Застосовуючи транснаціональний підхід, Я. Бломмарт [Blommaert 2010], С. Вертовец [Vertovec 2009]) новітню діаспору розглядають не як ізольовану спільноту, а як компонент глобального комунікативного простору, який завдяки цифровим технологіям підтримує постійний зв'язок із материковою Україною. Мікросоціолінгвістичний вимір Б. Сполскі [Spolsky 2012] окреслює як мовне планування «знизу», уважає, що такий підхід сприяє збереженню мови.

Для глибинного осмислення процесів функціонування спільнот за межами їхньої етнічної батьківщини важливо осмислити підходи до розмежування явищ – «діаспорна мова» та «мова стабільної меншини» [Їurovič 1995, с. 7-9]. Закономірності розвитку мови стабільної меншини спираються на історично тривалу (часто багатовікову) присутність у певному ареалі, це, відповідно,

зумовлює формування стійких регіональних варіантів, збереження власних діалектів та побудову чітких парадигм взаємодії з державною мовою. Високий рівень гомогенності та лінгвістичної стійкості таких спільнот створює сприятливе мовне середовище для безперервної міжпоколінневої трансляції мовного коду. Натомість діаспорна мова формується та функціонує в принципово інших соціокультурних координатах. На її екосистему впливають міграційні рухи (економічні, політичні), унаслідок яких носії з різних діалектних ареалів та соціальних прошарків опиняються в спільному іншомовному просторі. Врешті діаспорній мові властива територіальна розпорошеність носіїв, відсутність стійких локальних спільнот, високий рівень варіативності з тенденцією до творення ідіолектів, а також інтенсивна міжмовна інтерференція [Ђurovič 1995, с. 7-9].

Осмислення цих складних соціолінгвістичних процесів еволюціонувало разом з історією самої діаспори. Перші ґрунтовні наукові розвідки в цій царині – класичні праці Ю. Жлуктенка «Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді» [Жлуктенко 1964], «Українська мова на лінгвістичній карті Канади» [Жлуктенко 1990] – були зосереджені переважно на вивченні міжмовної інтерференції на різних структурних рівнях під впливом домінантних мов країн проживання. Із часу виходу праць Жлуктенка відбулося багато змін. Україна стала самостійною державою, а українська мова набула статусу державної. Як зазначає В. Німчук, державна мова – «закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, в сферах зв'язку та інформатики» [Німчук 2000, с. 126]. Це трансформувало сприйняття української мови і в діаспорному середовищі. «Діаспора, так само як і регіони

материкової України, відчуває за собою моральне право на участь у загальноукраїнському мовотворенні» [Ажнюк 1999, с. 4].

Аналіз сучасних соціологічних і соціолінгвістичних розвідок дає змогу констатувати, що мовна ситуація української діаспори не є гомогенною і прямо залежить від географічного та лінгвокультурного контексту країни резиденції. У працях дослідників «старої» західної діаспори (П. Гай-Нижник [Гай-Нижник 2013], Т. Шадріна [Шадріна 2016], О. Воловина [Wolowyna 2019], С. Полякова [Poliakova 2019]) домінантним залишається консервативний сценарій міжпоколіннєвої асиміляції, де в англomовному середовищі українська мова стрімко втрачає статус чинника консолідації вже до третього покоління мігрантів.

Натомість прогресивний європейський вектор досліджень (О. Ровенчак [Ровенчак 2011], П. Левчук [Levchuk 2015; Levchuk 2020], О. Шевчук-Клюжева [Шевчук-Клюжева 2023], М. Бласяк-Титула [Бласяк-Титула 2023], І. Ключковська [Ключковська та ін. 2025]) демонструє складнішу динаміку. Тут засадничим чинником виступає мовна дистанція: якщо близькість української та польської мов парадоксально прискорює асиміляцію через формування «фрагментованої ідентичності», то значна дистанція (у випадках США чи Канади) стає природним бар'єром, що спонукає мігрантів до свідомого збереження мовної самобутності [Ровенчак 2011].

Узагальнення досвіду різних хвиль української міграції слугує підставою для твердження про зміну парадигми мовного виживання: від пасивної асиміляції до активної мобілізації. Дослідження «старої» діаспори в англomовному світі фіксують непереборний тиск макросередовища, який призводить до лінгвістичної ерозії вже у третьому поколінні, натомість новітні студії періоду російської агресії [Шинкарик 2024] вказують на появу потужного чинника ідеологічного спротиву.

На сучасну мовну ситуацію в діаспорі впливають два вектори: об'єктивний тиск іншомовного середовища, який стимулює функціональну асиміляцію, та суб'єктивна воля діаспорян до збереження ідентичності як форми протидії етнокультурному поглинанню. Вітальність української мови за кордоном сьогодні визначається не лише чисельністю громади, але й рівнем її політичної та національної самосвідомості, яка здатна протистояти природним асиміляційним процесам.

Туреччина є особливим середовищем для дослідження мови української діаспори з кількох причин. Насамперед, ця країна перебуває поза межами ЄС і пострадянського простору. Турецька мова належить до тюркської мовної сім'ї, тож відстань між українською і турецькою значно більша, ніж між українською та слов'янськими мовами. Міграція українців до Туреччини до 2014 року мала переважно економічний характер, а після 2014-го і особливо після 2022 року – воєнний.

Комплексному аналізу сучасного стану української спільноти в Туреччині присвячене дослідження І. Ключковської, О. П'ятковської, Ю. Марусика, В. Черепенчук та Х. Манюк. Автори аналізують адаптацію української діаспори в Туреччині, формування їхньої ідентичності й діяльність громадських організацій. Встановлено, що вибір між українською та російською мовами в діаспорному середовищі залежить від регіону походження мігрантів. Збереженню української мови в дітей заважають брак українськомовного середовища, домінування турецької мови та недостатнє володіння українською мовою у родинному колі [Ключковська та ін. 2022].

Масштабне емпіричне дослідження, проведене Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків із діаспорою НУ «Львівська політехніка» (листопад 2022 – січень 2023), охопило 87 шкіл у 32 країнах світу, зокрема 6 шкіл у Туреччині, та виявило кардинальні зміни в українському шкільництві після

повномасштабного вторгнення. У Туреччині, де функціонує 6 українських шкіл-респондентів, виявлено типові для нової міграції тенденції збільшення кількості учнів та педагогів, а також специфічні виклики, пов'язані з мовною відстанню між українською і турецькою мовами [Ключковська та ін. 2023].

Контекст сприйняття України в Туреччині висвітлив Є. Габер, М. Воротнюк у праці «Сприйняття України в Туреччині». Автори провели глибокі інтерв'ю з турецькими респондентами з різних фахових кіл для виявлення суспільного ставлення до України загалом та до української культури зокрема. Дослідження продемонструвало суперечливу ситуацію: при загалом позитивному ставленні до України («країна нульових проблем») та українців («гостинні, щирі люди»), турецьке суспільство демонструє обмежені знання про українську історію, культуру та мистецтво. Дослідження зафіксувало недостатню присутність української тематики в турецьких ЗМІ та публічному просторі, а також відкритість респондентів до нових знань про Україну та готовність до розвитку двосторонньої співпраці у сферах культури, освіти, науки [Габер, Воротнюк 2020].

Для того, щоб краще зрозуміти мовну ситуацію діаспори, необхідно розглянути мовну політику Турецької Республіки. Сучасна мовна ситуація в Туреччині поєднує домінуючий статус турецької як єдиної державної мови та врахування інтересів поліетнічного населення країни. Як зазначають О. Дуднік та І. Черніков, в умовах кількісної переваги титульного етносу (приблизно 85%) демографічний ландшафт держави формується за участю численних спільнот, зокрема курдів, арабів, кримських татар, етносів Північного Кавказу. Окремий сегмент становлять розсіяні в мегаполісах групи греків, вірмен, грузинів, а також українців, чия присутність додає специфічних рис мовному розмаїттю міського середовища [Дуднік, Черніков 10.03.2025].

Турецька мова є державною та єдиною офіційною мовою Турецької Республіки відповідно до статті 3 Конституції 1982 року [Derince 2007]. Стаття 42 Конституції уточнює це положення, встановлюючи суворе обмеження на використання інших мов: «Жодна мова, крім турецької, не може викладатися... як рідна громадянам Туреччини в освітніх і навчальних закладах». Іноземні мови викладають згідно із законом, проте мови національних меншин не можуть бути мовою навчання – лише вибірковими дисциплінами (після реформ 2000-х років) [ТСА 17.11.2024]. Турецька мова функціонує як єдина офіційна мова і в центральних та місцевих органах влади, пресі, економічній сфері [Sadoğlu 2010]. Водночас в країні дозволено вивчення та використання мов меншин у приватній сфері, освіті (як вибіркові предмети) та медіа [Sidal 2023]. За турецьким законодавством, мають визнання лише три етномовні меншини (греки, вірмени, євреї). Туреччина утрималася від ратифікації ключових міжнародних договорів у сфері мовних прав меншин, зокрема Європейської хартії регіональних мов або мов меншин [FRL 26.07.2015; ТАО 20.05.2022; ÖUML 17.03.2025], що відображає пріоритет унітарної мовної політики над міжнародними стандартами захисту мов меншин [Андріянова, Ясинська 2025, с. 73]. Для української діаспори це означає можливість самоорганізації для збереження мови через громадські організації, суботні школи та культурні заходи [Sidal 2023].

Сучасна турецька мова зазнала реформування, яке провів перший президент Туреччини Мустафа Кемаль Ататюрк на початку ХХ століття. Реформи передбачали модернізацію мови, спрощення граматики і вилучення арабських та перських запозичень. Основним оновленням стала заміна арабської абетки на латиницю у 1928 роц. Це спростило навчання і підвищило рівень грамотності населення [DZCU 2024]. На думку П. Селігея, «Ататюрк як ніхто з політиків розумів роль мови в державо- й націєтворенні. Лінгвістам він доручив

радикально оновити турецьку мову. Зокрема, замінити арабську абетку, що гальмувала боротьбу з неписьменністю, на латиницю. Президент особисто їздив країною і, малюючи на дошці нові літери, пояснював співвітчизникам, як їх слід вимовляти. Якщо на початку ХХ ст. турецька літературна мова на 80 % складалась із запозичень, то сьогодні їх кількість не перевищує 10 %. За ефективністю мовна реформа Ататюрка дотепер не має собі рівних» [Селігей 2012, с. 79].

Інституційною основою мовної реформи стало створення в 1932 році Асоціації турецької мови (Türk Dil Kurumu), яка донині функціонує як провідна наукова установа з питань кодифікації та стандартизації турецької мови. [Корнієць 2018, с. 30]. Асоціація публікує основні нормативні словники – «Güncel Türkçe Sözlük» («Сучасний турецький словник») та «Yazım Kılavuzu» («Орфографічний довідник») [ТДК 10.12.2024]. Основним завданням мовної реформи було заміщення арабських і перських запозичень турецькими еквівалентами, а також відродження давніх турецьких лексем. Ця політика продовжується донині: із 1980-х років Асоціація організовує кампанії щодо заміни англійзмів турецькими еквівалентами [Корнієць 2018, с. 30-32]. Якщо турецького відповідника не існує, створюються нові слова на основі турецьких коренів та суфіксів. Такі новостворені турецькі еквіваленти успішно функціонують у повсякденному мовленні: *biography* – *özgeçmiş*, *airport* – *havalimanı*, *kozmos* – *uzay* *computer* – *bilgisayar*, *digital* – *sayısal*, *online / offline* – *çevrimiçi / çevrimdışı*, *hardware* – *donanım*, *software* – *yazılım* та ін.

Попри інтенсивні зусилля пуристів, у сучасній турецькій мові зберігається близько 30% арабізмів, більшість з яких історично пов'язані з арабською мусульманською культурою. Зазначимо, що арабські та перські запозичення повністю асимілювалися в турецьку літературну мову і сприймаються носіями як власні слова. Питання статусу мови в суспільстві, поряд із політичними

питаннями, залишається джерелом конфліктів у багатьох сучасних державах, що підтверджується і турецьким досвідом балансування між мовним пуризмом та культурною спадщиною [Pool Jonathan 1991]. Мовна політика Туреччини є складником внутрішньої і зовнішньої політики держави, що детерміновано її геополітичним положенням та історичною спадщиною. Турецька мова виконує подвійну функцію: з одного боку, виступає інструментом національної консолідації всередині країни, з іншого – об’єктом захисту в контексті лінгвістичної безпеки [Тарасюк 2016, с. 74].

1.3. Поняттєво-термінологічний апарат дослідження

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення соціолінгвістики, а також комплекс методів дослідження (передусім соціолінгвістичних), визначених метою, завданнями, об’єктом і предметом дисертаційної роботи. У роботі опираємося на принцип детермінізму (залежність мовної поведінки особистості від соціальних чинників); принцип мовної варіативності (розгляд мови як динамічної системи, яка змінюється під впливом іншокультурного середовища). Ураховуємо теорію мовних контактів (аналіз міжмовної взаємодії – української мови з турецькою мовою); концепцію мовної стійкості (вивчення здатності діаспорної спільноти зберігати рідну мову під дією асиміляційних процесів в іншокультурному середовищі); теорію диглосії, білінгвізму, мультилінгвізму, змішування мов.

Позиціонуємо наше дослідження як таке, що виконане в межах синхронної соціолінгвістики. У роботі проаналізовано мову української діаспори в комунікативному просторі Турецької Республіки на сучасному синхронному зрізі – у період 2018–2025 рр. Це час, коли авторка дослідження перебувала в Турецькій Республіці, була активною учасницею життя української діаспори (очолювала «Українське товариство взаємодопомоги» у Стамбулі).

Водночас враховано ключові положення нової галузі мовознавства – міграційної лінгвістики [Krefeld 2004; Borlongan 2019]. Упровадження терміна «міграційна лінгвістика» пов'язане з діяльністю філіппінського соціолінгвіста А. Борлонгана. У праці «Міграційна лінгвістика: короткий огляд» науковець зазначає, що лінгвістика міграції – це міждисциплінарне та багатовимірне вивчення різних аспектів мови в межах динамічного процесу людської мобільності; це систематичне вивчення міграції, зосереджене на тому, як мова впливає на весь міграційний процес і як вона сама зазнає його впливу. Науковець виокремлює параметри нової піддисципліни:

- міждисциплінарність (методологічною основою має бути лінгвістика, оскільки в центрі уваги – мова в міграційному контексті, проте ця піддисципліна лінгвістики збагачена методами з інших дисциплін – соціології, антропології, політології, економіки, психології, освіти, що стосуються аналізу міграції);

- багатовимірність (піддисципліна цікавиться мовою в ракурсі цілісного процесу міграції, аналізуючи його в різних вимірах);

- різноманітність (розгляд всіх можливих проблем, пов'язаних із мовою, що виникають унаслідок міграції);

- динамізм (теорія та практика піддисципліни вимагають урахування та обмірковування плинного характеру міграції, а також мови в контексті міграції);

- гуманізм (пошук шляхів допомоги мігрантам зреалізувати особисті прагнення; осмислення того, як мову можна вивчати і застосовувати) [Borlongan 2023].

Поняттєво-термінологічний апарат дослідження вибудовано на основі базових категорій соціолінгвістики: мовна ситуація, мовна політика, національна ідентичність, мовна ідентичність, мовна особистість. Вони слугуватимуть підґрунтям для аналізу й інших понять, які є ключовими в роботі:

мовна поведінка, мовна свідомість, рідна мова, білінгвізм, мультилінгвізм, міжмовна взаємодія, мовна інтеграція, комунікативний простір.

Мовна ситуація. У сучасній українській соціолінгвістиці поняття «мовна ситуація» потрактоване як форма існування однієї або кількох мов у їхній територіальній та соціальній взаємодії. Мовознавець М. Кочерган зазначає, що мовна ситуація охоплює використання на певній території різних мов чи варіантів однієї мови та їхнє взаємовідношення, включаючи всі сфери функціонування мови, середовище вживання та соціальні умови [Кочерган 2010, с. 326]. Дослідниця Т. Фудерер окреслює мовну ситуацію як суспільний стан національної спільноти, характер її мовної свідомості, пов'язаної із задоволенням комунікативних потреб за допомогою однієї або кількох мов [Фудерер 2011, с. 62]. С. Соколова трактує мовну ситуацію як сукупність форм існування однієї мови або кількох мов у їхньому територіально-соціальному взаємовідношенні та функціональній взаємодії в межах певних регіонів, а також соціальні настанови населення щодо цих мов [Соколова 2023, с. 14]. У нашому дослідженні характеризуємо мовну ситуацію, яка сформувалася в різних сферах комунікативного простору Турецької Республіки і репрезентує сукупність форм існування української мови та інших мов (турецької, англійської, російської), а також особистісні вияви мовної практики представників української діаспори, узагальнені термінологічним поняттям «мовний портрет української діаспори».

Мовна політика – це діяльність держави й інших інституцій, спрямована на регулювання мовних відносин. Її основним інструментом є мовне законодавство – сукупність законів і нормативних актів, що визначають використання мов у державі. Кожна країна формує таке законодавство відповідно до свого історичного, культурного та політичного досвіду – через конституцію та закони про державну мову. Демократичні держави при цьому

орієнтуються на міжнародні стандарти мовних прав, закріплені в документах ООН, Ради Європи та ОБСЄ [МЗ 25.11.2024]. З одного боку, мовна політика репрезентує цілеспрямовану, ідеологічно зумовлену діяльність держави або інших інституцій щодо регулювання мовних відносин. Як зазначає Л., у державотворчому процесі така політика виконує дві стратегічні функції: об'єднавчу (внутрішня консолідація) та відокремлювальну (диференціація від сусідніх держав) [Масенко 2004, с. 8].

У діаспорному середовищі мовна політика є офіційним інструментом впливу, водночас мовна ситуація формується не лише під дією законодавства, але й під потужним тиском міграції, глобалізації та мовних ідеологій. Оскільки діаспорні спільноти функціонують поза межами власного державного апарату в країнах проживання, класична вертикаль мовної політики тут трансформується. Якщо на макрорівні мовну ситуацію визначає держава-реципієнт, то на мікрорівні визначальними є мовні практики. Функцію творців мовної політики перебирають на себе мовні активісти – представники діаспори з виразними лідерськими здібностями. Саме ці небайдужі представники міграції виступають головними рушіями об'єднання діаспорної спільноти, ініціюють створення культурних осередків та започатковують освітні проєкти. Завдяки їхній цілеспрямованій діяльності формується локальний діаспорний простір, у якому комунікація рідною мовою підтримується не силою мовного закону, а завдяки свідомому вибору, національним традиціям. Саме діяльність активних мовних особистостей стає тим механізмом, який перетворює індивідуальну мовну ідентичність на колективну мовну стійкість.

Мовна особистість формується і розвивається впродовж життя через активну участь у навчанні, вихованні та різноманітних формах спілкування [Богуш, Трифонова, Кисельова, Горіна, Черкасов 2008, с. 42-43]. Як зауважують М. Гриньова та О. Губарь, сучасна мовна особистість характеризується

культурною відкритістю: вона не лише зберігає зв'язок з рідною культурою, але й виявляє готовність до міжкультурного діалогу. Така особистість здатна засвоювати новий досвід та орієнтуватися на досягнення глобалізованого світу. Мовна особистість формується під впливом соціальних чинників, територіальної специфіки та національно-культурних традицій. Вона є одночасно соціальним й індивідуальним явищем. Її основою є усвідомлення та засвоєння мовної спадщини попередніх поколінь [Гриньова, Губарь 2021, с. 7]. Л. Струганець акцентує на тому, що поняття «мовна особистість» нерозривно пов'язане з поняттям «мовна свідомість» [Струганець 2012, с. 132]. Ці положення засадничі для аналізу мовної поведінки представників української діаспори.

Національна та мовна ідентичність. Мова – це не лише інструмент комунікації, але й «архів цивілізаційного поступу» [Косович 2019, с. 119-120]. Мова є найвиразнішим показником національної свідомості і поєднує етнолінгвістичний, історичний та культурний виміри [Гнатюк 2024]. М. Гончарова зазначає, що мова одночасно є продуктом ідентифікації (вибір мови залежить від самосприйняття) та основою для її формування (засвоєння культури через мову). Тож мова конструює не лише картину світу, але й формує особистість через засвоєння культурних практик, етичних настанов, ціннісних орієнтирів [Гончарова 2015, с. 63].

Ідентичність особистості має структурну ієрархію. О. Михальчук виокремлює загальнодержавний, територіальний, груповий та особистісний рівні [Михальчук 2021, с. 38]. В умовах діаспори територіальний зв'язок слабшає, водночас групова (етнічна) та особистісна ідентифікації набувають екзистенційного значення для збереження спільноти в іншомовному оточенні.

Ключовим поняттям для характеристики комунікативного простору діаспори є національна ідентичність особистості – самоусвідомлення

належності до певної нації, що виражається через мову, культуру та ціннісні орієнтації [Гнатюк 2024].

Особливої гостроти питання мовної ідентичності набуває в ситуації білінгвізму. Мовна поведінка білінгва не є статичною. За міркуваннями М. Гончарової, мовна поведінка визначається трьома основними підходами: ситуативним – залежність від комунікативного контексту (дім / робота); соціальним – реакція на очікування оточення; культурно-ціннісним – використання мови як символу національної лояльності [Гончарова 2015, с. 66].

Актуальним для нашого аналізу є розмежування мовної та етнічної ідентичностей. Як зазначає О. Ровенчак, вони можуть не збігатися [Ровенчак, 2011, с. 99], наприклад, у випадку «російськомовних українців». Це створює складну соціолінгвістичну динаміку, де мовна ідентифікація виступає процесом добровільного вибору мовної групи для повноправного членства [Ляхович 2015, с. 87].

Причини посилення ролі мови як маркера етнічної та національної належності в діаспорному середовищі детально аналізує Б. Ажнюк. В умовах домінування мови країни перебування рідна мова стає не лише засобом спілкування, а й символом зв'язку з батьківщиною. Мова є найдоступнішим способом збереження етнокультурної ідентичності. У ситуації загрози мовної асиміляції, особливо для наступних поколінь, збереження рідної мови перетворюється на свідомий вибір. На думку вченого, мова – це особливий культурний ресурс. Матеріальні цінності можна втратити під час міграції, натомість мова завжди залишається з людиною і зберігає її культурний досвід та ідентичність. Мова виступає як «портативний дім», який дозволяє відтворювати елементи рідної культури в іншомовному середовищі. У такий спосіб мовні практики трансформують ідентичність: залучення до іншої мови (турецької) формує нові складові мовної ідентичності [Ажнюк 2021, с. 155].

Спираючись на соціолінгвістичні моделі, запропоновані Г. Мацюк, та адаптуючи їх до специфіки українсько-турецьких мовних контактів, доцільно розглядати мовну ідентичність українців у Туреччині на трьох основних рівнях: спільнотному, індивідуальному та контекстуальному [Мацюк 2009]. Функціонування української мови на спільнотному рівні відбувається через діяльність українських культурно-освітніх осередків, проведення культурних заходів, розвиток українських медіа-ресурсів та формування спеціального «діаспорного» варіанта української мови з характерними запозиченнями з турецької мови. Ключовими показниками індивідуального рівня є мовні біографії українців у Туреччині, які відображають індивідуальний досвід міграції, мовної адаптації та трансформації мовної ідентичності; особливості білінгвізму / мультилінгвізму, зокрема моделі перемикання мовних кодів у різних комунікативних ситуаціях (родина, робота, публічний простір); емоційне ставлення до української мови як символу зв'язку з батьківщиною та маркера етнокультурної ідентичності; міжпоколіннєва трансляція мови в українсько-турецьких сім'ях та стратегії мовного виховання дітей. Контекстуальний рівень охоплює соціокультурні, політичні та інституційні рамки формування мовної ідентичності української діаспори: вплив турецької мовної політики; роль українсько-турецьких відносин і культурно-освітніх програм; регіональні особливості функціонування української мови; динаміка трансформації під впливом подій в Україні після 2014 року та повномасштабної війни з 2022 року.

Мовна ідентичність впливає на різні сфери життя людини: професійну, соціальну, культурну та психоемоційну. Для мігрантів та етнічних меншин вона є особливо важливою, оскільки допомагає зберігати зв'язок із рідною культурою та спільнотою.

Отже, базові категорії соціолінгвістичної галузі, такі як мовна ситуація, мовна політика, мовна особистість, національна ідентичність, мовна

ідентичність, слугуватимуть підґрунтям для інтегрального аналізу мови української діаспори в Туреччині.

1.4. Алгоритм інтегрального аналізу мови української діаспори

Аналіз мови української діаспори в сучасному комунікативному просторі Турецької Республіки здійснено в кілька етапів.

На першому етапі на основі документальних джерел та наукових розвідок опрацьовано кількісні та якісні дані про склад української діаспори. Опрацьовано доробок українських і зарубіжних мовознавців у галузі соціолінгвістики, що стосується аналізу мовної ситуації, мовної політики, мови діаспори, мовної особистості, мовної ідентичності, мовної свідомості, теорії мовних контактів, білінгвізму, мультилінгвізму тощо. Встановлено доцільність використання комплексу методів дослідження мови української діаспори з урахуванням екстралінгвальних чинників (геополітичних подій, міграційних процесів, культурної адаптації), різноманітності комунікативного простору Турецької Республіки, а також впливу російсько-української війни на трансформацію мовної свідомості представників діаспори.

На другому етапі нашого дослідження шляхом безпосереднього та учасницького спостереження (коли автор-спостерігач – активний учасник групи або ситуації, яку вивчає) проаналізовано функціонування української мови в різних сферах життя української діаспори: у громадській діяльності, спрямованій на репрезентацію України та її підтримку в час повномасштабного російського вторгнення; у царині культурної дипломатії, зорієнтованої на популяризацію української культури та розбудову українсько-турецьких відносин; в освітній сфері (вивчення української мови в школах, зокрема в суботніх, в університетах; у медійному середовищі (інформаційні та комунікаційні ресурси); у міжетнічних українсько-турецьких сім'ях; у релігійній

сфері, оскільки важливим моментом духовного життя української громади Туреччини є можливість відвідувати богослужіння рідною українською мовою.

На третьому етапі нашої роботи проведено анкетування. Щоб дослідити мову українців Турецької Республіки, у вересні 2023 року проведено онлайн-опитування під назвою «Мова українців Турецької Республіки». Анкета була створена в гугл-формі і поширена в мережах «Фейсбук», «Інстаграм» і мережі-месенджері «Телеграм». В опитуванні взяли участь 658 респондентів, які проживають на території Турецької Республіки і походять із різних регіонів України. Були залучені респонденти, які тимчасово чи постійно живуть в Турецькій Республіці, зокрема й особи, які отримали турецьке громадянство [Струганець, Фецан 2025].

В анкеті було 23 запитання (закритого і відкритого типу), що охоплюють різні аспекти мовної поведінки українців Туреччини:

- соціодемографічні характеристики респондентів (регіон походження і проживання, вік, освіта, хвиля міграції до Туреччини);
- мовна ідентичність (розуміння поняття «рідна мова», мовна самоідентифікація);
- мовні компетенції (рівень володіння українською, російською, турецькою, англійською мовами);
- комунікативна поведінка в різних сферах (сім'я, професійна діяльність, громадське життя діаспори);
- міжпоколіннева трансляція мови (мова спілкування з дітьми, відвідування українських суботніх шкіл);
- вплив геополітичних подій на мовну поведінку (зміни після 2014 та 2022 років).

Щоб уникнути психологічного тиску на респондентів, анкета була анонімною. Закриті та відкриті питання сформульовано нейтрально, без натяку

на «правильну» відповідь. Серед недоліків методу анкетування виокремимо неможливість повної перевірки достовірності всіх відповідей та втрату спонтанності мовлення інформантів через письмову форму відповідей. Іншим обмеженням є те, що в дослідженні могли взяти участь переважно особи, які мають активну громадянську позицію щодо мовних питань. Респонденти, які повністю асимілювалися або дистанціювалися від української спільноти, імовірно, мало представлені у вибірці. З огляду на ці чинники анкетний метод у нашому дослідженні доповнено методом мовної біографії, який дав змогу компенсувати недоліки кількісного підходу якісним аналізом – через глибинні інтерв'ю.

На четвертому етапі задіяно метод глибинного нарративного інтерв'ювання. Метод зреалізовано на основі спеціального питальника, що охоплює мовний досвід респондента. Таке інтерв'ю дає змогу простежити, як людина сприймає та використовує мову на різних етапах життя. Науковці наголошують, що успіх методу залежить від якості спілкування між дослідником та інформантом. Важливо створити атмосферу довіри і психологічного комфорту, яка спонукає респондента до відвертої розмови. І. Брага зазначає, що особливістю методу є те, що процес інтерв'ювання часто стимулює респондентів до глибокої рефлексії над власною мовною ідентичністю, усвідомленням ролі рідної мови та перспектив її збереження в наступних поколіннях [Брага 2024, с. 164]. Методологічною основою нашого дослідження є розуміння мовної біографії як інтерв'ю-нарративу, що охоплює всі аспекти мовного досвіду індивіда: процеси мовного навчання, еволюцію мовної поведінки, суб'єктивне ставлення до мов та рівень мовних компетенцій [Брага 2024, с. 159].

Збирання мовних біографій здійснено методом глибинного нарративного інтерв'ю із грудня 2024 року до червня 2025 року. Було проведено 21 глибинне нарративне інтерв'ю із представниками української діаспори за структурованим

питальником із шести тематичних блоків. Інтерв'ю проводили індивідуально (на особистих зустрічах) і в онлайн-режимі. Це дало змогу охопити дослідженням респондентів із різних регіонів Туреччини та забезпечити конфіденційність під час опитування. Бесіди зафіксовано у формі аудіозапису згідно з попередньою згодою інформантів. Тривалість одного інтерв'ю становила від 30 до 60 хвилин залежно від деталізації розповіді респондента. Мова проведення інтерв'ю – українська, що дало змогу респондентам вільно висловлюватися та рефлексувати над власним мовним досвідом. Із метою анонімності вказано лише таку інформацію про респондентів: ініціальну літеру імені, вік, місто чи область проживання в Україні до еміграції та (через тире) місто теперішнього проживання в Туреччині.

П'ятий, завершальний етап дослідження, передбачав характеристику й узагальнення лінгвальних і соціолінгвальних фактів за допомогою описового методу. Аналіз матеріалу було здійснено із дотриманням захисту персональних даних учасників анкетування, інтерв'ювання, а також після анонімізації ілюстративного матеріалу, дібраного із соціальних мереж [Струганець, Фецан 2025].

Послідовна реалізація поставлених завдань сприяла досягненню мети дослідження.

Висновки до розділу 1

Теоретичну базу дослідження сформовано на основі узагальнення доробку українських і зарубіжних науковців із питань мови діаспори, аналізу нормативно-правових актів, що регулюють мовні відносини в Україні та Туреччині, а також джерел, які висвітлюють історію та сучасний стан української громади в Туреччині.

У соціолінгвістичних студіях термін «українська діаспора» слугує позначенню українців, які проживають поза межами материкової України. Хоча українська громада в Туреччині офіційно почала формуватися у 2014 році, українсько-турецькі зв'язки мають багатовікову історію – від дипломатії козацької доби до визнання Туреччиною незалежності України 1991 року.

У різні історичні періоди українці проживали на території Туреччини. За даними Головного управління з питань міграції Міністерства внутрішніх справ Туреччини, у 2022 році в Турецькій Республіці перебувало близько 47 тисяч українців, а в березні 2025 року – 37 тисяч.

Формування української спільноти в Туреччині відбувалося за іншим принципом ніж у західній діаспорі: не через церковні парафії, а через світські громадські організації. Станом на 2024 рік у Турецькій Республіці налічується 20 українських громадських організацій.

Більшість представників української діаспори – жінки, одружені з громадянами Туреччини. Збереження української мови в цьому середовищі значною мірою залежить від позиції матері-українки та діяльності діаспорних організацій. Саме це відрізняє українську громаду в Туреччині від діаспорних спільнот в англomовному світі і детермінує специфіку її вивчення.

Мовна ситуація діаспори формується під впливом тиску іншомовного середовища та свідомого прагнення представників діаспори зберегти національну ідентичність, зокрема й рідну мову. У турецькому контексті ці процеси набувають особливого характеру через значну мовну відстань між українською і турецькою мовами, позаєвропейське геополітичне середовище (97% території країни), а також специфіку міграційних хвиль. Важливим рамковим чинником є також мовна політика Туреччини, орієнтована на утвердження турецької мови як єдиної державної мови, що, однак, не перешкоджає самоорганізації української діаспори через громадські ініціативи.

Дисертація виконана в межах синхронної соціолінгвістики, оскільки матеріали відображають мовну ситуацію в українській діаспорі Туреччини упродовж 2018–2025 рр. Соціолінгвістичні положення доповнено підходами міграційної лінгвістики, зокрема такими, як міждисциплінарність, багатовимірність, різноманітність, динамізм, гуманізм.

Вибудовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження на основі ключових категорій соціолінгвістики: мова діаспори, мовна ситуація, мовна політика, мовна особистість, національна та мовна ідентичність. Вивчення мови української діаспори в сучасному комунікативному просторі Турецької Республіки базується на комплексі методів дослідження, які дають змогу всебічно проаналізувати мовну поведінку діаспори в синхронному ракурсі.

Основні положення розділу 1 апробовано в публікаціях «Українська діаспора Турецької Республіки: проблеми мовної ідентичності» [Фецан 2023₃], «Мовна особистість українця в сучасній діаспорі Турецької Республіки» [Фецан 2023₁], «Мовний портрет української діаспори Туреччині (алгоритм аналізу)» [Струганець, Фецан 2025].

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В РІЗНИХ СЕГМЕНТАХ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ ТУРЕЧЧИНИ

2.1. Українська мова у сфері освіти

Мова є засобом спілкування і водночас носієм культурної пам'яті та цінностей народу. В умовах міграції саме через мову люди зберігають зв'язок з батьківщиною та передають культурну спадщину наступним поколінням.

Мова діаспори постійно взаємодіє з мовним середовищем країни проживання. С. Романюк констатує, що українська діаспора, яка налічує близько 20 мільйонів осіб і яка сформувалася внаслідок кількох міграційних хвиль, яскраво демонструє таку взаємодію. Українська мова виконує в діаспорі подвійну функцію: є засобом комунікації та механізмом підтримання національної самосвідомості [Романюк 2015, с. 11-12].

Активні глобалізаційні та міграційні процеси, які спостерігаємо в сучасному світі, а також швидка інтеграція українців в іншокультурне середовище ставлять перед українською діаспорою особливе завдання – збереження себе як національно-культурної субстанції. Звісно, що уникнути асиміляції неможливо, але «говорити про повне зникнення української етнічності за межами України теж не варто» [Божук 2004]. У наш час багато українців мешкає за кордоном і перебуває в тісному спілкуванні з представниками інших культур. Для того, щоб українські мігранти, тепер громадяни інших країн, знали українську мову, історію та культуру, а також відчували зв'язок зі своєю етнічною батьківщиною, як стверджує І. Форостюк, важливим є існування українських національних закладів освіти за кордоном [Форостюк 2020, с. 196].

Чинником успішної інтеграції в соціумі є мовна інтеграція. Саме опанування мови країни поселення дає можливість ефективніше інтегруватись у всіх сферах, зокрема в соціальній, економічній, політичній. Проте виникає й інше питання – «збереження рідної мови як засобу ідентифікації в іншомовному середовищі» [Романюк 2021, с. 139]. Тому освітнє завдання, що стоїть перед українською діаспорою, – навчити дітей української мови, яка є основним критерієм національної ідентичності українців [Романюк 2015, с. 75].

На думку С. Єрмоленко, українці прагнуть зберегти свою самобутність, самосвідомість, свою мовну, культурну, історично-природну сутність [Єрмоленко 2007, с. 5]. Л. Божук зазначає: «Передаючи новим поколінням українську мову, знання про Україну та її історію, українські релігійні та культурні традиції, українська світова спільнота прагне зберегти свою першооснову» [Божук 2004, с. 6].

Усвідомлення місії української мови спонукає прогресивних діячів української діаспори до пошуку форм і методів навчання рідної мови, піднесення соціального статусу мови в країнах поселення. С. Романюк зауважує, що українська діаспора формується під впливом релігійних, освітніх, мистецьких, наукових та громадсько-політичних чинників, серед яких освіта відіграє ключову роль, особливо у формуванні молодого покоління як майбутнього діаспори [Романюк 2021, с. 74].

Одним із ключових чинників збереження української самобутності є шкільництво. Шкільництво, або шкільна справа, – це організація освіти в країні для виховання молодого покоління. Сьогодні українські школи за кордоном є не лише освітніми закладами, а й осередками культури, які забезпечують юних українців доступом до вивчення мови, історії, традицій та культурної спадщини своєї батьківщини. Крім своєї основної освітньої функції, вони виконують не

менш важливу місію – сприяють формуванню культурної ідентичності учнів [УШЗК 2024].

Згідно з матеріалами United Ukraine, суботні школи української діаспори виконують комплексну функцію, що виходить за межі суто освітньої діяльності. Їхня робота охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів: по-перше, **навчальний** – систематичне вивчення української мови, літератури, історії та культури як доповнення до основної шкільної програми; по-друге, **культуротворчий** – збереження та передавання національних цінностей, формування культурної ідентичності в дітей, які зростають у багатокультурному середовищі; по-третє, **соціально-інтеграційний** – створення простору для спілкування та взаємопідтримки в межах діаспорної спільноти, сприяння адаптації до нового соціокультурного контексту без втрати зв'язку з українською культурою; по-четверте, **особистісно-розвивальний** – виховання відповідальності, дисципліни, навичок співпраці та розвиток творчих здібностей [UU 19.10.2025]. Отже, суботні школи функціонують як центри, що поєднують освітню, культурну та соціальну діяльність, забезпечуючи збереження української ідентичності в наступних поколіннях діаспори.

Українські суботні школи почали формуватися у великих містах Турецької Республіки з 2017 року при українських спілках [Фецан 2024₂, с. 225]. На час дослідження майже при кожній українській організації діють українські суботні чи недільні школи, українські класи.

У нинішніх умовах, коли багато українських родин були змушені покинути домівки через війну РФ проти України і шукати тимчасовий прихисток в інших країнах світу, постали нові виклики, пов'язані з потребою продовжувати освіту дітей у навчальних закладах інших країн. Ураховуючи особливості системи освіти Турецької Республіки, не всі тимчасові переселенці можуть відвідувати місцеві заклади освіти, зокрема школи. Основною

проблемою є відсутність документів із попереднього місця навчання. Можливість навчатися в державних освітніх установах надається лише тим учням, які отримали статус міжнародного захисту та посвідку на проживання. Зауважимо, що освіта в турецьких державних школах надається тільки турецькою мовою. Якщо польську чи будь-яку іншу слов'янську мову українські діти можуть опанувати значно швидше, то з турецькою все значно складніше. Тому більшість дітей, які переїхали у зв'язку з війною до Туреччини, навчаються дистанційно в Україні. Єдиним місцем спілкування з ровесниками, а також можливістю не відчувати себе самотніми в чужій країні, є українознавчі школи [Фецан 2024₂, с. 226].

Останніми роками Україна почала активніше налагоджувати контакти з українськими громадами близького й далекого зарубіжжя в різних сферах. Відповідно до статті 12 Закону України про закордонних українців «держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за її межами» [ПЗУ 04.032004]. Українська держава підтримує діяльність українських організацій за кордоном, зокрема й суботніх та недільних шкіл. Але немає ще належного методично-організаційного підходу у сфері освіти. На жаль, досі немає підручників і посібників для суботніх та недільних шкіл, які були б адаптовані для здобувачів українського зарубіжжя, відчувається брак літератури українською мовою [Газізова 2021, с. 38]. Складником підтримки є й фінансування українських шкіл за кордоном.

3. Куньч виокремила типи освітніх установ, які навчають дітей української мови в діаспорі: 1) суботні школи або навчальні заклади при громадських організаціях; 2) середні школи з державною мовою навчання, де українська є в списку як факультатив; 3) заклади освіти, які проводять навчання українською мовою, працюючи за українською освітньою програмою [Куньч 2023, с. 19].

До першого типу начальних установ у Туреччині належать Українська суботня школа в Стамбулі «Європа»; Українська суботня школа в Стамбулі «Веселка»; Українська суботня / недільна школа в Анталії «Джерело»; Українська суботня школа «Українська родина» в Анталії; Українська суботня школа в Бурсі; Українська дитяча студія в Анкарі; Українська суботня школа в Конії; Українська школа в Мармарисі; Українська суботня школа в Адані та Мерсіні; Український дитячий садок в Аланії; Українська суботня школа в Ізмірі [Фецан 2024₂, с. 226].

Другого типу шкіл, де українська мова як факультатив, наразі в Туреччині немає. А прикладом третього типу освітніх закладів є Міжнародний ліцей ім. Т. Шевченка, де навчаються українці та представники інших національностей. Освітній процес у ліцеї здійснюється в межах співробітництва з Міжнародною українською школою при Міністерстві освіти та науки України і за державною програмою українських загальноосвітніх шкіл [ПУ₂ 13.10.2022]. Зазначимо, що Міжнародний ліцей імені Т. Шевченка є приватною навчальною установою, тому не всі тимчасові переселенці мають змогу там навчатися.

Розглянемо для прикладу діяльність суботніх шкіл, які функціонують у Турецькій Республіці.

Українська суботня школа «Європа» і Українська суботня школа «Веселка» при «Українському товаристві взаємодопомоги» в Стамбулі. Українська суботня школа «Європа» розпочала свою діяльність у 2017 році. Перші заняття проводили в приміщенні Генерального консульства України в Стамбулі, оскільки власного приміщення спілка ще не мала. Цей освітній осередок був створений для навчання й виховання дітей зі змішаних сімей (мами цих дітей переважно українки); для вивчення української мови, культури, літератури, історії, географії; для того, щоб діти, які є наполовину українцями, не втрачали зв'язок із Батьківщиною своєї матері

[Ключковська та ін. 2022, с. 197]. Навчальна програма орієнтована на учнів-білінгвів, оскільки в більшості українсько-турецьких сімей у вихованні дітей спостерігається двомовність (ідеться про турецьку та українську / російську мови). На сьогодні школу відвідують близько 40 дітей. Після повномасштабного вторгнення було значно більше, оскільки до занять приєднувалися діти-переселенці, які на той час мешкали в Стамбулі. Заняття проводяться у трьох групах: 1) дошкільнята (діти 3–5 років), 2) середня група (діти 6–9 років) та 3) старша група (діти 11–14 років). У навчальному плані школи передбачені такі предмети: розвиток мовлення, читання і художнє мистецтво для наймолодших; українська мова, природознавство та образотворче мистецтво для середньої групи; українська мова, українська література та країнознавство для найстаршої групи учнів. Для всіх вікових груп діють театральний, художній і танцювальний гуртки (додаток Б).

Українська суботня школа «Веселка» заснована у вересні 2018 року. За словами очільниці школи Н., у школі діє сім вікових груп, які охоплюють дітей віком 2,5–16 років. У групах навчається від 5–6 до 10 дітей, кількість коливається протягом року. У групах, де більшість дітей-білінгвів (а саме 80%), навчання української мови проводиться за програмою для двомовних дітей. У групах, де переважають діти-переселенці, навчання проводиться за програмою Нової української школи. На вивчення української мови й літератури (читання), згідно з програмою, виділено найбільшу кількість годин. Також у програмі з обов'язкових предметів для старших груп є вивчення українських звичаїв і традицій. У школі можна відвідувати і додаткові заняття: арттерапію, танці та мистецтво. Протягом 2023–2024 навчального року на уроках образотворчого мистецтва учні вивчали творчість українських митців, аналізували їхні роботи та намагалися відтворювати картини [Фецан 2024₂, с. 227].

Українська дитяча студія при «Українській спілці» в Анкарі функціонує з 2017 року. За свідченням Г., керівниці студії та активістки «Української спілки», початкові заняття відбувалися в приміщенні Посольства України в Турецькій Республіці, оскільки на той час спілка ще не мала власної локації. Перші групи налічували кілька дітей. Переважно це були діти працівників дипломатичної служби. Діяльність студії охоплювала лише два напрями – українську мову та образотворче мистецтво.

З отриманням постійного приміщення навчальна програма поступово розширювалася, паралельно зростала й кількість вихованців. Нині студія обслуговує понад 40 дітей, організованих у п'ять груп: три дошкільні та дві для учнів віком 8–11 років. Дошкільня програма охоплює розвиток мовлення та хореографію. Старша група опановує більш різноманітний курс: українську та англійську мови, образотворче мистецтво, музику, танці та айкідо. Діти можуть додатково відвідувати профільні гуртки в будні.

Студія практикує проведення тематичних днів, коли всі заняття присвячені одній темі (День української мови, День англійської мови тощо). Часто відбуваються спільні онлайн-зустрічі з українськими закладами освіти, що допомагає дітям практикувати мову, обмінюватися досвідом і спілкуватися з ровесниками з України.

У 2022 році в Анкарі працював ще один освітній осередок для тимчасових переселенців, який відвідували понад 80 дітей. Тут викладали повний курс загальноосвітніх дисциплін. Школа працювала близько року, доки більшість родин не повернулися в Україну чи третіх країн.

Українська суботня школа в Анталії функціонує при «Середземноморському об'єднанні українців» і реалізує співпрацю з «Міжнародною українською школою». Така кооперація надає офіційно

зареєстрованим учням можливість отримувати атестати українського зразка після успішного виконання контрольних робіт і складання іспитів.

Заняття відбуваються двічі на тиждень. Передбачено вивчення 6 дисциплін базової програми «Міжнародної української школи»: математики, української мови, читання, курсу «Я досліджую світ», мистецтва та англійської мови. Разом із освітньою діяльністю школа активно провадить позакласну роботу, організовуючи заходи, приурочені до державних і релігійних свят України. Щорічний контингент становить близько тридцяти учнів (за даними директора школи Н.).

Українська суботня школа «Українська родина» в Анталії функціонує при однойменній громадській організації з 1 жовтня 2016 року. За свідченням керівниці школи та голови організації В., початковий контингент складався переважно з дітей зі змішаних українсько-турецьких родин, що відповідало загальній тенденції діаспорних освітніх осередків у Туреччині.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну суттєво вплинуло на роботу школи. У 2022 році кількість учнів зросла до 58 осіб. У школі було сформовано чотири вікові групи. До 2024 року більшість родин-переселенців виїхали до європейських країн або повернулися в Україну. На початку 2025 року в школі навчалось 25 дітей у двох вікових групах.

Педагогічний колектив складається з двох викладачів, один з яких (вчитель української мови і літератури) має вищу кваліфікаційну категорію. Навчальна програма охоплює українську мову та літературу, історію України, інтегрований курс «Я досліджую світ», а для старших класів – правознавство. Заняття проводяться щосуботи з 10:00 до 14:00, після чого діти можуть відвідувати гуртки хореографії, образотворчого мистецтва та музики. Раз на місяць відбуваються психологічні консультації. Учні активно долучаються до благодійних ініціатив на підтримку України.

Український дитячий гурток при «Об'єднанні українців Ізміра». Діяльність гуртка охоплює читання українською мовою, екскурсійні програми та хореографічні заняття. За свідченням голови спілки Оксани О., наразі спостерігається недостатня зацікавленість систематичним вивченням української мови, що унеможлиблює формування повноцінних навчальних груп. Натомість гурток активно провадить позакласну роботу, зокрема організовує щорічні літні та осінні дитячі табори.

Українська суботня школа «Соняшник» при «Культурно-освітньому товаристві солідарності, співпраці та дружби Адани та України» заснована в 2023 році і є одним із наймолодших діаспорних освітніх осередків у Туреччині. Станом на сьогодні школа обслуговує 30 учнів, організованих у дві вікові групи: дошкільну (3–5 років) і молодшу шкільну (6–12 років). Навчальна програма школи охоплює українську мову, літературу, а також вивчення національних традицій і звичаїв. Додатково організовуються майстер-класи з декоративно-ужиткового мистецтва (бісероплетіння, виготовлення браслетів зі стрічок, розпис керамічних виробів). Тут функціонує хореографічний гурток, учасники якого готують танцювальні номери для виступів на заходах українського товариства (за даними голови українського товариства у м. Адана І.).

Українська суботня школа при «Об'єднанні українців у Бурсі» функціонує з 2018 року. За свідченням голови об'єднання Т., до 2022 року контингент формувався переважно з дітей тих українок, які постійно проживають у місті. Повномасштабне вторгнення спричинило суттєве збільшення чисельності учнів через приплив дітей-переселенців. Така ситуація потребувала організаційної та програмної реструктуризації: замість груп з'явилися повноцінні класи, а навчальна програма розширилася від базових дисциплін (українська мова і література) до математики, образотворчого

мистецтва (різні методики), логіки та ознайомлювального курсу англійської мови.

Сучасна освітня модель адаптована до специфіки контингенту. Школа працює за програмою «Українська мова як іноземна», розробленою для дітей, народжених у Туреччині. Молодша група зосереджена на розвивальних заняттях із акцентом на мовлення, моторику та творчість. За словами Т., через високий попит серед учнів до програми введено також турецьку мову.

Наразі функціонують дві вікові групи: 3–6 років і 7–12 років. Раніше діяв підлітковий клуб («Teen Club»), особливо популярний серед дітей, які приїхали через війну, однак його діяльність призупинена через відсутність учнів відповідного віку.

Т. визначає основну місію школи як створення українськомовного середовища, де діти усвідомлюють можливість комунікації українською, а не тільки турецькою чи російською (остання часто домінує у спілкуванні з матерями). Голова об'єднання констатує проблему низької внутрішньої мотивації: багато дітей відвідують школу тільки за ініціативою матерів, не маючи власного бажання додатково навчатися в суботу. У неформальному спілкуванні діти надають перевагу турецькій мові, хоча офіційною мовою навчання залишається українська.

Результати анкетування, проведеного в межах нашого дослідження, засвідчують, що відповіді респондентів на запитання **«Чи відвідують Ваші діти українські суботні школи, які діють при українських спілках у Туреччині?»** виявили критично низький рівень залучення дітей до системної освіти українською мовою: не відвідують – 49,5% (від 658 опитаних); відвідують – 10,5%; не мають дітей – 14,2%.

Частина респондентів (40,8% із 49,5%), діти яких не відвідують школу, назвали причини такого явища (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Причини невідвідування суботніх шкіл дітьми представників діаспори
в Турецькій Республіці**

Причини	Кількість осіб (у %)
Діти ще маленькі (дошкільний вік)	4%
Діти не проживають у Туреччині	2,6%
Немає шкіл у місті проживання	3,0%
Географічна віддаленість	1,5%
Фінансові причини	0,5%
Навчання в Україні онлайн	1,0%
Планують почати відвідувати	1,2%
Вперше чують про існування шкіл	13,5%
Інші причини	13,5%

Показник 10,5%, який засвідчує, що діти відвідують українські суботні школи, є критично низьким для збереження рідної мови в діаспорі. Той факт, що 1% дітей навчаються в українських школах онлайн, відображає специфіку військової міграції 2022 року, коли сім'ї зберігають зв'язок з українською освітньою системою, плануючи можливе повернення. Низьке охоплення суботніми школами дітей (10,5% із числа опитаних батьків) при високій частці тих, хто використовує українську вдома (за нашими даними – 65,5%), вказує на те, що для більшості батьків домашнього мовного середовища достатньо, або додаткові заняття українською не є пріоритетом. Це створює ситуацію, коли діти чують українську вдома, але не отримують систематичного навчання читання, письма та граматики, що позначається на рівні їхньої мовної компетенції.

Аналізуючи мовну ситуацію методом мовних біографій, також торкнулися питання важливості суботніх шкіл у житті діаспори. Респондентка Г., яка працює в суботній школі вже 7 років, підкреслює важливість належної мовної політики в освітніх установах діаспори: *«Були випадки, коли потрібно було пояснювати мамам і навіть вчителям, що в українській школі не може бути російська»*. Завдяки цій принциповій позиції її оточення *«повністю стало українсько- і турецькомовним»* (Г., 54 р., Чернігівська обл. – Анкара). Інша респондентка О. підкреслює значення суботніх шкіл для дітей діаспори: *«В нас функціонувала, (зараз на канікулах) суботня школа, в якій дітки вивчають українську мову. Ну, і різні культурні заходи так само відбуваються. І вони відбуваються або двома мовами, українською і турецькою, або лише українською, якщо вони направлені тільки на українців»* (О., 35 р., Луцьк – Бурса). Інформантка зі Стамбула розширює цю думку: *«Підтримка місцевих діаспор і суботніх шкіл... допомагає зберегти місцевим українцям свою ідентичність, свою культуру і свою мову. Для дітей діаспорян це надзвичайно важливо зберегти той зв'язок, і діти при суботніх школах можуть чути українську мову поза межами своєї сім'ї. Це дуже важливо, тому що в оточенні своєму турецькому, звичайно, що вони більше поглинають турецьку мову»* (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул).

На думку Л. Божук, шкільництво за кордоном репрезентують також курси українознавства, позашкільні заклади (освітньо-виховні інститути, літні оселі, табори), які функціонують при громадських організаціях та церквах як приватні установи [Божук 2004, с. 6]. Схарактеризуємо діяльність дитячих літніх таборів, які дають можливість дітям не тільки оздоровитися та цікаво провести час із ровесниками, а й зануритися в українськомовне патріотичне сердовище. Тому для українців, які перебувають за межами своєї етнічної батьківщини, літні табори відіграють комунікативну та соціокультурну функції.

Дитячий літній табір «Барвінок». При «Українському товаристві взаємодопомоги» в Стамбулі вже п'ятий рік поспіль функціонує дитячий літній табір «Барвінок». Метою його заснування було створення українськомовного середовища для місцевих українських дітей Стамбула та сприяння їхньому всебічному патріотичному вихованню. У Туреччині не дуже поширена практика організації такого типу дитячого відпочинку. Вагомим складником цього проєкту є елементи традицій українського Пласту. Ініціаторами започаткування дитячого літнього табору в 2019 році були активісти «Українського товариства взаємодопомоги» у Стамбулі. Перший і другий табори проходили в досить вузькому колі. Учасниками були діти місцевих українців [Фецан 2024₂, с. 227].

Улітку 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, табір став місцем відновлення для українських дітей, які опинилися в Стамбулі. Учасниками першої зміни 2022 року стали 123 дитини, які протягом тижня проживали в готелі, удосконалювали українську мову, займалися гончарством та відвідували різноманітні майстер-класи. Організаційна структура передбачала поділ на курені за віковим принципом із самостійним вибором назв: «Джури», «Чайка», «Байрактари», «Мала козацька рада», «Бандерівці», «Жовто-блакитні», «Віночок», «Сила Сірка», «Козацькі Янголята», «Дикі вовки», «Український віночок», «Стріли» (додаток В).

Друга зміна 2022 року, організована під логотипом «Байрактар» за підтримки компанії «Ваукаг Текноложі», об'єднала 140 дітей з України та 30 виховників-волонтерів. Програма охоплювала екскурсійну діяльність, майстер-класи з українських народних пісень, хореографії, традиційної кухні та народних ремесел. До реалізації проєкту долучилися турецькі студенти-україністи Стамбульського університету і турецька молодь, яка здобувала освіту в Україні, що забезпечило міжкультурний обмін.

У 2024 році відбулася лише одна зміна для найактивніших учнів українських суботніх шкіл та 15 дітей з України, чиї батьки перебувають у полоні або загинули на службі в полку «Азов». Табір організовано у співпраці з Генеральним консульством України в Стамбулі та місцевою владою на узбережжі Мармурового моря.

Організатори наголошують на подвійній функції таких проєктів: вони сприяють міжкультурному діалогу між Україною і Туреччиною, створюють умови для поглиблення знань молодого покоління українського походження про історію та культуру України через практику українськомовної комунікації з однолітками з України [Барчук-Галик 2022].

Україністика в Стамбульському університеті. Згідно з даними Українського інституту, українські студії функціонують у понад 30 країнах світу. Найбільша концентрація осередків україністики – сукупності наук, які вивчають мову, літературу та культуру українського народу – спостерігається в Європі, тоді як кількість осередків україністики в Америці, Азії та Австралії є суттєво меншою [ZN,UA 16.08.2023].

Виникнення українознавчих осередків за кордоном тісно пов'язане з процесом еміграції з території України. А зі здобуттям Україною незалежності, тобто становленням України як самостійного міжнародного суб'єкта, зріс суспільний інтерес до української мови, з'явився новий поштовх до створення українських студій за межами України [UI 2022, с. 4].

Зацікавлення українськими студіями безпосередньо залежить від інтересу до України, до української культури чи політики. Останніми роками інтерес до України, її культури та мови серед турецькомовного населення стрімко зростає. Це пов'язано з налагодженням міжнародної співпраці, розвитком економічних відносин, туризму та інтернаціоналізацією освітньої сфери. Природно, що значно збільшилася і кількість охочих вивчати українську мову в Туреччині.

У Туреччині відділення україністики функціонує в Стамбульському університеті. Це найстаріший (заснований 1453 року) і провідний вищий навчальний заклад країни. Тут навчається понад 280000 студентів на 15 факультетах. Турецька україністика як окрема спеціальність упроваджена в 2017 році. Україністика представлена на факультеті письменства в структурі кафедри славістики. Студенти – це здебільшого турецькі громадяни, для яких українська мова є абсолютно новою, а кирилиця – невідомою. Однак іноді на відділенні навчаються студенти з частково українським походженням (зазвичай по материнській лінії). Станом на сьогодні відділення україністики Стамбульського університету підготувало чотири випуски фахівців. Перший випуск 2022 року налічував 8 бакалаврів-українознавців із числа турецьких громадян, у 2023 році відділення закінчили 4 студенти, у 2024 році – 15, а у 2025 році було 5 випускників. До 2025 року Стамбульський університет був єдиним місцем у системі вищої освіти Туреччини, де викладали українську мову, а в 2025 році україністику було відкрито в Анкарському університеті на факультеті мови, історії та географії [Струганець, Фецап 2025, с. 1139].

Бакалаврські програми в Стамбульському університеті охоплюють широкий спектр теоретичних дисциплін, що не завжди є легким завданням для турецьких студентів. У програмі передбачені такі освітні компоненти: «Граматика української мови», «Культура України», «Вступ до мовознавства», «Домашнє читання», «Лексикологія», «Зв'язне мовлення», «Давня література», «Сучасна література», «Перекладознавство», «Історія України», «Морфологія», «Орфографія», «Фразеологія», «Стилістика», «Порівняльне мовознавство», «Синтаксис». Вибіркові дисципліни спрямовані на переклад наукової термінології, вивчення історії української драматургії, українсько-турецьких відносин. Також студенти обирають для вивчення загальнофакультетські дисципліни та другу слов'янську мову. Згідно з навчальними програмами 2024–

2025 н. р., студенти-україністи писатимуть дипломну роботу для підтвердження диплома бакалавра. Семестр триває 14 тижнів. Після шести тижнів навчання є проміжний іспит, який становить 40 % від семестрової оцінки. Семестр закінчується фінальним іспитом, який становить 60 % від семестрової оцінки. Загальну оцінку підсумовує система. Якщо студент не задоволений своєю оцінкою – він може скласти іспит повторно. Оскільки програма передбачає велику кількість предметів на вибір, групи студентів – невеликі і з ними легше працювати [Барчук-Галик 2022]. Через брак кадрів на відділенні немає магістерської програми. Для отримання ступеня магістра випускники-бакалаври найчастіше обирають відділення полоністики. На цьому етапі навчання студенти пишуть магістерську роботу. Як правило, вони обирають сферу зіставного мовознавства, порівнюють мовні явища у трьох мовах – українській, польській і турецькій.

Відділення україністики орієнтоване на підготовку фахівців, чії професійні компетенції охоплюють переклад української літератури, популяризацію України в Туреччині та сприяння розвитку двосторонніх українсько-турецьких відносин. За свідченнями перших студентів, початкова мотивація вступу нерідко була прагматичною – відстрочка від військової служби на рік-два. Однак якість викладання, усвідомлення професійних перспектив і переваг спеціалізації змінили ставлення здобувачів вищої освіти: студенти ухвалювали рішення продовжити навчання, відмовляючись від альтернативних спеціалізацій [Ukr-Ayna 2019]. Студенти, які зараз вступають на відділення, зізнаються, що не всі свідомо обирають спеціальність «Української мови і література». Є випадки, коли студенти обрали відділення через нестачу балів для іншої спеціальності, проте упродовж навчання зрозуміли, що зробили правильний вибір.

Щороку студенти відділення україністики беруть участь в орфографічному конкурсі, ініційованому україністикою Ягеллонського університету (Польща) і традиційному радіодиктанті до Дня української писемності та мови.

Разом із українською громадою Стамбула студенти-україністи долучилися до перекладу першої збірки казок народів України. До книги увійшли народні українські та кримськотатарські казки [Фецан 2023₄, с. 149].

Готується до друку турецький переклад антології української поезії. Безпрецедентною перевагою цієї антології є її автентичний переклад з української на турецьку мову, який здійснили випускниці відділення україністики Жале Ясан та Селін Селімоглу. Видання цієї антології сприятиме популяризації української поезії, підвищенню інтересу до української мови, культури та мистецтва, допоможе громадянам Туреччини більше дізнатися про Україну та слугуватиме зміцненню відносин між країнами.

За ініціативи активних студентів на базі факультету було створено Український культурний клуб, членами якого є студенти різних відділень. Це свідчить про те, що українська мова й культура загалом набуває популярності серед турецької молоді [Фецан 2023₄, с. 150].

Заохоченню та мотивуванню турецьких студентів до вивчення української мови й літератури сприяли б стипендіальні навчальні магістерські програми в Україні, оскільки в Туреччині немає можливості відкрити магістерську програму через дефіцит кадрів. Надзвичайно потрібною є підтримка відділення з боку України [UI 2022, с. 93].

Відділення україністики в Стамбульському університеті реалізовує передусім академічно-освітню функцію: готує фахівців, створює наукові праці про Україну та формує експертне середовище. Не менш важливою є культурно-дипломатична функція, що сприяє популяризації української мови та культури,

формуванню позитивного іміджу України, розвитку міжкультурного діалогу та розширенню українсько-турецької співпраці. В умовах повномасштабної війни та поширення російської пропаганди набуває ваги комунікативно-інформаційна функція. Вона протидіє дезінформації та сприяє поширенню достовірної інформації про події в Україні. Це особливо важливо з огляду на те, що турецькі громадяни більше довіряють інформації від співвітчизників, ніж від іноземців. Студенти україністики Стамбульського університету стають «містком» для налагодження академічних і культурних зв'язків. Відділення україністики в Стамбульському університеті здатне впливати на турецьку академічну спільноту (додаток Г). Випускники відділення сприятимуть українсько-турецькому діалогу та зміцненню двосторонніх відносин. Для цього потрібні фінансування та кваліфіковані кадри [Кравчик, Гайдай, Коваленко 2023].

Іспит YDS. Важливим прикладом зростання інтересу до української мови в Туреччині є результати іспиту YDS (Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavı – іспит на визначення рівня знань іноземної мови, що проводить ÖSYM) [ÖSYM]. Цей іспит має особливе значення в турецькій системі освіти та працевлаштуванні, оскільки його результати є обов'язковими для тих, хто прагне влаштуватися на роботу в державні установи, вступити до докторантури або стати викладачем на гуманітарних, зокрема на філологічних факультетах, які не пропонують педагогічну освіту. Таким чином, зростання кількості учасників, які обирають для складання саме українську мову, свідчить не лише про академічний інтерес, але й про збільшення практичної значущості української мови для кар'єрного зростання в Туреччині. У межах дослідження проведено інтерв'ю з випускницею україністики та магістранткою полоністики Стамбульського університету Жале Ясан. Вона підтвердила зростання конкуренції та рівня володіння українською мовою серед турецьких студентів. За її словами, більшість учасників іспиту добре знала граматику і мала

достатній лексичний запас для спілкування українською в різних ситуаціях. Статистика також підтверджує позитивну динаміку. У 2023 році в іспиті взяли участь 11 осіб: 80–89 балів отримали 5 учасників (45,5%), 70–79 балів – 3 учасники (27,3%), 60–69 балів – 1 учасник (9,1%), 50–59 балів – 2 учасники (18,1%).

Ці результати свідчать про достатньо високий рівень підготовки учасників успіху, оскільки 72,8% учасників отримали 70 і більше балів. У 2025 році спостерігається значне зростання кількості учасників – до 21 особи, що становить збільшення на 91% порівняно з 2023 роком. Результати розподілилися таким чином: 90–100 балів отримали 4 учасники (19%), 80–89 балів – 4 учасники (19%), 70–79 балів – 4 учасники (19%), 60–69 балів – 2 учасники (9,5%), 50–59 балів – 2 учасники (9,5%), а 0–49 балів – 5 учасників (24%). Відзначимо, що попри деяке зниження відсотка учасників із високими балами (57% отримали 70 і більше балів порівняно з 72,8% у 2023 році), уперше з'явилися учасники, які набрали більше за 90 балів, що свідчить про підвищення якості володіння українською мовою в найкращих студентів. Ці дані свідчать про зростання престижу української мови в Туреччині та ефективність освітніх програм, зокрема на відділенні української мови та літератури Стамбульського університету.

Курси української мови для турецьких громадян. У 2022 році, у відповідь на зростання попиту на вивчення української мови, при багатьох українських організаціях було відкрито мовні курси для турецькомовних громадян. В «Українському товаристві взаємодопомоги» в Стамбулі такі курси розпочали роботу в березні 2022 року. Серед учнів переважали турецькі громадяни, які мають бізнес-зв'язки з Україною, родинні стосунки з українцями або ж зацікавилися українською мовою та культурою як вияв солідарності з українським народом. До навчального процесу долучилися студенти та

випускники відділення україністики Стамбульського університету, для яких це стало можливістю застосувати теоретичні знання на практиці.

У контексті розвитку освітніх можливостей для українців за кордоном, спостерігаємо важливі зміни в системі вступу до закладів вищої освіти України для абітурієнтів, які перебувають за межами країни. У 2025 році Турецька Республіка була внесена до переліку країн, де українські абітурієнти мають змогу скласти національний мультипредметний тест (НМТ). Центр тестування було створено в Стамбулі, що значно полегшило доступ до вищої освіти України для української молоді, яка проживає в Туреччині [ПУ₃ 24.04.2023].

Українська освітня діяльність у Туреччині виходить за рамки традиційного навчання. Це геополітичний проєкт м'якої сили, який формує позитивний образ України; створює міжнародні гуманітарні мости; протидіє інформаційній агресії; розширює культурну присутність України у світі. Українські освітні ініціативи в Туреччині – це відповідь на виклики глобальної міграції, механізм адаптації та збереження ідентичності, приклад життєстійкості української спільноти, демонстрація здатності до самоорганізації в складних умовах.

2.2. Українська мова в церковному житті

Історичний досвід української діаспори в різних країнах світу засвідчує, що протягом десятиліть фундамент розвитку українських громад формувала і далі формує церква. Як зазначає І. Романько, в умовах еміграції саме церква функціонує як основний осередок національно-культурного життя, сприяючи збереженню ідентичності та консолідації українців за кордоном [Романько 2020, с. 40]. Значення релігійних структур у конструюванні діаспорної ідентичності визначається, на думку науковців, низкою факторів: специфікою суспільства, складом міграційних хвиль, ресурсним потенціалом

церковних організацій і глобальним соціально-політичним контекстом [Филипович, Филипович 2024, с. 181]. Прагненню українців зберегти свою ідентичність в умовах еміграції зазнавало асиміляційного тиску іноетнічного середовища, де церква залишається єдиним центром українського світу, закладаючи через проповідь, навчання в недільних школах, церковну пресу та щоденне спілкування з вірянами підвалини української історичної пам'яті [Филипович 2016, с. 60-65].

Б. Спольські, аналізуючи релігію як простір мовного контакту, підкреслює ключову роль вибору ритуальної мови, відзначає, що релігійні практики сприяють підтримці мов після міграції [Spolsky 2003, р. 81-94]. А. Колодний та Л. Филипович звертають увагу на те, що церква ставала центром тяжіння для українців на чужині, гальмуючи процес асиміляції [Колодний, Филипович 2013]. Ю. Корнійчук констатує, що організація православних громад відбувалася на основі конфесійної та етнічної належності [Корнійчук 2016].

Як стверджує Ю. Наджар, українська громада Стамбула розвиває своє церковне життя в особливому релігійно-культурному контексті. Туреччина, попри багату християнську історичну спадщину (тут народилися Апостол Павло та Святий Миколай Чудотворець), сьогодні є переважно мусульманською країною, де християнські громади становлять меншість [Наджар 2017].

У Стамбулі розташована резиденція Вселенського Патріарха Вартоломія. Саме тут 5 січня 2019 року Його Всесвятість підписав Томос про автокефалію Православної церкви України. Церемонія відбулася в храмі Святого Георгія після спільного молебню Патріарха Вартоломія і предстоятеля ПЦУ Епіфанія. Українська діаспора Туреччини стала свідком цієї історичної події.

Більшість українських мігрантів у Туреччині є християнами. Але є випадки, коли українки змінюють віросповідання і стають мусульманками, однак така тенденція простежується не часто. Вибір віросповідання залежить

від регіону, рівня консервативності сім'ї, періоду міграції (сьогодні зміна віросповідання відбувається значно рідше, ніж, наприклад, 20 років тому).

Для української громади Туреччини богослужіння рідною мовою має велике значення. Воно допомагає українцям-християнам адаптуватися в новій країні, не почуватися самотніми в мусульманському середовищі та отримувати підтримку духовного наставника.

У 30-х роках ХХ століття з'явилася праця «Наука про рідномовні обов'язки» філософа, культуролога, науковця Івана Огієнка. У Х розділі «Церква й рідна мова» науковець стверджує: «Кожна віра найміцніше зв'язана з рідною мовою народу, бо рідна мова – то основний родючий ґрунт кожної віри. Рідна мова – шлях до Бога. Богослужіння незрозумілою мовою не приносять вірним усієї тієї духовної користи, що є його ціллю. Християнська церква ще від свого постання була й є наймогучішим консерватором і твердинею рідної мови» [Огієнко 2010, с. 55].

Вагому роль у становленні українського релігійного життя в Стамбулі відіграв Вселенський Патріарх Вартоломій. Під час Революції Гідності він молився за український народ та здійснював заупокійні богослужіння за жертвами Майдану, зокрема за Героями Небесної Сотні. Саме ця підтримка стала каталізатором активізації релігійного життя українців у Стамбулі. З благословення Його Всесвятості українська громада отримала дозвіл проводити богослужіння українською мовою у храмі святого Миколая Джібалі, розташованому неподалік патріаршої резиденції. Попри те, що спочатку такі служби відбувалися відносно рідко (раз на місяць-два та на великі християнські свята, як-от Різдво чи Великдень), сама можливість молитися рідною мовою стала важливим чинником полегшення адаптації українців у новому середовищі. Богослужіння проводили Архимандрит Харлампій Нічев (болгарин) та Великий Архимандрит Яків Крочак – канадець українського походження, який володіє

українською мовою, зокрема її богослужбовим варіантом. Показовою тенденцією останніх років є збільшення кількості кліриків-українців у Патріаршому дворі. Знаковою подією стала дияконська хіротонія українця диякона Епіфанія (Дмитра) Кам'яновича у 2022 році.

На відміну від діаспор Північної Америки чи Західної Європи, де церква традиційно була першим осередком гуртування мігрантів, українська громада в Туреччині формувалася через громадські організації та культурно-освітні ініціативи. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 2022 року посилює потребу діаспори у спільній молитві рідною мовою. 26 грудня 2022 року з благословення Вселенського Патріарха було призначено постійного українського священника – Архимандрита Вселенського Престолу д-ра Methodia (Stanislava) Волощенка. Так офіційно постала українськомовна парафія Вселенського Патріархату в Стамбулі.

Українськомовна парафія виникла як відповідь на духовні потреби української громади. Українська мова стала атрибутом церковного життя. Формування українськомовної парафії Стамбула відбувалося паралельно з піднесенням національної самосвідомості [Фецан 2025₃, с. 146]. За словами представників місцевої української громади, саме з появою постійних богослужінь рідною мовою «українська діаспора стала повноцінною».

Вселенський Патріархат традиційно застосовує лінгвістичний принцип організації парафій, де мова є основним маркером для формування окремих церковних спільнот. Українськомовна парафія храму Святого Миколая функціонує в системі, яка охоплює грецькомовні (історичне ядро), турецькомовну, болгарськомовну, грузинськомовну, румунськомовну, арабськомовну, російськомовну парафії. Такий підхід забезпечує право вірян на богослужіння та церковну комунікацію рідною мовою, що є важливим аспектом пастирської турботи в багатомовному середовищі.

Географічно парафія охоплює переважно мешканців Стамбула та найближчих провінцій. Храм св. Миколая розташований в історичній частині Стамбула, що робить його доступним для українців із різних районів міста. Регулярно недільні служби відвідують близько 30 осіб. Це ядро парафії. Втім, під час великих свят, зокрема на Великдень, кількість парафіян зростає до тисячі і більше.

Однак розвиток українськомовного православного життя в Туреччині не обмежується лише Стамбулом. Приблизно в той самий період була створена українськомовна парафія Вселенського Патріархату в місті Самсун. Богослужіння там відбуваються раз на місяць. Їх проводить той самий настоятель – отець Методій, який здійснює поїздки зі Стамбула з цією метою. Із кінця 2025 року богослужіння українською мовою один раз на місяць почали проводитися також в Ізмірі.

Хоча в інших містах Туреччини постійних українськомовних парафій наразі немає, Вселенський Патріархат активно відгукується на духовні потреби української діаспори. Українські громади таких міст, як Анкара, Бодрум, Бурса та Конья, регулярно звертаються з проханням про проведення богослужінь, особливо на великі релігійні свята. В Анталії діє Пісідійська митрополія. Тут українці мають можливість відвідувати православні богослужіння, які проводяться церковнослов'янською мовою. Такі богослужіння забезпечують духовні потреби українців у діаспорі, створюють мовне середовище, де українська мова функціонує в одній зі своїх традиційних сфер використання – релігійній, що сприяє її збереженню і трансляції наступним поколінням.

Особливістю української парафії в Туреччині є мультинаціональний склад: поряд з українцями богослужіння відвідують турки-християни, греки, чорногорці, єгиптяни та представники інших православних спільнот. Це відображається в богослужбовій практиці. Основні молитви «Символ віри»,

«Отче наш» за присутності представників інших національностей виконуються також турецькою та грецькою мовами. Як зазначає Б. Ажнюк, мовна практика характеризується перемиканням коду, яке відбувається синхронно в усіх учасників богослужіння і паралельно, коли священник, диякон і хор послуговуються різними мовами [Ажнюк 1999, с. 239]. Грецька мова зберігає статус сакральної мови Вселенського Патріархату і використовується в ключових виголосах, тоді як українська – основна мова богослужіння. Наведемо фрагмент Божественної Літургії, який ілюструє цей тип мовної взаємодії:

Священник: *Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* (грец.: *Благословенне Царство Отця, і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки вічні.*)

Хор: *Амінь.* (укр.)

Диякон: *Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.* (грец.: *У мирі Господеві помолімось.*)

Хор: *Господи, помилуй.* (укр.)

Диякон: *За святий дім цей і тих, що з вірою, благоговінням і страхом Божим входять до нього, Господеві помолімось.* (укр.)

Хор: *Κύριε ἐλέησον.* (грец.: *Господи, помилуй.*)

Священник: *Εἰρήνῃ σοι.* (грец.: *Мир тобі.*)

Хор: *І духові твоєму.* (укр.)

Диякон: *Всесвяту, Чисту, Преблагословенну, славну Владичицю нашу Богородицю і Приснодіву Марію з усіма святими пом'янувши, самих себе й один одного, і все життя наше Христу Богові віддаймо.* (укр.)

Церковний хор парафії налічує п'ять осіб. Репертуар хору охоплює літургійні тексти за типіконом Вселенського Патріархату й українські народні духовні пісні, які збагачують богослужіння елементами національної музичної традиції.

Систематичне спостереження за церковним життям парафії засвідчує, що українська мова функціонує в усіх церковних таїнствах. Хрещення, вінчання, сповідь і причастя відбуваються тільки українською мовою, що робить парафію єдиним місцем у Стамбулі, де українці можуть отримати повноцінну пастирську опіку рідною мовою. У міжетнічних українсько-турецьких родинах хрещення дітей не є масовою практикою через переважання мусульманської традиції, хоча трапляються випадки згоди турецьких батьків на православне хрещення. Вінчання в змішаних парах є рідкісним явищем, можливим лише за християнського віросповідання обох наречених. Таким чином, українська мова охоплює весь спектр сакральної комунікації – від регулярних богослужінь до ключових таїнств життєвого циклу [Фецан 2025₃, с. 147-148].

Парафія підтримує зв'язок з вірянами через соціальну мережу «Фейсбук» і месенджер «Телеграм». На початку кожного місяця там публікується графік богослужінь. Під час Великого посту кількість богослужінь зростає втричі. Існує помітна різниця між мовою богослужінь та щоденною українською мовою. Тому за кілька днів до кожної служби в соціальних мережах розміщуються докладні оголошення, які містять змінні частини богослужіння. Це дозволяє парафіянам бути повністю залученими до літургійного життя та свідомо брати участь у службі.

Для дітей з українсько-турецьких родин церква нерідко стає першим простором знайомства з українською мовою. Хоча дітей переважно виховують у мусульманській традиції, українські мами часто залучають їх до святкування Різдва, Дня Святого Миколая та Великодня. На цих святах діти чують українські колядки, вірші та молитви, що підтримує їхній зв'язок із материнською мовою і культурою.

Цікавим є випадок формування зв'язку з українською мовою та церковною традицією з пренатального періоду. У стамбульській парафії зафіксовано

ситуацію, коли дитина, чия мати систематично відвідувала богослужіння під час вагітності, демонструє виражену прихильність до української церковної музики. Колядка «Спи, Ісусе, спи» стала улюбленою колисковою для півторарічного хлопчика, а церковні пісні він слухає щодня із задоволенням. Регулярна участь у богослужіннях разом із матір'ю сприяє органічному входженню дитини в українськомовне церковне середовище. Цей випадок ілюструє, як ранній контакт з українською сакральною музикою та мовою літургії формує стійкий емоційний зв'язок із материнською культурною традицією навіть у турецькомовному оточенні [Фецан 2025₃, с. 148].

Після Літургії парафіяни збираються на спільне чаювання. Це вже стало доброю традицією. Неформальне спілкування за чаєм створює природне середовище для живої української мови поза богослужінням. Тут діаспоряни обмінюються новинами, підтримують одне одного та діляться досвідом життя в Туреччині. Українська є основною мовою спілкування, хоча іноді звучать турецька чи англійська, особливо коли присутні турки-християни або іноземці. Для багатьох парафіян-українців це єдиний регулярний простір українськомовного спілкування протягом тижня.

Свято Святого Миколая посідає особливе місце в житті української громади Стамбула. Це свято давно вийшло за межі релігійного контексту і стало об'єднавчим святом для всіх українців – незалежно від віросповідання. Цей день набуває додаткової значущості через те, що є храмовим празником української парафії. Символічним еважаємо той факт, що Святий Миколай – один із найбільш шанованих святих в Україні – народився на території сучасної Туреччини (в Мірі Лікійській, сучасне місто Демре) і став покровителем українців Стамбула. Простежуємо унікальний духовний місток між двома культурами.

Церковні свята та релігійні практики підтримують українську мовну та культурну ідентичність діаспори. Показовим прикладом є організація Великодніх богослужінь на українськомовній парафії св. Миколая Джібалі в Стамбулі. Богослужіння на парафії відбуваються відповідно до церковного календаря і традиційних обрядів. Упродовж Страсного тижня відправляють регулярні служби, зокрема винесення Плащаниці. Великодні богослужіння охоплює Полуношницю, Утреню та Літургію з освяченням кошиків. У день Воскресіння Христового, згідно з традицією Вселенського Патріархату, відбувається Вечірня Любові.

Унікальною особливістю цього богослужіння є читання Євангелія різними мовами, що символізує універсальність християнського послання. Парафіяни храму св. Миколая читають Євангельські тексти українською, церковнослов'янською, турецькою, грецькою, польською, англійською та німецькою мовами. Однією з усталених практик церковної громади Стамбула в цей період є встановлення писанкового дерева у дворіку храму св. Миколая. Напередодні Великодня парафіяни за участі настоятеля організують майстер-клас із розпису писанок. Специфікою стамбульського пасхального дерева є його оздоблення писанками, виготовленими власноруч членами парафії, що перетворює його на унікальний символ живої української традиції в турецькому контексті (додаток Д).

Глибинні інтерв'ю з представницями української діаспори в Туреччині виявили різні погляди на роль релігії у збереженні мови та культури. Думки респонденток розійшлися: одні вважають церкву ключовим чинником збереження мови, інші скептично оцінюють її вплив у сучасному світі.

Значна частина респонденток підкреслює об'єднувальну роль церкви в діаспорному житті: *«Релігія і церква... вона відіграє роль такої зв'язуючої ланки..., щоб люди могли зібратися, відсвяткувати якісь свята, помолитися»*

(Л., 41 р., Краматорськ – Карамюрсель); *«У першу чергу українці гуртуються навколо церков... В першу чергу церква зберігає українську мову, українську культуру»* (О., 35 р., Луцьк – Бурса). Відповіді респонденток підтверджують важливість емоційної підтримки за кордоном: *«Людям треба знати, що є місце, куди ти можеш прийти і в спокої помолитися»* (О., 42 р., Рівне – Стамбул). У систематизованих матеріалах є порівняння з іншими діаспорами: *«В Швейцарії я не бачила такого осередку, де можна отак зібратися і поспілкуватися всім разом»* (Л., 41 р., Краматорськ – Карамюрсель).

Українки підкреслюють важливість української мови в богослужіннях: *«Якщо будуть Літургії на українській мові, якщо людина буде чути молитви на українській мові, церковні співи, то це буде сприяти збереженню рідної мови... Чим її більше в житті, то тим краще»* (Н., 39 р., Київ – Стамбул). Навіть респондентки з помірною релігійністю відзначають: *«Приємно, коли ти йдеш до церкви і маєш змогу почути службу українською мовою»* (А., 34 р., Бровари – Стамбул). Виокремлюють можливість молитися рідною мовою: *«Надзвичайно важливо, коли ти можеш висловити свої прохання і молитви до Бога рідною мовою»* (М., 40 р., Нетішин – Стамбул).

Багато респонденток розглядають релігію як невід’ємну частину української ідентичності, зокрема й мовної ідентичності: *«Релігія, і мова, і звичаї, і традиції – це все тягнеться одне до одного... Це все йде в одному пакеті»* (Л., 41 р., Краматорськ – Карамюрсель); *«це все складники одного нашого генетичного коду: як традиції, як обряди, як релігія»* (В., 36 р., Запоріжжя – Стамбул). Релігійні свята постають простором для мовної практики: *«Різдвяні чи великодні обряди часто супроводжуються народними піснями, молитвами, які сприяють збереженню рідної мови»* (А., 52 р., Кривий Ріг – Самсун). Цікавим є збереження традицій у міжконфесійних сім’ях: *«Коли її*

дитина вчила вірш на православну тему, хоча батько мусульманин... це все залежить від родини» (Л., 41 р., Краматорськ – Карамюрсель).

Мовна ситуація в церковному житті варіюється залежно від географічного розташування. Для українців за межами Стамбула характерна мультилінгвальна практика: *«В нас в Туреччині служби зазвичай відбуваються грецькою мовою, ми читаємо «Символ віри» і «Отче наш» українською»* (В., 32 р., Славута – Бурса).

У Стамбулі, де упродовж трьох років функціонує українськомовна парафія з постійним священником, богослужіння відбуваються щонеділі українською мовою за типіконом Вселенського Патріархату. Це відображає багатомовну традицію Вселенського Патріархату, де грецька мова зберігає статус літургійної і водночас створює комунікативний простір, де українська мова виконує роль основної мови богослужіння, поєднуючи константинопольську літургійну традицію з мовними потребами громади.

Частина респонденток висловлює сумніви щодо впливу релігії на мовне збереження: *«Зараз релігія не сильно має такий вплив на людей, як раніше. Тому скоріше на збереження мови вона сильно в наш час не впливає»* (А., 34 р., Бровари – Стамбул); *«Я не настільки бачу прямий зв'язок між релігією, мовою та культурою»* (О., 39 р., Київ – Ізмір). Дехто з опитаних обмежує роль релігії: *«Релігія важлива для збереження мови і культури, але вона не виконує головну роль»* (Е., 53 р., Стамбул – Київ); *«Релігія не має впливати на збереження мови або культури. Це особистий вибір людини»* (Г., 39., Стамбул – Київ) [Фецан 2025₃, с. 147].

Українська парафія храму Святого Миколая Чудотворця на Джибалі підтримує регулярні контакти з Вселенським Патріархом Вартоломієм. Спільнота регулярно бере участь в офіційних авдієнціях у Тронній залі Вселенської Патріархії з нагоди важливих подій. Зокрема, у 2025 році відбулася урочиста авдієнція з нагоди 85-літнього ювілею Патріарха Вартоломея. Ці

зустрічі характеризуються полілінгвальним характером комунікації: офіційні привітання виголошують українською мовою із синхронним або послідовним перекладом грецькою для Патріарха; учасники, які володіють турецькою, звертаються до Патріарха турецькою, на що він також відповідає турецькою; англійську мову використовують як мову-посередника у певних комунікативних ситуаціях. Таким чином, під час авдієнцій взаємодіють чотири мови: українська, грецька, турецька та англійська, що створює складну систему перемикування мовних кодів. Символічного значення набув подарунок Патріарху – персональний аркуш із поштовими марками, листівкою та конвертом із зображенням Вселенського Патріарха, виготовлений Укрпоштою на замовлення української парафії (додаток Е).

Вселенський Патріарх Вартоломій щорічно відвідує храм Святого Миколая на храмовий празник 6 грудня. Він також приходить на парафію в знакові для України дати – у день вшанування пам'яті жертв Голодомору та в річницю початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Під час цих візитів Патріарх особисто очолює богослужіння та Трисвяте за жертвами Голодоморів і війни.

Отже, українська громада Стамбула згуртувалася навколо українськомовної парафії Вселенського Патріархату. Дослідження засвідчує, що мова тут виконує комунікативну та інституційну роль – визначає належність до церковної спільноти. Взаємодія з іншими мовами православної традиції формує мультилінгвальний простір парафії [Фецан 2025₃, 148].

2.3. Українська мова в соціокультурній сфері

Із початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну діяльність українських спілок зосередилася на соціальній підтримці – допомозі Україні та українцям, тимчасово переселеним до Туреччини. За офіційними даними

прикордонної служби Туреччини, станом на липень 2022 року до країни в'їхало близько 300 тисяч українців. Українська громада Туреччини швидко мобілізувалася. Діаспора спільно з Посольством України в Туреччині, Генеральним консульством в Стамбулі і в Анталії організувала відправку 150 вантажівок гуманітарної допомоги в Україну. Зважаючи на те, що кількість українців, які шукали прихистку в Туреччині, зростала, українські спілки робили все можливе, щоб підтримати своїх співгромадян.

Для українців, які приїхали до Туреччини через війну, перші два роки запускали нові програми підтримки, що збільшило попит на українськомовних спеціалістів. Зокрема, випускники відділення україністики Стамбульського університету, мали перевагу при працевлаштуванні в таких проєктах. Суттєвим аспектом є те, що більшість із них не володіє російською мовою, що стимулювало українців, які звертаються по допомогу, спілкуватися тільки українською.

Гуманітарна діяльність українських організацій мала соціальний і мовний вплив. Гуманітарні центри стали місцями спілкування українською мовою і згуртували громаду. Волонтерські ініціативи надавали необхідну допомогу й об'єднували українців довкола рідної мови. Багато російськомовних переселенців (громадян України) у Туреччині змушені були переходити на українську мову хоча б із ввічливості. Водночас траплялися й такі, хто принципово відмовлявся спілкуватися українською, навіть попри письмове звернення: «Розмовляймо українською – наближаймо перемогу разом!». Показовим було й те, що міжнародні організації в Туреччині подавали всю інформацію українською і турецькою мовами, інколи також англійською. Українська громада створила всі умови для мовного переходу з російської на українську. При українських товариствах і державних мовних центрах діють безкоштовні курси турецької мови для переселенців.

Під час співпраці українських організацій із міжнародними структурами, які дедалі більше зацікавлені у впровадженні української мови у свою щоденну діяльність, не раз виникало непорозумінням з боку партнерів. Це виявлялося в типових запитаннях: *«Чому більшість вимушених мігрантів з України спілкуються російською, якщо це мова ворога? Як відрізнити українця, який потребує допомоги, від росіянина?»*. На жаль, ця проблема залишається актуальною. Не всі українці в Туреччині усвідомлюють роль рідної мови як основи ідентичності [Фецан 2023₄].

Позитивною тенденцією останніх років стало розширення функціонування української мови в культурному і туристичному просторі Туреччини. Щороку розширюється географія українськомовних «точок» на туристичній мапі Туреччини. Екскурсії українською мовою з допомогою аудіогіда можна почути у Святій Софії, у легендарному палаці Топкапи та Долмабахче, у Галатській вежі в Стамбулі, у Музеї анатолійських цивілізацій в Анкарі, у музеї Святого Миколая в місті Демре та Археологічному музеї а Анталії, в Ефеському археологічному музеї та в Національному парку Гьореме в Каппадокії, у музеї Мевлани у Коньї [МТ 17.10.2020].

Як повідомляє на своїй сторінці в мережі «Фейсбук» Олена Зеленська, у Туреччині запрацювали нові українські аудіогіди – у музеї Трої в Чанаккалле та Археологічному музеї Стамбула [Зеленська 2025]. Оскільки в Туреччині багато туристичних пам'яток, залишається актуальним питання забезпечення екскурсій аудіогідами українською мовою.

Історичний досвід засвідчує, що важливу роль у збереженні етнічної ідентичності та підтримці зв'язків з історичною батьківщиною відіграють культурні організації діаспор. І. Краснодемська, аналізуючи діяльність західної української діаспори наприкінці 80-х – у середині 90-х років ХХ ст., відзначає вагомий внесок таких організацій у розвиток освіти, науки, культури

[Краснодемська 2018]. М. Гончарова підкреслює, що мова як інструмент культурної трансляції конструює картину світу та формує особистість через засвоєння традиційних практик, етичних настанов і ціннісних орієнтирів [Гончарова 2015, с. 63]. На думку О. Косович, через опанування рідної мови нові покоління інтегруються в історично сформовану систему суспільних взаємин, засвоюють колективний досвід, поведінкові норми та соціокультурні цінності [Косович 2019, с. 119-120]. У діаспорному контексті українська мова в царині культурного життя стає ключовим інструментом збереження етнокультурної ідентичності.

Українська діаспора в Туреччині проводить культурні заходи, спрямовані на збереження мови та ідентичності. Зокрема, діаспора організовує кінопокази українських фільмів – документальних стрічок про війну, історичних драм та інших. Для турецькомовної та міжнародної аудиторії фільми транслюють із субтитрами. Це дає змогу залучати до перегляду не лише українську громаду, а й турецьке суспільство та міжнародну спільноту [Фецан 2025₁, с. 158]. Такі покази організовують українські спілки у співпраці з організаціями і фондами в Україні. Наприклад, регулярні кінопокази організовуються на базі Українського товариства взаємодопомоги у Стамбулі у співпраці з Асоціацією «Сприяння розвитку кінематографу в Україні – дивись українське», Генеральним консульством України в Стамбулі та іншими культурними фондами. Особливістю кінопоказів у Стамбулі є їхня «прив'язка» до значущих дат української історії. У час повномасштабної війни перегляд фільмів приурочують до трагічних дат сучасної історії України, зокрема річниць війни, Голодомору та подій на Майдані 2014 року.

Тематично фільми охоплюють кілька напрямів. Документальні стрічки про сучасну війну представлені фільмом «Культура проти війни», присвяченим річниці повномасштабного вторгнення, де героями є відомі митці, що пішли до

лав ЗСУ, та діячі культури, які проводять волонтерську діяльність; а також фільмом «Да Вінчі» про видатного українського воїна Дмитра Коцюбайла, який пройшов Майдан у 2014 році і загинув під час повномасштабного вторгнення, захищаючи країну від російських окупантів [УТВ 23.11.2024]. Історичні драми представлені фільмом «Щедрик» – історією трьох родин (українців, поляків та євреїв), об'єднаних спільною бідною Другої світової війни. Фільм демонструє геноцид та спроби знищення української ідентичності – події, які українці відчують і зараз. Символічним є те, що покази відвідали українські і польські дипломати та представники української і польської громад міста, що перетворило кінопоказ на акт міжкультурної солідарності [УТВ 10.03.2024]. Серед документальних фільмів про видатних українців було продемонстровано такі стрічки: «Покликав Вас Господній Спас» про Ніла Хасевича – художника, графіка, героїчного повстанця та великого сина українського народу; «Щаслива Настуня» – про трагічну долю учасниці визвольних змагань 1940-50-х років; «Сенаторка» – про жінку, яка самовіддано захищала інтереси українців, що жили на території Речі Посполитої. Особливістю цього показу стала участь режисера фільму Михайла Ткачука – документаліста, лавреата Національної премії імені Шевченка, активного члена та учасника української громади Стамбула. Усі фільми демонструють українською мовою (оригінальне озвучення) з англійськими і турецькими субтитрами. Це дає змогу обслуговувати кілька цільових аудиторій одночасно: українську діаспору, для якої важливо чути рідну мову героїв фільму; міжнародну аудиторію (іноземці в Стамбулі), для яких англійська є зрозумілою мовою-посередником; турецьких громадян, які ознайомлюються з українською історією та культурою через кіно [УТВ 01.12.2024].

Окрему категорію становлять кінопокази, організовані Генеральним консульством України в Стамбулі та Посольством України в Турецькій

Республіці у співпраці з міжнародними партнерами. Серед таких заходів – демонстрація документальної стрічки «Щоденники війни» виробництва TRT World у Французькому культурному центрі в Стамбулі. Цей захід, організований консульством спільно з Французьким культурним центром, об'єднав три культури – українську, турецьку та французьку – через кіно про українську трагедію. Документальний фільм французького режисера та журналіста Mouhssine Ennaïmi демонструє руйнівні наслідки російської агресії в Україні [ГКУ 26.02.2024]. До міжнародних проєктів належить також документальний фільм «Маріуполіс 2» литовського режисера Мантаса Кведаравічуса [ГКУ 18.04.2023] та інші стрічки про Україну, створені зарубіжними кінематографістами.

Виняткове місце серед кінопоказів посідає українсько-турецький проєкт – історично-пригодницький фільм «Фортеця Хаджибей», допрем'єрний показ якого відбувся у Стамбулі [ГКУ 20.10.2020]. Мова фільму «Фортеця Хаджибей» відрізняється від попередніх прикладів своєю складністю. У фільмі залучені відомі українські та турецькі актори, що передбачає використання обох мов у процесі знімання та в самому фільмі.

Систематичний характер мають Дні українського кіно, які регулярно проводять у Стамбулі та інших великих містах Туреччини, зокрема в Ізмірі, Анкарі. Ці багатоденні кінофестивалі організовують за ініціативи Генерального консульства України у Стамбулі та Посольства України за підтримки ДержКіно України, Асоціації «Сприяння розвитку кінематографу в Україні – дивись українське!», Міністерства закордонних справ України та мерій турецьких міст, що свідчить про державну підтримку українського кіно за кордоном та міжінституційне партнерство на різних рівнях – від локального (мерія Стамбула) до національного (міністерства України). Дні українського кіно демонструють різноманітність українського кінематографа – від класичних

стрічок (як-от «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова) до історичних фільмів («Захар Беркут») та сучасних стрічок про війну («Клондайк», «Сторожова застава», «Памфір»), а також документальних фільмів про трагічні сторінки історії («1944. Крим. Депортація»). Показовим є диференційований мовний підхід до субтитрування залежно від фільму та очікуваної аудиторії. Наприклад, під час Днів українського кіно в Ізмірі (березень 2024 року) фільми «Клондайк» і «Тіні забутих предків» демонстрували з турецькими субтитрами для залучення місцевої турецької аудиторії, тоді як «Сторожова застава» та документальний фільм «1944. Крим. Депортація» – з англійськими субтитрами, орієнтованими на міжнародну аудиторію. Фільм «Захар Беркут» демонстрували без субтитрів, тільки українською мовою, що вказує на орієнтацію цього показу на українську діаспору [ГКУ 28.02.2024].

У Стамбулі (грудень 2023 року) всі фільми були субтитровані турецькою або англійською мовами. Такий мовний підхід відображає прагнення організаторів максимально розширити аудиторію, водночас зберегти автентичність українського озвучення. Багатоденний формат кінофестивалю (зазвичай п'ять-шість днів зі щоденними показами) створює тривалий українськомовний культурний простір у турецькому місті, де українська мова звучить щовечора протягом кількох днів, підсилюючи її видимість у локальному культурному ландшафті [ГКУ 21.11.2019; ГКУ 12.12.2023].

Прикладом українськомовного культурного життя діаспори є щорічні гастролі Львівського академічного обласного музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича до Туреччини. За сприяння Генерального консульства України в Стамбулі театр відвідує Стамбул, Анкару, Ізмір та Бурсу, традиційно приурочуючи гастролі до свята святого Миколая. У репертуарі – вистави для дітей і дорослих, зокрема «Маляр» (за п'єсою турецького автора Тунджера Джюдженоглу), «Наталка Полтавка» І. Котляревського та музична комедія «За

двома зайцями» М. Старицького. Театральне слово рідною мовою на чужині стає потужним чинником збереження мовної ідентичності та культурної пам'яті українців Туреччини [ГКУ 02.12.2025].

Особливе місце в культурному житті діаспори посідають заходи, присвячені вшануванню відомих постатей в українській літературі. Щороку в березні українці Туреччини організовують вечори, присвячені Тарасові Шевченку, під час яких проходять читання творів Кобзаря різними мовами – українською, турецькою, англійською, польською, французькою, німецькою та ін. Ці заходи відбуваються на різних локаціях: у приміщеннях українських спілок [ХСМ 9.03.2023; УСА 3.03.2024], у суботніх школах [УСШ 9.03.2024], на відділенні україністики Стамбульського університету [УСУ 9.03.2024]. Кожна локація формує свою специфічну аудиторію та мовну атмосферу: товариства збирають переважно дорослих членів діаспори, суботні школи залучають дітей та їхні родини, університет – студентів-україністів та академічну спільноту. Літературно-мистецькі заходи відбуваються і в лютому на честь Лесі Українки, особливо після виходу турецького перекладу «Лісової пісні» та показу однойменного анімаційного фільму в турецьких кінотеатрах. Через переклад турецьке суспільство має можливість ознайомитися з українською літературною спадщиною. Показовим прикладом сучасного підходу до вшанування Лесі Українки стала інтерактивна лекція «На каву з Лесею Українкою» на відділенні україністики Стамбульського університету. Захід поєднав освітню та розважальну функції: студенти дізналися цікаві факти про життя поетеси, декламували її знамениті вірші «Contra spem spero» та «Хто вам сказав, що я слабка» українською та турецькою мовами, слухали музичні композиції на слова Лесі Українки та уривок з «Лісової пісні» [УСУ 25.02.2025]. Двомовна декламація дозволила студентам-туркам продемонструвати свої мовні

компетенції українською, а читання турецькою зробило зміст доступним для студентів початкового рівня.

Українська суботня школа в Стамбулі спільно зі Стус-Фестом організувала вечір пам'яті Василя Стуса, центральним моментом якого став перегляд документального фільму «Ваш Василь» про життя, творчість і трагічну долю поета. Українська мова на заході звучала як мова спротиву, мова свободи, мова, за яку боролися і помирали, яка сьогодні символізує перемогу над тоталітаризмом [УСШ 03.02.2025].

Систематичне спостереження за культурним життям української діаспори в Стамбулі засвідчує активну діяльність «Українського товариства взаємодопомоги», яке організовує українськомовні презентації книг у рамках щомісячного лекторію-робітні імені Володимира Перетца. Показовою стала презентація факсиміле Христинопільського Апостола XII століття (упорядник і автор кодикологічного дослідження Методій (Станіслав) Волощенко, автор вступної статті Олександр Охріменко, видавництво «Горобець») у рамках проєкту «Повертаємо в Україну культурну спадщину». На заході обговорювався феномен 900-річного артефакту в контексті книжкової спадщини середньовічної України [Волощенко 2023]. Презентація факсиміле відбулася також у Стамбульському університеті на базі відділення україністики для академічної спільноти. Презентація проходила українською, турецькою та англійською мовами. Непересічною подією стала зустріч із Головою Української греко-католицької церкви Блаженнішим Святославом Шевчуком та презентація його книги «Україна стоїть! Україна бореться! Україна молиться» [Шевчук 2024] (додаток Ж). Організовано також також презентації творів художньої літератури: роману «Вік червоних мурах» Тетяни П'янкової [П'янкова 2022] та поетичної збірки «У моїй любові» Ольги Петришиної [Петришина 2025]. Крім Стамбула, Тетяна П'янкова презентувала свою книжку також для української

громади Бурси, Текірдага й Анкари, у рамках тижня вшанування жертв Голодомору в Україні. У листопаді 2025 року авторка презентувала свою «Казку про горіховий корінь» учням українських суботніх шкіл Стамбула [УТВ 23.11.2025]. Презентації книг відбувалися українською мовою.

Окрему категорію становлять презентації книг українок, які проживають у Туреччині і створюють літературу про українсько-турецький культурний діалог. В Анкарі організували презентацію книги «Перезапуск» Катерини Загородньої (третья книга авторки про Туреччину після «Я працюю між Європою і Азією» та «У чужому морі») та альманаху DIASPORA.LIT.UA в онлайн-форматі, що дозволило долучитися українцям з різних міст Туреччини та з України. Книга Катерини Загородньої присвячена українсько-турецькому культурному діалогу в умовах війни, що робить її актуальною для діаспори, яка переживає ці «незвичайні умови» безпосередньо. Альманах створений спільними зусиллями понад 20 письменниць та поеток із різних куточків світу, об'єднаних клубом «Літературна діаспора» [Загородня 19.05.2025]. На презентації книжки «Ти почуєш мене тепер» Ірини Окур у Стамбулі представлено новелу, де перетинаються український і турецький світи. Авторка досліджує вплив традицій, страхів і соціальних табу на становлення жінки в родині, суспільстві та у власному тілі, базуючи твір на сімох реальних історіях жінок із різних регіонів Туреччини. Мовний аспект цих презентацій специфічний: книги написані українською мовою, але про Туреччину та турецько-український діалог, що робить їх цікавими для обох аудиторій. Для української діаспори це література, яка відображає досвід життя в Туреччині через рідну мову, для турецької аудиторії (якщо є переклади або якщо читачі володіють українською) – можливість побачити Туреччину очима українок. Презентації проводили українською мовою, але передбачали пояснення турецького контексту для тих українців, які нещодавно приїхали [ГКУ 01.12.2025].

Українська діаспора Туреччини організовує творчі зустрічі українською мовою з представниками сучасної української культури. Зокрема, у 2024 році громади Стамбула, Ізміра та Анкари провели зустрічі з письменником Андрієм Любкою та режисеркою Іриною Цілик, під час яких відбулися презентація нової книги, показ фільму та вшанування пам'яті митців, загиблих під час війни [ГКУ 20.01.2024]. У 2025 році відбулася презентація книжки Андрія Любки «Вечір у Стамбулі» [Любка 2025].

Виявом культурно-просвітницької діяльності «Українського товариства взаємодопомоги» в Стамбулі є «Лекторій-робітня імені Володимира Перетц», ініціатива якого полягає у проведенні публічних міждисциплінарних лекцій дослідників у галузі гуманітаристики для широкого загалу (додаток Ж). Лекції охоплюють різноманітну тематику: від середньовічних українських рукописів (Пересопницьке Євангеліє, списки Єрусалимського Уставу, Христинопільський Апостол) до історичних постатей (Марія Грушевська, Йов Желізо), від літургійних текстів (порядок Божественної Літургії Патріарха Філотей Коккіна) до історії українського підприємництва. Усі лекції проводять українською мовою. Окреме місце посідає мовний блок лекцій, присвячений безпосередньо проблематиці української мови. Лекція «Мовна свідомість як фактор збереження національної ідентичності українців у Туреччині», приурочена до Міжнародного дня рідної мови, висвітлила роль родини, освітніх ініціатив та громадських організацій у збереженні мови в іншомовному середовищі (лектор – Т. Фецан, викладачка української мови відділення україністики Стамбульського університету, голова «Українського товариства взаємодопомоги» (Стамбул); модератор – Архимандрит Вселенського Престолу доктор Методій (Станіслав) Волощенко). Лекція «Мовна ситуація і мовна політика в Україні» за участі професора Л. Струганець із Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і

турецьких науковців створила міст між академічною наукою в Україні та діаспорним дискурсом. Інші лекції мовного блоку, проведені викладачами Стамбульського університету, розглянули зв'язок мови і культури у слов'янських та германських мовах, а також лінгвоментальний сценарій повернення до мовного дому та мовну деколонізацію східноукраїнської діаспори, що виявилось надзвичайно актуальним для діаспорян зі східних областей України.

Лекторій також став платформою для презентацій наукових видань українською мовою. Зокрема, відбулася презентація українського тому польського наукового журналу «Book Heritage in Danger: Ukrainian Bibliography Studies» (індексований у Scopus), присвяченого українській книжковій спадщині в умовах війни, за участі українських вчених із Національної академії наук України, Українського католицького університету та Національного інституту імені Оссолінських. Презентацію проведено українською, польською та англійською мовами. Загалом лекторій підтримує зв'язок діаспори з інтелектуальним життям України, залучає міжнародну аудиторію до українського мовного питання та сприяє формуванню українськомовного середовища в діаспорі.

Збереженню культурної та мовної ідентичності українців у діаспорі сприяють громадські ініціативи, що поєднують традиційні культурні практики з сучасними формами об'єднання громади. Показовим прикладом такої діяльності є проєкт «Вишита Україна», організований «Українським товариством взаємодопомоги» у Стамбулі (додаток II). Сутність проєкту полягала у створенні колективної вишивки, що символічно відображає всі області України. Унікальність ініціативи полягає в тому, що кожна учасниця вишивала саме свою рідну область, вкладаючи в роботу не лише майстерність, але й глибокий емоційний зв'язок із рідним краєм. Кожна область була представлена

оригінальними, характерними для неї вишивальними мотивами, що демонструє багатство та різноманіття української вишивальної традиції. Проект «Вишита Україна» має глибоке символічне значення в контексті формування і збереження національної ідентичності в умовах діаспори [УТВ 19.05.2024]. Це створило природне мовне середовище, де українська мова функціонувала як живий засіб комунікації. Цінними ці практики є для дітей, які народилися або зростають за межами України.

Щороку українська громада Туреччини приєднується до світових акцій: «ланцюгів єдності» в День Соборности України, до акції «Ангели пам'яті» в день вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні, акції «Запали свічку пам'яті» в день пам'яті жертв Голодомору, до відзначення Дня Конституції та Дня Незалежності України. Діаспоряни організовують благодійні ярмарки, фотовиставки, презентації українських народних ремесел. Заходи відбуваються, як правило, українською і турецькою мовами.

У контексті дослідження функціонування української мови в турецькому культурному просторі значущим прикладом слугує білінгвальна мистецька подія, що відбулася у Стамбулі з нагоди третьої річниці початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Фотовиставка «Російсько-українська війна в об'єктивах турецьких фотографів» засвідчує специфіку функціонування мов у публічному просторі Туреччини. Офіційну частину заходу проведено двома мовами. Генеральний консул України Р. Недільський виступив українською, що підкреслило її статус як мови дипломатичної комунікації. Турецький фотожурналіст Е. Ертюрк з агенції «Anadolu Ajansı» висловлювався турецькою. Для українськомовних відвідувачів його слова перекладали: *«Я бачив руйнівні наслідки війни в містах України, які відвідав. Але навіть серед того болю завжди було місце для надії. Жінки-військові, особливо на передовій, стали її живим втіленням»*. Музичний супровід,

представлений гуртом «PREKASKA», був виконаний тільки українською мовою, що увиразнило присутність української мови в турецькому культурному просторі [ГКУ 25.02.2025].

У Генеральному консульстві Великої Британії в Стамбулі організвано захід із нагоди третьої річниці повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Основною мовою спілкування була англійська як мова організатора заходу. Промови ключових спікерів, зокрема Генерального консула Великої Британії Кенана Полео, генерального директора компанії «Baykar Makina» Халюка Байрактара, Генерального консула України в Стамбулі Романа Недільського, виголошено англійською мовою. Значущим для аналізу дипломатичного дискурсу є звернення британського дипломата до турецького бізнесу: *«Інвестуючи в Україну, ви інвестуєте в майбутнє Європи»*. Використання англійської мови у сфері дипломатії слугувало на користь України. Водночас українська мова була у музичному супроводі заходу, що забезпечувався українським гуртом. У цій ситуації українська мова виступає культурним маркером, що підкреслює національну ідентичність. На заході були присутні представники української та кримськотатарської громад Туреччини, а також турецького бізнесу та дипломатичного корпусу Стамбула. У неформальному спілкуванні учасники заходу вільно переходили з однієї мови на іншу [ГКУ26.02.2025]. Такий захід є прикладом мультилінгвальної комунікації в міжнародному дипломатичному середовищі.

Події такого рівня регулярно організуються нашими дипломатичними установами у співпраці з іноземними друзями – турками, поляками, американцями, французами, британцями, нідерландцями, молдаванами та ін.

У День української писемності та мови українці Туреччини пишуть Радіодиктант національної єдності. Це дає змогу підтримувати зв'язок із

літературною українською мовою, якою в діаспорі спілкуються рідше через повсякденне спілкування іншими мовами.

Свято Миколая демонструє специфічну мовну практику української діаспори в Туреччині. Заходи відбуваються в церкві за участі дітей місцевої діаспори. Заходи організують українською та турецькою мовами, що зумовлено складом учасників – українськими дітьми та їхніми турецькими родичами із змішаних родин (додаток II)

Проведені за методикою мовної біографії глибинні інтерв'ю з представниками української діаспори [Фецан 2025₁, с. 158-159] підтверджують ключову роль культурних заходів у збереженні української мови та ідентичності. Респондентки виокремлюють кілька основних типів культурної діяльності: освітні ініціативи (українська суботня школа, мовні курси, лекторії), культурно-мистецькі заходи (покази фільмів, театральні вистави, концерти, виставки), святкові масові заходи (ярмарки, відзначення державних та релігійних свят) та спеціалізовані заходи для дітей (табори, гуртки, дитячі концерти). Інформантка зазначає: *«Я зараз голова організації. Ми максимально намагаємось робити заходи українською мовою. Будь-який – від кінопоказів до навчання малюванню, до спортивних змагань. Це все ми дуже намагаємось власними силами зробити для того, щоб українська мова тут була, звучала»* (О., 39 р., Київ – Ізмір). Інші респондентки підтверджують високу активність культурного життя в Стамбулі: *«Покази фільмів українською мовою, концерти, лекції... Це все от в Стамбулі дуже активно, дуже гарно з цим. Театри, концерти, все українською»* (І., 41 р., Харків – Стамбул). Українська мова є основною мовою організації та проведення культурних заходів, що підкреслює її роль як інструмента збереження української ідентичності в діаспорному середовищі. Водночас респондентки відзначають присутність російськомовних українців на заходах: *«Не на 100 %, тому ще приходять і російськомовні туди*

українці. Ну але знову ж таки, це добре, що вони теж приходять на ці заходи. І їх, можливо, це буде спонукати до вивчення української мови» (А., 34 р., Бровари – Стамбул).

Українська діаспора розвиває культурну діяльність і в інших містах Туреччини – Анкарі, Ізмірі, Анталії, Коджаелі, де функціонують спільноти українців. Одна з інформанток під час опитування зазначила: «Ті самі діаспори, наприклад, Коджаелі або Анталія, або Ізмір, або інші міста Туреччини, мають якісь невеличкі діаспори. І люди збираються, люди спілкуються» (Л., 41 р., Краматорськ – Карамюрсель).

Традиційні свята та обряди стають природним середовищем для спілкування українською мовою в діаспорі. Спільне святкування Різдва та Великодня супроводжується активізацією специфічної обрядової лексики, яка рідко використовується в повсякденному спілкуванні. Це термінологія, пов'язана, наприклад, із приготуванням святкових страв (*кутя, узвар, паска, писанка*); назви обрядових дій (*колядки, щедрівки, молитви*). Усе це забезпечує збереження специфічних мовних форм української обрядової традиції і їх трансляцію молодшому поколінню [Фецан 2025₁, с. 159].

У межах дослідження було проведено учасницьке спостереження під час організації та проведення майстер-класу з розпису писанок (15 березня 2025 року, м. Стамбул), що дало змогу виявити й проаналізувати низку комунікативних феноменів, характерних для українського діаспорного середовища в Туреччині. Аналіз мовлення учасників майстер-класу засвідчив активне використання специфічної писанкарської лексики, назви символів та орнаментів (*писачок, кісточка, віск, дряпанка, крапанка*). В умовах обмеженого використання української мови у представників діаспори зберігається вузькогалузева термінологія.

У представників української громади, які тривалий час мешкають у Туреччині, у мовленні відбувається перемикання кодів. Під час майстер-класу було зафіксовано, що в розмовах про традиційну культуру України і писанкарство зокрема навіть особи, які зазвичай використовують турецьку мову в повсякденному спілкуванні, майже повністю переходили на українську. Зафіксовано використання учасниками мовних конструкцій (*наша традиція, у нас так робили, як ми в Україні*), які підкреслюють належність до спільної етнічної групи та формують відчуття солідарності. Особливу увагу було приділено аналізу комунікації між дорослими учасниками та дітьми під час майстер-класу. Зафіксовано свідомі зусилля батьків щодо передавання не лише практичних навичок писанкарства, а й мовних знань: етнокультурної лексики, фольклорних формул, традиційних виразів, пов'язаних із великодніми обрядами [УТВ 10.03.2025].

Як повідомляють Л. Недільська та Генеральне консульство України в Стамбулі на своїй офіційній сторінці від 21 квітня 2025 року, у Стамбулі для українських дітей було проведено спеціальний майстер-клас із випікання та прикрашання великодніх солодоців. На відміну від формальної мовної освіти, подібні інтерактивні заходи забезпечують природне занурення дитини в мовно-культурний контекст в емоційно позитивній обстановці, де відбувається засвоєння специфічної кулінарної термінології та назв традиційних страв; де українську мову використовують як природний інструмент комунікації та джерело культурних знань [Недільська 2025].

Отже, мова – ключовий інструмент соціокультурної діяльності діаспори. Відзначення українських свят та мистецькі заходи допомагають зберігати рідну мову і передавати її новим поколінням.

2.4. Українська мова в соціальних мережах і медіа Туреччини

Соціальні мережі відіграють дедалі більшу роль у спілкуванні та обміні інформацією у середовищі української діаспори Туреччини. Мережева комунікація часто перебирає функції, які раніше виконували організації, культурні центри.

На відміну від традиційних засобів масової комунікації діаспори (друковані видання, радіопередачі, офіційні вебсайти організацій), соціальні мережі характеризуються інтерактивністю, миттєвістю, поєднанням різних форм контенту (текст, зображення, відео, аудіо) та доступністю. Як зазначає Дж. Андроутсопулос, мови, які багатомовні спікери обирають для використання онлайн, «адаптовані до вимог різних режимів у межах вебсайту» і можуть використовуватися певними способами для демонстрації власної ідентичності в онлайн-просторі. Соціальні мережі створюють умови для спонтанного, неформального спілкування, де мовні практики відбуваються природно, без нормативних обмежень офіційного спілкування [Androutsopoulos 2006]. А. Кузнєцова, досліджуючи українську діаспору Німеччини, виявила, що в соціальних мережах українську мову використовують як основну мову, тоді як німецьку та російську використовують значно менше. Водночас дослідниця відзначає, що саме в соціальних мережах (особливо у фейсбук-групах) спостерігається більше перемикування кодів та мовного різноманіття порівняно з офіційними вебсайтами, які є «дещо архаїчними для комунікаційних цілей спільноти» [Kuznietsova 2021, с. 10].

На відміну від українських діаспор у Німеччині чи інших західноєвропейських країн, де домінують слов'янське чи германське мовне оточення, українська діаспора Туреччини функціонує в тюркомовному контексті, що створює специфічні умови мовної адаптації. Додатковою особливістю є присутність кримськотатарської громади – громадян України, для

яких турецька мова є близькою і зрозумілою, що формує складнішу багатомовну ситуацію порівняно з етнічно однорідними українськими діаспорами.

Аналіз мовних практик діаспори в соціальних мережах дає змогу з'ясувати, яка мова переважає в різних типах спілкування, як відбувається перемикання між мовами, які мовні погляди поширені в діаспорі та як мова пов'язана з національною ідентичністю.

Емпіричну базу дослідження мовних практик у соціальних мережах становить вибірка 73 різних сторінок, груп та каналів української діаспори в Туреччині на п'яти платформах: «Фейсбук», «Інстаграм», «Телеграм», «Ютуб», «Тіток». Вибірка охоплює різні типи онлайн-спільнот: офіційні (дипломатичні установи, громадські організації), освітні, релігійні, комерційні та неформальні.

Вибір платформ детермінований результатами попереднього моніторингу онлайн-активності української діаспори в Туреччині. Соціальна мережа **«Фейсбук»** виявилася найбільш масовою платформою, де функціонують як офіційні сторінки організацій (станом на 2025 рік – 20 українських спілок в різних містах), так і численні неформальні групи взаємодопомоги («Українці в Туреччині» – 23 300 учасників, «Українці в Стамбулі» – 9 900 учасників, «Україночки в Стамбулі – 5100 учасників», «Мами в Туреччині» – 4900 учасників, «Сам собі гід» – 1900 та інші). Соціальна мережа **«Інстаграм»** широко використовується як для офіційних сторінок українських спілок та суботніх шкіл (дублюючи присутність на фейсбуці), так і для візуального контенту, культурних проєктів («Книжкова полиця», «Ukrainians in Istanbul»), освітніх ініціатив («Украунаса Öğreniyorum») та індивідуальних блогів. **«Телеграм»** функціонує як платформа для оперативного обміну інформацією (групи «Українці в Ізмірі / Туреччині», «Українці в Туреччині», «Прогулянки українською у Стамбулі», канали українськомовних парафій – Храм Святого Миколая Джибалі (Вселенський Патріархат), Українськомовна парохія

Вселенського Патріархату в Самсуні), а також для координації діяльності громад та неформального спілкування. Платформа «**Ютуб**» слугує розміщенню відеоконтенту освітнього характеру (канал «Ukraynasa Öğreniyorum» для навчання української мови). Платформа «**Тікток**» активно використовується для коротких відеоблогів про життя в Туреччині (для аналізу відібрано мовну діяльність 13 індивідуальних блогерів з української діаспори).

У дослідженні відібрані для аналізу сторінки, групи та канали в соціальних мережах згруповано за функціональним призначенням і цільовою аудиторією.

Офіційні представництва в соціальних мережах дипломатичних установ. До цієї категорії належать офіційні сторінки Посольства України в Турецькій Республіці, Генерального консульства України в Стамбулі, Генерального Консульства в Анталії, а також почесних консульств у Бурсі, Чанаккале та ін. Ці сторінки виконують інформаційну функцію, повідомляючи про консульські послуги, візові питання, офіційні заходи, державні свята. Мова комунікації – переважно українська з дублюванням турецькою для важливих оголошень, для охоплення як діаспори, так і турецької аудиторії (перелік офіційних сторінок дипломатичних установ див. у додатку К).

Офіційні сторінки українських громадських організацій. Українські спілки, товариства та культурні об'єднання представлені в багатьох містах Туреччини (Стамбул, Анкара, Анталія, Бурса, Ізмір, Адана, Самсун, Конья, Мерсін, Бодрум, Мармарис, Кушадаси, Коджаелі, Аланія та ін.). Більшість цих організацій мають офіційні сторінки на платформах «Фейсбук» та «Інстаграм», де публікують інформацію про культурні заходи, святкування, суботні школи, лекції, мітинги. Мова комунікації – переважно українська, що підкреслює їхню функцію підтримки української мовної ідентичності діаспори. Часто використовують турецьку мову для інформування та залучення до подій

турецьких громадян (перелік сторінок українських громадських організацій наведено у додатку Л).

Сторінки неформальних груп та спільнот взаємодопомоги. До цієї категорії належать численні фейсбук-групи («Українці в Туреччині», «Українці в Стамбулі», «Україночки в Стамбулі», «Мама в Туреччині») і телеграм-канали, які функціонують як платформи для обміну інформацією, порад, взаємодопомоги. Мовна ситуація в цих групах неоднорідна. Найбільша група «Українці в Туреччині» (23300 учасників) реалізує свідому політику українськомовності: адміністратори модерують контент і не пропускають дописи російською мовою, що відображає ідеологічний вибір на користь української як єдиної мови спільноти (рис. 2.1). В інших неформальних групах мовна політика є менш суворою, допускають тексти російською мовою в дописах і коментарях, що відображає реальну мовну різноманітність діаспори.

Сторінки освітніх установ, проєктів у соціальних мережах – це сторінки українських суботніх шкіл, відділення україністики Стамбульського університету, Українського культурного клубу університету (перелік сторінок наведено в додатку М). Окрему категорію становить мультиплатформний проєкт «Украупаса Öğreniyorum» («Вивчаю українську»), представлений на платформах «Інстаграм», «Фейсбук», «Ютуб». Назва турецькою мовою вказує на цільову аудиторію – турків, які вивчають українську мову. Цей проєкт засвідчує вихід української мови за межі діаспори в турецький освітній простір.

Сторінки релігійних спільнот. Українськомовна парафія святого Миколая Джибалі при Вселенському Патріархаті в Стамбулі та Українськомовна парафія у Самсуні має сторінки на платформах «Фейсбук» і «Телеграм». Українською мовою послуговуються і в богослужіннях, і для оголошень. Така ситуація увиразнює роль церкви як осередку збереження мови в діаспорі.

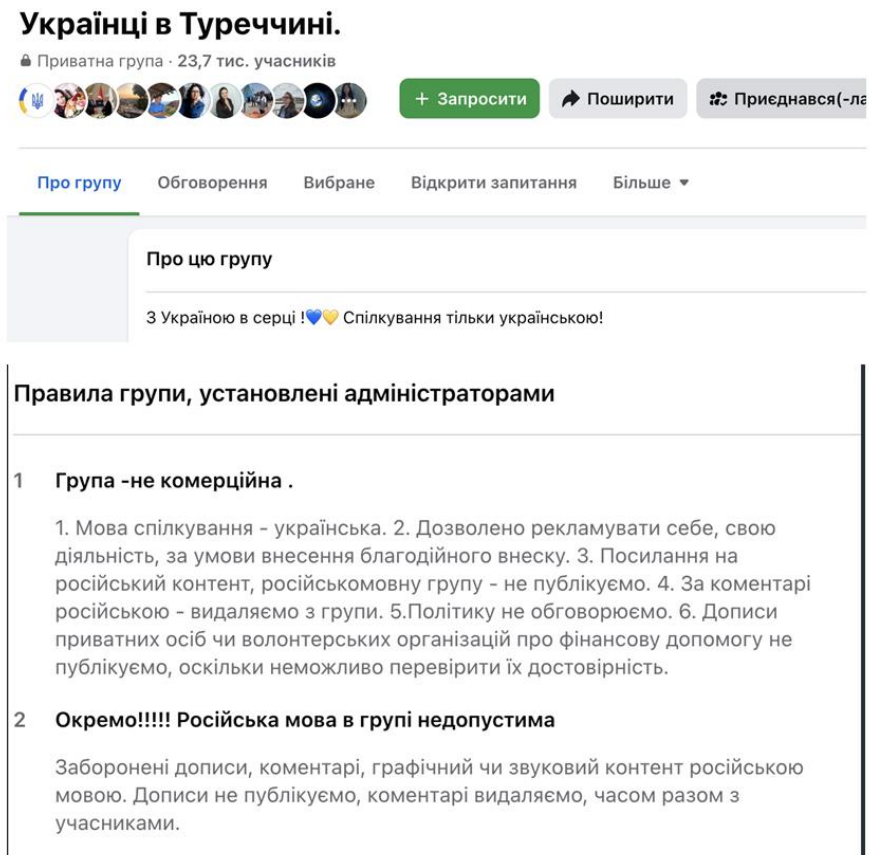

Рис. 2.1. Скриншот сторінки групи «Українці в Туреччині» на платформі «Фейсбук»

Сторінки комерційних (зокрема транспортних) послуг. Сторінки українських бізнесів у Туреччині (ukraine_kovbasi, перевізника «Чернівці-Стамбул», інших транспортних компаній) демонструють різні мовні стратегії: деякі використовують тільки українську мову, інші – російську (для «російськомовних українців»), треті – двомовні (використовують українську і турецьку мови).

Медіаресурси. Окрему категорію становлять медіаплатформи, які виконують інформаційно-просвітницьку функцію. До них належить Український портал у Туреччині «Ukr-Ayna» (*Ukr-Aйна*, у перекладі –

«українське дзеркало»), заснований у 2017 році під егідою Української спілки в Анкарі за підтримки дипломатичних представництв України. Це двомовний (українсько-турецький) інформаційний ресурс, який виконує кілька важливих функцій: висвітлює українсько-турецькі взаємини в різних сферах, розповідає про життя української громади в Туреччині, сприяє економічній співпраці між країнами. Специфіка порталу полягає в диференційованому підході до контенту залежно від мовної версії: турецькомовна частина ознайомлює місцеву аудиторію з українською культурою, туристичними можливостями та кухнею, тоді як українськомовна допомагає українцям краще орієнтуватися в турецьких реаліях. За роки діяльності портал розширив свої формати, започаткувавши програму «Дзеркало діаспори» та власне відеовиробництво. «Укр-Айна» відіграє важливу роль у створенні унікального українськомовного контенту про Туреччину, зокрема матеріалів про маловідомі турецькі провінції та культурні явища, які раніше не були висвітлені українською мовою. Завдяки співпраці з численними українськими медіапорталами фактично виконує роль неформального кореспондентського пункту України в Туреччині, сприяючи лінгвокультурній адаптації українців у турецькому середовищі [Ukr-Ayna 2017].

«Kırım Haber Ajansı» (Кримське інформаційне агентство) – турецькомовний медіапортал про Україну та український Крим. Назва турецькою мовою та контент турецькою вказують на цільову аудиторію – турків і місцевих кримських татар, яким портал надає інформацію про події в Україні та українську позицію щодо Криму. Цей ресурс протидіє російській пропаганді в турецькому інформаційному просторі, формує позитивний образ України в Туреччині.

Таким чином, медіаресурси демонструють три мовні стратегії: 1) подання матеріалів тільки українською мовою для діаспори, 2) подання інформації двома мовами (українською і турецькою) для обох аудиторій (української і турецької)

із диференційованим контентом, 3) подання інформації тільки турецькою мовою для турецької аудиторії про українські теми.

Індивідуальні блоги. Охоплено аналізом 13 індивідуальних блогів на платформі «Тікток». Автори – блогери з української діаспори: T@roksolana.kvt, @anya.istanbul, @yuliiahubenko, @oksana_istanbul, @viktoriia.verikovska, @kseniiafeya, @marina.vered.turk, @vlsviktoria, @momy.twin, @susen, @yana.karasooy, @ukrainian.x.turkish, @alina.stefanskaya. Тікток-блогери створюють і поширюють контент про життя в Туреччині. У назвах профілів використовують українські імена з маркерами локації (*istanbul, turk*), що підкреслює українську ідентичність у турецькому контексті.

Індивідуальні блоги відрізняються мовним вибором. Одні блогери ведуть контент тільки українською, інші – поєднують українську з російською, деякі – повністю російськомовні. На відміну від офіційних груп та організацій, які дотримуються української мови, вибір мови тікток-блогерів діаспори є різноманітним.

Голос української діаспори в турецьких медіа. Відзначимо активність української діаспори в турецькому медіапросторі, що свідчить про інтерес турецького суспільства до України, особливо після повномасштабного вторгнення. Турецькі медіа регулярно звертаються до лідерів українських організацій за коментарями, інтерв'ю, особливо з нагоди річниць повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Показовими є інтерв'ю, які державне турецьке інформаційне агентство «Anadolu Ajansı» («Анадолу ажанси») організувало до другої річниці повномасштабного вторгнення з представниками «Українського товариства взаємодопомоги» у Стамбулі [АА 24.02.2024] та «Української родини в Анталії» [АА 15.05.2025]. До третьої річниці «Українське товариство взаємодопомоги» у Стамбулі провело великий репортаж для «BBC Türk» – турецької служби «Бі-Бі-

Сі». Ці матеріали транслювали турецькою мовою для турецької аудиторії, де представники української діаспори розповідали про життя українців у Туреччині, вплив війни на діаспору та її родичів в Україні, культурні ініціативи, збереження української ідентичності [BBC 24.02.2025].

Мова подання інформації в турецьких медіа залежить від мовної компетенції представників діаспори. Частина членів організацій володіє турецькою мовою на достатньому рівні і дає інтерв'ю безпосередньо турецькою. Це вимагає вміння обговорювати складні теми – війну, міграцію, культурну ідентичність, міжнародні відносини – нерідною мовою. Інші представники діаспори дають інтерв'ю українською мовою з послідовним перекладом на турецьку під час етеру, що дає змогу їм висловлюватися упевнено, точно, часто емоційно. Крім того, такі інтерв'ю та репортажі транслюють в українських соціальних мережах діаспори, де їх коментують підписники, діляться з родичами в Україні.

Така медіаприсутність легітимізує українську діаспору в очах турецького суспільства як організовану, культурно активну спільноту, а не просто групу мігрантів, інформує турецьке суспільство про Україну «з перших вуст», через голоси самих українців, що протидіє можливим спотворенням чи нейтральному висвітленню війни в міжнародних медіа, а також підвищує статус української діаспори в Туреччині, демонструючи, що турецькі державні медіа вважають думку українських організацій достатньо важливою, щоб надавати їм етерний час.

Аналіз зібраного матеріалу демонструє, що українська мова є основною мовою комунікації в соціальних мережах української діаспори Туреччини на усіх досліджуваних платформах. Офіційні сторінки дипломатичних установ, громадських організацій, освітніх та релігійних проєктів використовують українську як основну мову комунікації. Турецька мова застосовується

вибірково – переважно на двомовних інформаційних ресурсах (як-от «Ukr-Aupa») для охоплення турецької аудиторії або в освітніх проєктах, спрямованих на навчання турків української мови («Ukraynaca Öğreniyorum»). Російська мова представлена періодично, переважно в коментарях неформальних груп і на окремих комерційних сторінках. Англійську мову використовують епізодично – в назвах деяких проєктів для міжнародної видимості або в комерційних оголошеннях (напр. *sweet_kitchen_ist*).

Проте аналіз мовних практик у соціальних мережах виявляє суттєву різницю в культурі мови між офіційними інституційними сторінками та індивідуальними приватними блогами. Дипломатичні установи (Посольство України, Генеральні консульства) дотримуються нормативної літературної української мови в усіх публікаціях. Тексти написані офіційно-діловим стилем, граматично правильні, без розмовних елементів, із використанням фахової термінології (*консульське обслуговування, візи, прийом громадян*).

Офіційні сторінки українських громадських організацій також використовують літературну українську, проте з меншим ступенем формальності порівняно з дипломатичними установами. Оголошення про культурні заходи, святкування, роботу суботніх шкіл написані грамотною українською мовою, зі збереженням літературної норми, але зі стилістичною різноманітністю – від офіційних повідомлень до емоційних запрошень. Дотримання реформованого правопису на цих сторінках менш послідовне: деякі організації використовують написання *проєкт*, інші – *проект*.

Що стосується індивідуальних сторінок, наприклад, тікток-блогів, то вони демонструють значно більшу мовну різноманітність і менший рівень дотримання нормативності. Частина блогерів використовує розмовну українську з характерними ознаками усного мовлення: спрощення синтаксису, використання розмовної лексики, емоційно забарвлених слів, вигуків. Водночас

у письмовому тексті (коли блогери додають текст до відео) допускають орфографічні та пунктуаційні помилки. Суттєвою проблемою є наявність росізмів у мові частини блогерів, навіть тих, хто веде українськомовні блоги. Найчастотніші росізми такі: *вообще* замість *взагалі*, *я хочу сказать* замість *я хочу сказати*, *всігда* замість *завжди*, *минута* замість *хвилина*, *канєшно* замість *звісно* та ін. Часто відбувається змішування українських і російських форм у межах одного речення або тексту. На нашу думку, змішування мов відображає двомовне середовище, в якому виростили блогери. Проте ведення блогу українською засвідчує свідомий вибір рідної мови, хай і з недосконалим її знанням.

Російськомовні блоги окремих представників діаспори (попри українські імена та прізвища блогерів) демонструють, що мовний перехід до української в діаспорі не відбувається автоматично, а залежить від індивідуальних мовних біографій, покоління, регіону походження. Є блоги, які функціонують повністю російською мовою і зорієнтовані на російськомовну аудиторію (як серед української діаспори, так і серед російськомовних підписників з інших країн), можливо, із метою охопити ширше коло підписників.

Неформальні фейсбук-групи демонструють найбільшу мовну варіативність. Дописи в групах можуть бути написані літературною українською мовою та українською з елементами суржику. Використання штучного інтелекту для написання або редагування постів впливає на якість мови в соціальних мережах: тексти, створені або відредаговані за допомогою ШІ, характеризуються правильною граматиною, відсутністю орфографічних помилок, дотриманням літературної норми. Водночас коментарі, де спілкування є більш спонтанним і менш контрольованим, демонструють реальний рівень мовної компетенції: тут росізми трапляються частіше, є орфографічні помилки та інші мовні огріхи. Таким чином, для аналізу справжніх мовних практик

діаспори більш показовими є коментарі та усний контент (відео, аудіо в тікток), ніж відредаговані текстові дописи.

Водночас найбільша група «Українці в Туреччині» (23300 учасників) реалізує свідому політику боротьби з російською мовою: адміністратори не пропускають пости російською, що змушує навіть російськомовних українців писати українською (навіть якщо з помилками чи росізмами). Така політика свідчить про ідеологічну функцію мови: українська цінується як маркер національної ідентичності діаспори незалежно від рівня мовної компетенції користувачів.

Висновки до розділу 2

Українська мова активно функціонує в чотирьох сферах комунікативного простору Туреччини: освітній, релігійній, соціокультурній та медійній. Водночас характер і масштаб її використання в кожній із них різний.

Аналіз освітнього простору української діаспори в Туреччині засвідчив, що мережа навчальних закладів (суботні та недільні школи, дитячі літні табори, театральні та читацькі гуртки) відіграє ключову роль у збереженні мовно-культурної ідентичності. Більшість учнів у таких осередках освіти становлять діти з українсько-турецьких сімей, що детермінує адаптацію навчальних програм. Разом із програмами для білінгвів функціонують програми за моделлю «Українська мова як іноземна». Попри асиміляційні процеси в іншомовному оточенні, українські мігранти демонструють усвідомлене прагнення передати наступному поколінню зв'язок з етнічною батьківщиною. Освітня діяльність створює організований простір для вивчення дітьми української мови та культури. Це особливо важливо там, де українськомовне середовище обмежене. Відділення україністики в Стамбульському університеті готує фахівців-українознавців із числа турецьких громадян.

Українська мова в релігійній сфері є засобом богослужіння й ознакою належності до діаспорної спільноти. Українськомовна парафія Вселенського Патріархату в Стамбулі об'єднує вірян за мовним принципом. Під час служб українська мова взаємодіє з грецькою, турецькою та англійською мовами, що відображає мультикультурний характер Вселенського Патріархату.

Соціокультурна сфера діяльності діаспори, де активно функціонує українська мова, представлена гуманітарним та культурно-просвітницьким напрямками. Волонтерські гуманітарні українські центри надають необхідну допомогу тимчасово переміщеним українцям.

Українська діаспора й дипломатичні установи України в Турецькій Республіці систематично організовують різноманітні культурні заходи, спрямовані на збереження української мови та ідентичності. До культурних ініціатив належать кінопокази українських фільмів: документальних стрічок про сучасну війну, історичних драм, наприклад, у рамках Днів українського кіно. Демонстрація фільмів проходить із турецькими та англійськими субтитрами. Це детерміновано цільовою аудиторією і потребою суспільства. Ще один аспект діяльності – проведення літературних заходів на честь класиків української літератури та видатних постатей в історії України. Виявлено, що в досліджуваній період відбулося розширення функціонування української мови в туристичному просторі: організовано аудіогіди в музеях Стамбула, Анкари, Анталії, Коньї, Каппадокії.

У медіапросторі і соціальних мережах українська є основною мовою комунікації офіційних діаспорних інституцій на всіх досліджуваних платформах («Фейсбук», «Інстаграм», «Телеграм», «Ютуб», «Тікток»). Аналіз 73 сторінок, груп та каналів засвідчив, що мовний вибір залежить від типу спільноти. На офіційних сторінках дипломатичних установ та організацій дотримано норм української літературної мови. Індивідуальні блоги мають неоднотипне мовне

представлення матеріалів: від розмовної української з росізмами до повністю російськомовного контенту.

Медіаресурси використовують три мовні стратегії: 1) лише українська для діаспори, 2) двомовний контент, 3) лише турецька для турецької аудиторії. Частина неформальних груп свідомо обирає українську як маркер національної ідентичності. Констатуємо, що турецькі державні медіа періодично публікують матеріали про українську діаспору. Такий контент увиразнює мультикультурність комунікативного простору Турецької Республіки.

Основні положення розділу 2 апробовано в публікаціях «Українська мова в громадському житті українців Турецької Республіки» [Фецан 2023₄], «Статус української мови в полікультурному соціумі Республіки Туреччина» [Фецан 2024₁], «Українське шкільництво у Турецькій Республіці» [Фецан 2024₂], «Українська мова в релігійному житті української громади Туреччини» [Фецан 2025₃], «Мова в культурному житті української діаспори Туреччини як маркер національної ідентичності» [Фецан 2025₁].

РОЗДІЛ 3. МОВНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ТУРЕЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

3.1. Профілювання соціолінгвістичних даних на основі анкетування

Дослідження мови української діаспори в сучасному комунікативному просторі Турецької Республіки базується на використанні комплексу соціолінгвістичних методів, серед яких анкетування. Матеріалом для аналізу мовного портрета української діаспори слугували результати опитування «Мова українців Турецької Республіки», яке авторка провела одноосібно у вересні 2023 року. Анкету (додаток Н) було створено в гугл-формі і поширено через соціальні мережі «Фейсбук», «Інстаграм» і мережу-месенджер «Телеграм». В опитуванні взяли участь 658 респондентів, які проживають на території Турецької Республіки і походять з усіх регіонів України. Віковий діапазон респондентів – від 15 до 75 років. В анкетуванні могли брати участь усі українці-діаспоряни, які тимчасово чи постійно проживають у Турецькій Республіці, зокрема й особи, які отримали турецьке громадянство. 96,5 % респондентів – особи жіночої статі. Віковий діапазон – від 15 до 75 років [Струганець, Фежан 2025, с. 1139].

Респондентам було запропоновано 23 питання, які охопили різні аспекти мовної поведінки українців у комунікативному просторі Туреччини. Питання розподілено на шість профілів: соціодемографічний профіль; профіль «Мовна ідентичність»; профіль «Рівень володіння мовами»; профіль «Мовна поведінка в різних комунікативних сферах»; профіль «Міжпоколіннева трансляція мови», профіль «Вплив геополітичних подій на мовну ситуацію».

Метод анкетування обрано з кількох причин. Він дає змогу охопити широке коло респондентів із різних регіонів Туреччини, що забезпечує

репрезентативність дослідження. Анонімність анкети дає змогу отримати відверті відповіді про мовну ідентичність та політично чутливі теми.

Стандартизована форма запитань сприяє проведенню аналізу великої кількості осіб та виявленню загальних тенденцій мовної поведінки в діаспорі. Результати анкетування 658 респондентів слугують створенню загальної соціодемографічної картини, виявленню домінантних мовних тенденцій. Відкриті відповіді респондентів окреслюють індивідуальні траєкторії мовного вибору в різних ситуаціях, динаміку мовної свідомості та стратегії збереження культурної ідентичності в умовах міграції.

1. Соціодемографічний профіль. Аналіз гендерного складу вибірки демонструє значну перевагу жінок – 96,5% (635 осіб), а кількість чоловіків – 3,5% (23 особи) (далі наводимо лише кількість у % – *Т. Ф.*). Така непропорційність відображає специфіку української міграції до Туреччини (де значну частину складають жінки, які переїхали через одруження з громадянами Туреччини або в пошуках роботи у сфері послуг), а також те, що жінки традиційно більш активні в соціальних мережах та участі в дослідженнях такого типу.

Респондентами були діаспоряни різного віку: віком до 20 років – 1%, 20–40 років – 70%, 41–60 років – 27,5%, за 60 років – 1,5%. Домінування осіб працездатного віку відображає специфіку міграційних процесів: переважно переїжджають в іншу країну особи у віці економічної та соціальної активності.

Вибірка демонструє високий рівень освіти представників діаспори (рис. 3.1): 76,6% мають повну вищу освіту (заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації), 10,4% – базову вищу освіту (технікум, заклади вищої освіти I–II рівнів акредитації), 7,2% – науковий ступінь. Лише 5,2% респондентів мають повну загальну середню освіту (11 класів) і 0,6% – базову неповну середню освіту (9 класів). Освітній рівень діаспори (94,2% з вищою освітою) є вищим за

показниками порівняно з середнім рівнем освіти в Україні. Висловлюємо припущення, що високий освітній рівень може сприяти усвідомленому ставленню до мовних питань та активній мовній політиці в сім'ї.

Рис. 3.1. Освітній профіль представників української діаспори в Туреччині на основі анкетування (у %)

За місцем народження переважна більшість респондентів (97%) народилися в Україні. 3% опитаних подали такі відповіді: Росія, Казахстан, Туреччина, Узбекистан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, «СРСР» (без уточнення республіки), Болгарія, Німеччина. За регіональним походженням в Україні респонденти представляють усі області. Переважають вихідці із Київської (27,2%), Харківської (9,4%), Дніпропетровської (9,3%), Львівської (6,8%) та Запорізької (5%) областей. Найменшу частку становлять респонденти із Закарпатської (0,6%), Чернівецької (0,7%), Кіровоградської та Луганської (по 1,2%) областей.

Запитання про область України, у якій проживали до переїзду в Туреччину, виявило, що респонденти представляють усі регіони України. Кількісні дані репрезентує таблиця 3.1.

Таблиця 3.1

Розподіл респондентів за місцем проживання до переїзду в Туреччину

№	Область	Кількість осіб (у %)
1.	Київська	27,2
2.	Харківська	9,4
3.	Дніпропетровська	9,3
4.	Львівська	6,8
5.	Запорізька	5,0
6.	Донецька	4,9
7.	Одеська	4,0
8.	Рівненська	3,0
9.	Вінницька	2,7
10.	Хмельницька	2,4
11.	Херсонська	2,4
12.	Черкаська	2,4
13.	Житомирська	2,3
14.	Миколаївська	2,3
15.	Чернігівська	2,1
16.	Волинська	2,0
17.	Полтавська	1,8
18.	Тернопільська	1,7
19.	Сумська	1,7
20.	АР Крим	1,5
21.	Івано-Франківська	1,4
22.	Луганська	1,2
23.	Кіровоградська	1,2
24.	Чернівецька	0,7
25.	Закарпатська	0,6

Було запропоновано питання про час переїзду до Туреччини. Результати засвідчили, що 29% переїхали до Туреччини у 2022 році, тобто після початку

повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Більшість опитаних – 55,5% – переїхали до цієї країни у 2013–2021 рр. і 15,5% – у 1998–2012 рр. Таким чином, вибірка охоплює «старожилів» діаспори з багаторічним досвідом проживання в Туреччині (понад 10 років) і нових мігрантів, що переїхали внаслідок воєнних подій.

Українці за місцем поселення сконцентровані переважно у великих містах Туреччини. Найбільші українські спільноти проживають у Стамбулі – 22,1%, Ізмірі – 21,1%, Анталії – 15,1%, Анкарі – 13,9%. Ці чотири міста акумулюють 72,2% усіх респондентів, що відображає загальну тенденцію концентрації українців у найбільших турецьких мегаполісах.

Менші українські спільноти представлені в курортних містах Егейського та Середземноморського узбережжя: Бодрум (3,65%), Бурсі (3,8%), Коджаелі (2,5%), Мармарисі (2%), Аланії (2,13%), Кушадаси (1,2%), Мерсіні (1,36%), Айдині (1,4%), Муглі (1%).

Решта – 5,5% – респондентів проживають у різних містах та містечках Туреччини (Денізли, Ялова, Едірне, Дідім, Карамюрсель, Гюмюшхане, Хатай, Испарта, Чешме, Іскендерун, Амасія, Ушак, Зонгулдак, Маніса, Батман, Сівас, Кайсері, Бандирма, Гьольджук, Дюздже, Батван, Баликесір).

2. Профіль «Мовна ідентичність». Проаналізуємо результати відповідей на питання онлайн-анкети.

Яку мову Ви засвоїли першою (вчилися розмовляти, читати, писати)?

Виявлено, що переважає білінгвальна модель первинної мовної соціалізації: 36,1% респондентів стверджують, що засвоїли українську та російську мови одночасно; 31,8% засвоїли першою українську мову; 30% засвоїли першою російську мову; 2,1% навели інші варіанти відповідей (кримськотатарська, турецька, суржик, англійська та ін.). Домінування білінгвальної соціалізації відображає мовну ситуацію в Україні останніх десятиліть, де одночасне

засвоєння двох мов було поширеним явищем, особливо в центральних та східних регіонах (рис. 3.2).

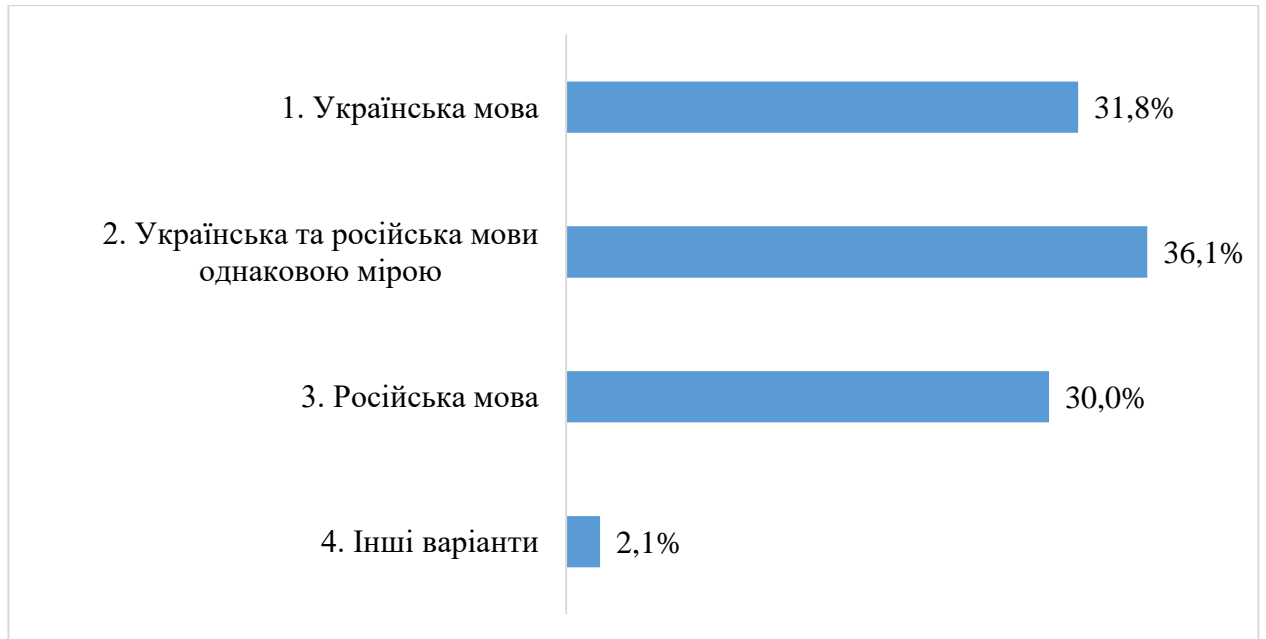

Рис. 3.2. Перша засвоєна мова респондентів – представників української діаспори Туреччини (у %)

Яку мову Ви вважаєте своєю рідною?

Результати засвідчують, що існує значний розрив між первинною мовною соціалізацією та сучасною мовною ідентифікацією: 67% вважають рідною українську мову; 25,4% – українську та російську однаковою мірою; 5,5% – російську мову; 2,1% надали інші відповіді (рис. 3.3).

Порівняння цих даних виявляє цікаву закономірність: лише 31,8% респондентів засвоїли українську першою, проте 67% вважають її рідною. Очевидно, що суспільно-політичні процеси і війна вплинули на переосмислення мовної ідентичності.

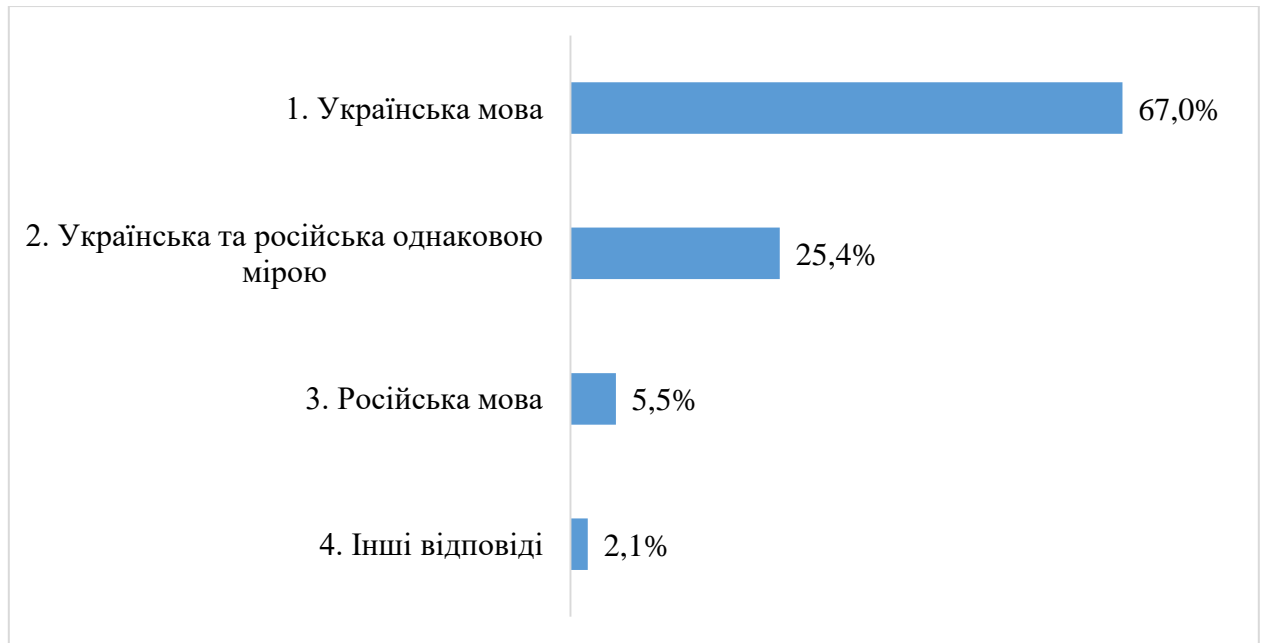

Рис. 3.3. Рідна мова респондентів –
представників української діаспори Туреччини (у %)

Окрім стандартних варіантів відповіді, 2,1% респондентів надали власні формулювання, які розкривають складність та багатовимірність концепції рідної мови в українському контексті. Усвідомлений перехід від мови дитинства до мови національної ідентичності демонструють такі відповіді: *«Цікаве запитання... якщо з дитинства рідня спілкувалася російською, то рідна є російською. Але зараз вважаю українську мову своєю рідною, адже я – українка»*; *«Українську, але до 2022 розмовляла російською»*; *«Російську, але розмовляю українською і повертатися до російської не планую»*. Отримані відповіді свідчать про момент трансформації мовної свідомості, коли рідна мова переосмислюється не як мова дитинства, а як мова національної належності. Показовим є те, що респонденти чітко вказують на 2022 рік як на переломний момент в їхній мовній поведінці.

Простежуємо розрив між мовною ідентичністю та мовною практикою: *«Рідна мова – українська, але розмовна – російська»*; *«Рідною мовою вважаю*

українську мову, але, на жаль, усе життя розмовляла російською, як усі навколо». Відповіді респондентів розкривають внутрішній конфлікт між мовною самоідентифікацією (українська як рідна) та фактичною мовною поведінкою (російська в повсякденному житті). Помітним є відчуття провини або жалю («на жаль»), що вказує на усвідомлення розриву між бажаним і реальним.

Як Ви розумієте поняття «рідна мова»?

Таке відкрите питання виявило багатовимірність цього поняття у свідомості респондентів. Аналіз відповідей демонструє п'ять основних підходів до розуміння рідної мови (подаємо за рейтинговим порядком – від найчастотніших відповідей до менш типових).

1) Респонденти пов'язують рідну мову з родинною спадковістю: *«мова батьків», «мова предків», «передається з молоком матері», «мова батькових обіймів, бабусиних молитов і дідусевих повчань», «рідна мова – це спогади про твоє дитинство, про твоїх бабусь, дідусів і прабабусь, це традиції твоєї родини».*

2) Мова розуміється як атрибут Батьківщини і як маркер національної належності: *«мова моєї країни», «мова Батьківщини», «мова країни, в якій я народилася», «мова, якою розмовляє моє оточення і мова моєї Батьківщини», «складова ідентичності», «мова нашого народу».*

3) Рідна мова асоціюється з емоційним досвідом: *«мова дитинства», «мова щирих слів любові», «мова, яку приємно чути, особливо за кордоном», «мова, яку коли чуєш, тепло на душі», «мова, якою лунає мій гімн», «це мова, якою я хочу, щоб бачили сни мої діти», «мова, якою я хочу чути щирі слова любові», «рідна мова – це невід'ємна частина тебе».*

4) Мова як когнітивний інструмент: *«якою думаю», «мова, яка записується на підсвідомості», «та, якою «прошита», «якою мислиш», «мова, якою ти найкраще можеш висловлювати свої думки і почуття».*

Ці підходи демонструють, що поняття «рідна мова» не обмежується лінгвістичними критеріями (перша засвоєна мова, рівень компетенції), а об'єднує емоційні, психологічні та символічні аспекти. Переважна асоціація рідної мови з родиною базується і на семантико-словотвірній взаємозалежності, і на значенні рідної мови в міжпоколінньому спілкуванні. Проте значна частка відповідей, пов'язаних із територіальним виміром (мова країни), відображає усвідомлення мови як атрибуту державності. Показовим є емоційний компонент трактування поняття, який особливо виразно виявляється в діаспорних умовах. Віддаленість від мовного середовища України посилює символічне значення української мови: вона стає не просто засобом комунікації, а символом зв'язку з Батьківщиною. Як засвідчують відповіді респондентів, у діаспорі мова набуває функції маркера національної ідентичності – «*мови нашого народу*».

3. Профіль «Рівень володіння мовами». Висвітлимо результати відповідей респондентів.

Який Ваш рівень володіння англійською мовою?

Як показують результати дослідження, рівень володіння англійською мовою різний: вільно володіють – 24,4% респондентів – представників української діаспори; добре володіють – 46%; майже не знають – 19,5%; зовсім не знають – 5,8%; важко відповісти – 4,3% (рис. 3.4).

Високий рівень володіння англійською мовою (70,4% респондентів володіють англійською мовою добре або вільно) може свідчити про орієнтацію представників діаспори на міжнародну комунікацію. Знання англійської мови може бути пов'язано з попереднім освітнім досвідом в Україні, де англійська мова є в освітніх програмах і з професійною діяльністю респондентів, що вимагає володіння мовою міжнародного спілкування.

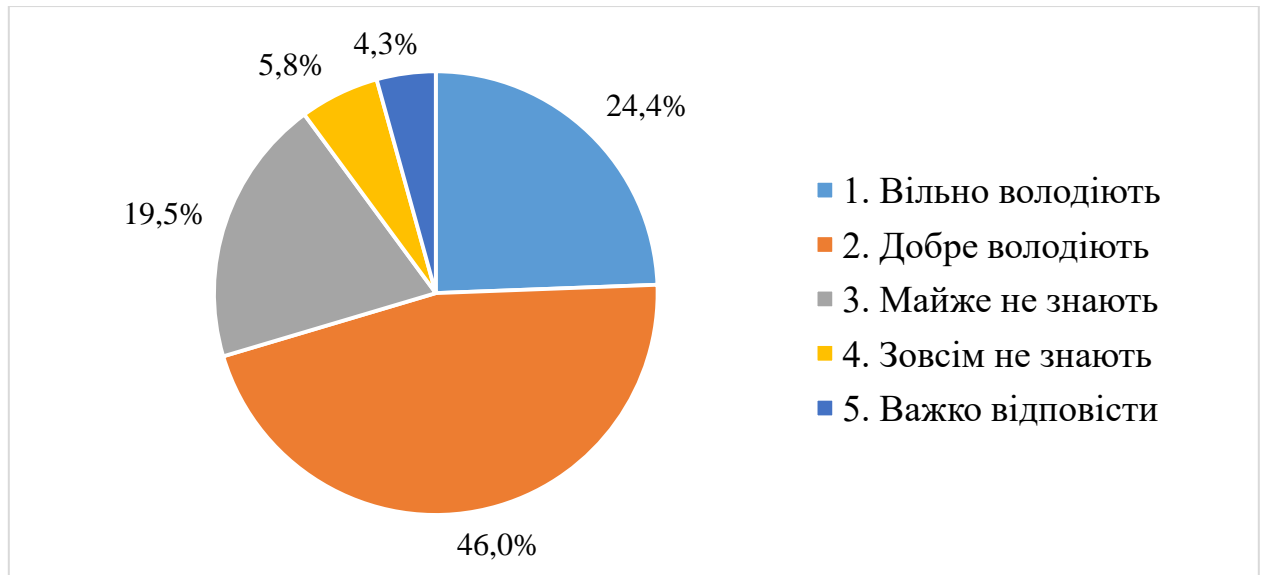

Рис. 3.4. Рівень володіння англійською мовою респондентів – представників української діаспори Туреччини (у %)

Який Ваш рівень володіння турецькою мовою?

Матеріали анкетування засвідчують, що вільно володіють турецькою мовою 25% респондентів; добре володіють – 32,9%; майже не знають – 30,6%; зовсім не знають – 3,3%; важко відповісти – 8,2% (рис. 3.5).

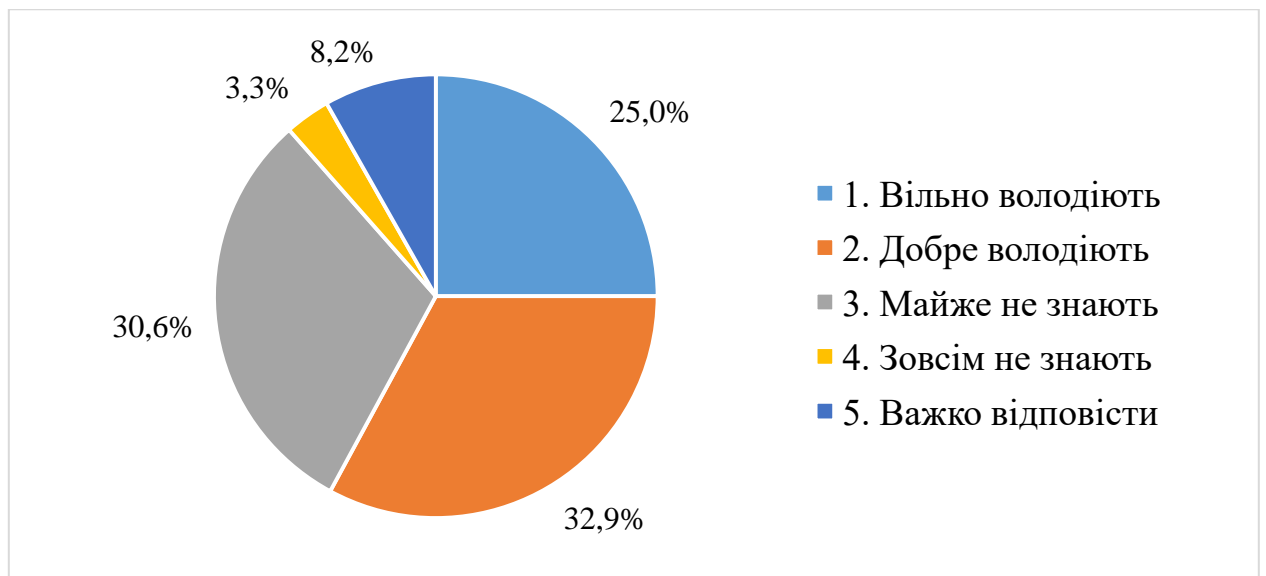

Рис. 3.5. Рівень володіння турецькою мовою респондентів – представників української діаспори Туреччини (у %)

Результати демонструють розподіл на дві протилежні групи з різним рівнем інтеграції до турецькомовного середовища: 57,9% володіють турецькою на достатньому рівні, тоді як 33,9% майже або зовсім її не знають.

Високий відсоток тих, хто майже не знає турецької (30,6%), може бути пов'язаний із кількома чинниками: відносно недавнім переїздом (29% прибули у 2022 році), проживанням в українськомовному середовищі, орієнтацією на тимчасовість перебування в Туреччині або діяльністю / проживанням переважно в інтернаціональних / англомовних просторах великих міст.

4. Профіль «Мовна поведінка в різних комунікативних сферах». Було зацентовано на кількох аспектах.

Якою мовою Ви спілкуєтеся у повсякденному житті?

Відповіді продемонстрували, що монолінгвальні практики демонструють лише 13,3% респондентів: тільки українською спілкуються 6,5%, тільки російською – 4,4%, тільки англійською – 2,4%. Білінгвальні практики демонструють 49,4% респондентів. Найпоширенішою є комбінація «українська + турецька» (36,2%), що відображає баланс між збереженням мовної ідентичності та адаптацією до місцевого середовища. Значно менше поширені комбінації «російська + турецька» (10,2%), «українська + російська» (1,8%) та інші двомовні варіанти (1,2%). Мультилінгвальні практики (три і більше мов) характерні для 37,3% респондентів. Найчастіше представники діаспори використовують чотиримовні комбінації: українська, російська, турецька та англійська (10,8%). Тримовні комбінації поєднують російську, українську і турецьку (8,8%), українську, турецьку й англійську (8,0%). Інші багатомовні комбінації становлять 9,7% (рис. 3.6).

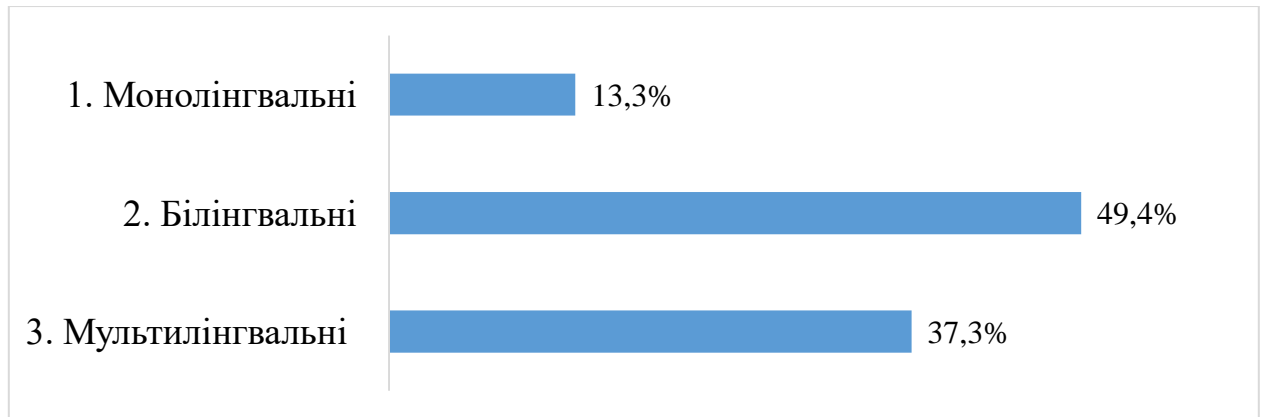

Рис. 3.6. Мовні практики у повсякденному спілкуванні респондентів – представників української діаспори Туреччини (у %)

Результати виявляють високий рівень мультилінгвізму. Це свідчить про прагматичну адаптацію до багатомовного середовища Туреччини при одночасному збереженні зв'язку з українською мовою. Домінування комбінації мов «українська + турецька» (36,2%) відображає стратегію балансування між етнокультурною ідентичністю та інтеграцією в турецькомовне середовище. Високий відсоток мультилінгвальних практик демонструє мовну гнучкість діаспори та здатність функціонувати в різних комунікативних ситуаціях. Низький рівень монолінгвального українського спілкування (6,5%) контрастує з високою ідентифікацією української як рідної мови (67%), що підтверджує розрив між мовною ідентичністю та фактичною мовною поведінкою в діаспорних умовах.

Якою мовою Ви спілкуєтеся з українцями в Туреччині?

Це питання виявило домінування української мови у внутрішньодіаспорній комунікації. Відповіді розподілились таким чином:

- переважно українська – 64,1%: тільки українською – 49%, більше українською, ніж російською – 15,1%;
- змішані практики: українською і російською однаковою мірою – 25,6%;

- переважно російська – 8, 6%: більше російською, ніж українською – 7,6%, тільки російською: менше ніж 1%;

- інші варіанти – 1,7%: усе залежить від співрозмовника, багатомовні комбінації (українська, турецька, англійська), *«не всі українці знають українську»*, *«перестала спілкуватися, бо вони російськомовні»*.

Переважання української мови у спілкуванні зі співвітчизниками контрастує з її обмеженим використанням у повсякденному житті (6,5% тільки українською). Це може свідчити про символічну функцію української мови як маркера групової солідарності та засобу внутрішньодіаспорної ідентифікації. Мінімальний відсоток російськомовного спілкування (менше 1%) демонструє, що в діаспорному середовищі російська мова втрачає свої позиції як мова спілкування між українцями, на відміну від ситуації в Україні до 2014 року. Показовою є відповідь *«перестала спілкуватися, бо вони російськомовні»*, що свідчить про зростання значущості мовного питання у формуванні соціальних зв'язків усередині діаспори.

Якою мовою Ви спілкуєтеся зі своїми дітьми?

На це запитання відповідали респонденти, які мають дітей (а це 87,7% опитаних). Інформанти продемонстрували:

- монолінгвальність: тільки українською – 30%, тільки турецькою – 1,4%, тільки російською – 3,8%;

- білінгвальність: комбінація «українська + турецька» – 17,5%, комбінація «українська + російська» – 18%, комбінація «турецька + російська» – 5,8%, інші двомовні комбінації – 0,9%;

- мультилінгвальність (3 і більше мов): комбінація «українська + російська + турецька» – 3%, комбінація «українська + турецька + англійська» – 1,4%, інші багатомовні комбінації – 2,4%.

Деякі з респондентів, у яких немає дітей (12,3%), зазначили, що планують спілкуватися українською з майбутніми дітьми – 1,2%, а деякі ще не визначилися – 2,9%.

Сімейна мовна політика демонструє вищий статус української мови в родині порівняно з повсякденним спілкуванням: 30% батьків спілкуються з дітьми тільки українською (порівняно з 6,5%, які використовують українську мову в повсякденному житті). Водночас 70% батьків використовують змішані мовні моделі. Це відображає прагматичну адаптацію до турецького середовища. У змішаних українсько-турецьких сім'ях (які становлять значну частку діаспори) українська мова передається дітям переважно по материнській лінії. Білінгвальні та мультилінгвальні моделі дають змогу дітям одночасно зберігати зв'язок з етнокультурною ідентичністю (українська) та інтегруватися в суспільство країни проживання (турецька). Використання російської мови у спілкуванні з дітьми (у 33,8% комбінацій) вказує на збереження пострадянського білінгвізму в частині діаспори, хоча чиста російськомовна модель є мінімальною (3,8%). Цікавим є те, що 1,2% респондентів без дітей вже вирішили спілкуватися з майбутніми дітьми тільки українською, що може свідчити про зростання мовної свідомості серед молодшого покоління діаспори.

Яка мова домінує у Вашій сім'ї?

Відповіді на це питання продемонстрували складну картину сімейної мовної політики. Виявлено:

- монолінгвальні сім'ї: домінування турецької мови – 36,5%; української – 20,5%; російської – 20%; англійської – 11%;
- білінгвальні та мультилінгвальні сім'ї: домінування комбінації «українська + турецька» – 2%; «українська + турецька + російська» – 3,8%; «англійська + українська» – 0,7%; «турецька + російська» – 0,5%;

- ситуативне мовокористування в сім'ях: у відповідях 5% респондентів зазначено, що використання мови залежить від ситуації.

Домінування турецької мови (36,5%) є найвищим показником серед усіх мов, що відображає глибоку мовну інтеграцію до турецького суспільства, особливо в змішаних українсько-турецьких шлюбах. Проте зауважимо, що 20,5% сімей зберігають українську як єдину домінуючу мову, що свідчить про успішну стратегію мовного збереження в частині діаспори. Виявили майже однаковий відсоток сімей із домінуванням української (20,5%) та російської (20%). Такі показники відображають мовну диференціацію всередині діаспори залежно від регіонального походження та первинної мовної соціалізації респондентів. Значна частка англійськомовних сімей (11%) може свідчити про те, що для частини респондентів Туреччина є проміжним етапом міграції або про їхнє функціонування переважно в міжнародному, а не турецькому середовищі.

Порівняння з результатами щодо попереднього питання виявляє суперечність: якщо 30% батьків спілкуються з дітьми тільки українською, то лише 20,5% сімей вважають українську мову домінуючою. Припускаємо, що це пов'язано з різним розумінням «домінування» (частота чи пріоритетність) або тим, що батьки використовують українську з дітьми, тоді як у спілкуванні між дорослими членами сім'ї переважає інша мова.

5. Профіль «Міжпоколіннєва трансляція мови». Проаналізовано відповіді на ключове питання про мову дітей.

Чи Ваші діти вільно володіють українською мовою?

Розподіл відповідей респондентів із дітьми (не мають дітей – 2,3%) на це питання такий: так, вільно володіють – 37%; ні, не володіють – 27%; розуміють, але не розмовляють – 1,8%; діти ще не розмовляють – 2,9%; важко відповісти – 19%.

Зіставлення з попередніми даними виявляє тривожну тенденцію: якщо 65,5% батьків використовують українську в спілкуванні з дітьми (30% тільки українською, 17,5% – «українська + турецька», 18% – «українська + російська»), то лише 37% дітей вільно нею володіють. Це означає, що майже половина дітей, які регулярно чують українську вдома, не досягають вільного володіння нею. Така ситуація вказує на недостатність лише домашньої мовної практики для формування повноцінної мовної компетенції. Відсутність систематичної інституційної підтримки (українських шкіл, культурних центрів, українськомовного середовища поза родиною) призводить до того, що навіть регулярний контакт із мовою не гарантує вільного володіння нею. Показовою є категорія «розуміють, але не розмовляють» (1,8%). Це класичний симптом мовного зсуву в ситуації мовної нерівності. Українська від матері протистоїть турецькій від батька, його родини, школи та всього суспільного оточення. За такої нерівної конкуренції діти розвивають лише пасивне розуміння української без активного володіння, що є передвісником її повної втрати в наступних поколіннях. Серед дітей, які не мають контакту з українською вдома (34,5%), є цілком логічним те, що показник 27% не володіють нею взагалі. Високий відсоток респондентів, які не змогли відповісти на це питання (19%), може свідчити про різне розуміння поняття «вільного володіння» або про складність об'єктивної оцінки мовних компетенцій власних дітей.

6. Профіль «Вплив геополітичних подій на мовну ситуацію». У цьому профілі висвітлили результати відповідей на цілу низку питань.

Чи змінився статус української мови в турецькому суспільстві після 24 лютого 2022 року?

Розподіл відповідей на це питання був таким: важко відповісти – 36,4%; ні, нічого не змінилося – 29,1%; так, стала популярною серед турків – 26,6%; інші варіанти відповіді – 7,9% (рис. 3.7).

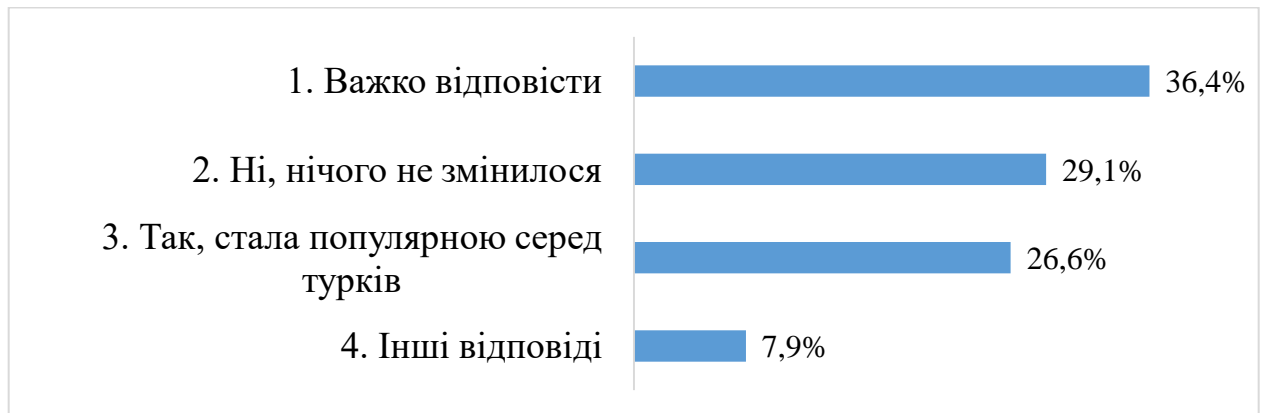

Рис. 3.7. Відповіді на питання «Чи змінився статус української мови у турецькому суспільстві після 24 лютого 2022 року?» респондентів – представників української діаспори Туреччини (у %)

Серед відповідей респондентів, які обрали власний варіант (7,9%), фіксуємо кілька позитивних змін:

- розпізнавання української як окремої мови: *«Турки тепер точно знають, що в Україні є своя мова і ми окремий народ», «Турки усвідомили, що Україна і Росія – дві різні країни»;*

- візуальна присутність: *«З'явилися написи українською мовою»;*

- знання базових фраз: *«Багато турків знає фразу «Слава Україні», «Усе оточення знає фрази «Як справи?», «Дякую», «До побачення»;*

- зміни в родинях: *«Чоловік почав розмовляти з дитиною українською».*

Однак частина респондентів зазначає, що ці зміни є радше символічними, ніж глибинними: *«Змінився, але цього недостатньо»;* *«Трохи змінилася, але не можу сказати, що стала дуже популярною»;* *«Тільки деякі турки, які бували в Україні, вивчають українську мову. В моєму оточенні таких двоє»;* *«Більшість турків і не в курсі, що є така мова».*

Відповіді також виявляють поділ турецького суспільства у ставленні до української мови та України: *«50/50, деякі турки підтримують Україну, а деякі*

навпаки»; «Турки в більшості за РФ, тому вони не розуміють, що ми відстоюємо»; «Захищаючи українську мову в анталійських чатах, натрапила на агресію». Найвиразніше зміни виявляються не в турецькому суспільстві, а всередині української діаспори: «Мова стала більш популярною серед українців»; «Багато українок зрозуміли, що мова – важлива».

Характерно, що є усвідомлене використання української мови як інструмента національної ідентифікації та відмежування від РФ: *«Я сподіваюсь, що турки відчують різницю між українською та російською, тому ми з сином спілкуємося українською, щоб нас не сплутали із жителями країни-агресора».*

Високий відсоток респондентів, які обрали варіант «важко відповісти» (36,4%), свідчить про складність оцінювання змін або про обмежені контакти з турецьким суспільством. Майже рівний розподіл між тими, хто бачить зміни (26,6%), і тими, хто їх не помічає (29,1%), вказує на неоднорідність досвіду різних частин діаспори залежно від міста проживання, соціального оточення та рівня мовної інтеграції.

Якісний аналіз виявляє, що навіть ті, хто відзначає позитивні зміни, говорять радше про базове розпізнавання існування української мови та її відмінності від російської, аніж про справжню популярність чи поширене вивчення. Основний результат війни – це відмова від російської мови та символічне визнання української як маркера окремої національної ідентичності. Цікавим є те, що найпомітніші зміни інформанти фіксують не в турецькому суспільстві, а всередині самої української діаспори: зростання мовної свідомості, усвідомлення значущості мови, стратегічне використання української для відмежування від РФ. Війна стала каталізатором мовної мобілізації передусім серед самих українців.

Чи відомі Вам у Туреччині факти переходу на українську мову тих українців, які раніше розмовляли російською?

Відповіді на питання дають змогу оцінити динаміку мовних процесів у діаспорі: так, цілком успішного – 43,3%; так, намагаються (не завжди успішно) – 17,8%; такі факти поодинокі – 17,4%; ні, практично не переходять – 13,4%; власні варіанти – 8,1%.

Відповіді респондентів, які обрали власний варіант, розкривають різні аспекти мовного переходу. Частина респондентів утрималася від оцінки через обмежене коло знайомств у діаспорі: *«Не маю стільки знайомих, щоб робити висновки»*; *«Поки що не маю українського кола в Туреччині»*; *«Не володію інформацією»*. Інша група респондентів фіксує успішний перехід у своєму безпосередньому оточенні: *«Усі подруги успішно перейшли, навіть таке питання не стоїть у моєму оточенні»*; *«Переходять, спілкуючись зі мною»*.

Водночас деякі респонденти не спостерігають жодних змін у мовній поведінці знайомих: *«Не маю таких знайомих, які б переходили. Усі знайомі продовжують спілкуватися або українською, або російською»*; *«У мене не було знайомих в Туреччині, які розмовляли російською»*. Частина відповідей розкриває перешкоди до мовного переходу: *«Самі українці пробують переходити, але з дитинства дітей вчили російської. Тому дітям важко, і, на жаль, продовжують розмовляти російською»*; *«Важко за кордоном переходити, оскільки тут багато національностей і треба комунікувати з усіма»*. Окрема відповідь вказує на альтернативний сценарій – переорієнтацію на мови країни проживання: *«Переходжу на інші мови, які допомагають у повсякденному житті»*.

Більшість респондентів (61,1%) фіксують факти мовного переходу – або цілком успішного (43,3%), або такого, що перебуває в процесі (17,8%). Це свідчить про активну мовну переорієнтацію в діаспорі під впливом

повномасштабної війни РФ проти України. Водночас 17,4% характеризують ці факти як поодинокі, а 13,4% взагалі їх не спостерігають, що вказує на розпорошеність діаспорного середовища та залежність мовних практик від конкретного кола спілкування. Очевидно, що в різних сегментах діаспори (залежно від міста, часу міграції, регіонального походження) ці процеси відбуваються з різною інтенсивністю. Показовою є відповідь про вплив українськомовного оточення (*«переходять, спілкуючись зі мною»*), що підтверджує вагомість мовного середовища для зміни мовних практик. Звучать і застереження про складність переходу в умовах, коли діти вже засвоїли російську, або коли пріоритетом стає адаптація до турецького / англійського середовища. Зіставлення з попередніми даними виявляє узгодженість: якщо 64,1% респондентів посилили використання української після 24.02.2022, то логічно, що 61,1% фіксують факти мовного переходу в своєму оточенні. Це підтверджує реальність трансформаційних процесів у мовній поведінці діаспори.

Чи змінилася Ваша власна мовленнєва поведінка після 24 лютого 2022 року?

Відповіді на запитання розподілилися таким чином: почали спілкуватися тільки українською – 21,5%; почали спілкуватися більше українською – 42,6%; зовсім не змінилася – 33,5%; власні варіанти – 2,4%.

Відповіді респондентів, які обрали власний варіант під час заповнення анкети, розкривають різні типи мовних змін. Частина респондентів підкреслює, що їхня українськомовна практика була сталою ще до 2022 року: *«Я і раніше спілкувалася українською мовою»*; *«Була, є і буде українська»*; *«Українською почала спілкуватися з 2014 року»*; *«З 2014 року всі члени родини спілкуються тільки українською мовою»*; *«З 2016 року перейшли на українську мову»*. Деякі респонденти описують усвідомлену стратегію викорінення російської мови:

«Абсолютно виключила російську мову»; «Почала ненавидіти кацапський язик»; «Якщо іноді вживала російські слова, то тепер більше контролюю, щоб не використовувати російську з дітьми. Якщо і випадково вживаю російські слова, то пояснюю значення і походження слова українською мовою, щоб діти розрізняли». Окремі респонденти зберігають попередні мовні практики: «Як і раніше – і українська, і російська мова»; «Іноді спілкуюся українською, але зручніше російською». Показовою є відповідь про переорієнтацію на інші мови замість українізації: «Почала вивчати глибше англійську, болгарську і турецьку мови».

Отже, профілювання соціолінгвістичних даних на основі анкетування дало змогу інтегрувати різноаспектну інформацію: соціодемографічні дані, інформацію про мовну ідентичність, рівень володіння мовами, мовну поведінку в різних комунікативних сферах; міжпоколіннєву трансляцію мови, вплив геополітичних подій на мовну ситуацію.

3.2. Мовна поведінка представників української діаспори у фокусі мовних біографій

Метод мовної біографії передбачає глибинне інтерв'ю на основі спеціально розробленого питальника, який охоплює різні аспекти мовного досвіду респондента. І. Брага трактує мовну біографію як «опис мовного життя окремої людини (самого себе чи когось іншого) або групи людей за певною соціальною ознакою з урахуванням її / їх мовної поведінки, мовної компетенції, мовних потреб і преференцій» [Брага 2024, с. 159-160]. Також дослідниця додає, що «інтерв'ю стає поштовхом для подальших роздумів респондентів про те, ким вони є в цьому світі, до якої етнічності себе уналежнюють, яка мова рідна і чому, якою мовою легше спілкуватися, а якою мовою хотіли б, щоб спілкувалися їхні діти й онуки» [Брага 2024, с. 164]. Дотримуємось позиції І.

Браги, що інтерв'ю-нарратив охоплює всі аспекти мовного досвіду індивіда: процеси мовного навчання, еволюцію мовної поведінки, суб'єктивне ставлення до мов та рівень мовних компетенцій [Брага 2024, с. 160].

Мовні біографії зібрано методом глибинного нарративного інтерв'ю з аудіофіксацією. Під час інтерв'ю намагались створити довірливу атмосферу, оскільки саме вона спонукає інформанта до відвертої розмови. Розробляючи питальник, врахували досвід попередніх досліджень [Кісс, Шумицька 2023; Матвеева 2024]. Інтерв'ю проведено згідно з питальником, який складається із шести блоків.

1. Блок «Дитинство: формування первинної мовної ідентичності».
2. Блок «Мова в освітньому та професійному середовищі».
3. Блок «Мова в сімейному житті представників діаспори».
4. Блок «Вплив російсько-української війни на мовну практику особистості».
5. Блок «Збереження мовної ідентичності в діаспорі».
6. Блок «Мовна особистість у мультикультурному середовищі (психолінгвістичний ракурс)».

Для збирання мовних біографій проведено 21 глибинне нарративне інтерв'ю з українцями, які проживають у різних містах Туреччини. За гендерним складом вибірка характеризується значною перевагою жінок: 20 жінок (95,2%) та 1 чоловік (4,8%). Така непропорційність відображає специфіку української діаспори в Туреччині, де значну частку становлять жінки, які переїхали через одруження з турецькими громадянами. Вікова характеристика інформантів: від 19 до 54 років, переважає вікова група 30–45 років (15 осіб). Різновіковий склад інформантів дає змогу простежити, як мовна поведінка варіюється залежно від покоління.

Щодо регіонального походження, то 20 респондентів представляють різні області України: Київ та Київська область – 7 осіб; західні області (Рівненська, Хмельницька, Волинська, Закарпатська) – 7 осіб; східні та південні області (Донецька, Харківська, Запорізька, Херсонська) – 5 осіб; АР Крим – 1 особа. Ще 1 респондент народився в Стамбулі, його мати – із Тернопільської області.

Проаналізуємо результати інтерв'ювання за блоками.

1. Блок «дитинство»: формування первинної мовної ідентичності

1) Залежність мовокористування в дитячому віці від мовної ситуації в регіоні. Відповіді на запитання характеризують різні аспекти мовної поведінки. Аналіз мовних біографій виразно демонструє регіональну диференціацію в Україні мовної ситуації, яка безпосередньо впливала на мовну соціалізацію респондентів у дитинстві. Для західних регіонів характерним було домінування української мови в сімейному і публічному просторі. Респонденти з Рівненської, Волинської, Львівської областей зростали в середовищі, де переважала українська мова: *«Приблизно 90% людей розмовляли українською мовою»* (С., 37 р., Рівне – Текірдаг).

Протилежну картину демонструють спогади респондентів зі східних та південних регіонів України. Тут російська мова домінувала в усіх сферах комунікації. Інформантка І. характеризує мовну ситуацію свого дитинства як *«жахливу насправді, тому що вона тотально російськомовна»* (І., 41 р., Харків – Стамбул). Не було української мови і в комунікативному просторі Криму, де, за словами респондентки, *«зовсім ніхто не спілкувався українською мовою. Всі спілкувалися російською мовою, тобто садок, школа..., в тому числі і університет – все було російською мовою»* (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара).

Центральні регіони України, зокрема Київська область, демонстрували гібридну мовну ситуацію. Тут співіснували українська, російська мови та

суржик, а мовний вибір часто залежав від конкретного контексту спілкування. Інформантка з Броварів описує це так: *«Ситуація була такою, що всі спілкувалися суржиком. Дуже багато таких російських слів використовували або російською мовою, тому що багато хто працював в Києві на той час. І ті, хто працювали в Києві, завжди спілкувалися лише російською»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул, Сіліврі).

2) Дистанція між мовною ідентичністю та реальними мовними практиками. Одним із найважливіших висновків, який випливає з аналізу мовних біографій, є виявлення суттєвого розриву між мовною ідентичністю респондентів та їхніми реальними мовними практиками в дитинстві. Цей феномен особливо яскраво виявляється в біографіях респондентів зі східних та центральних регіонів України, які вважають українську мову рідною, проте в повсякденному житті послуговувалися переважно російською. Показовою є історія респондентки Л.: *«Для мене рідною мовою є російська. Звичайно, як і у всьому нашому регіоні люди розмовляють російською мовою. Але в той же час можу сказати, що для моєї родини також українська мова була другою рідною, але це тільки для моєї родини»* (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель). Тут бачимо усвідомлення подвійності мовної ідентичності, де українську визначають рідною на рівні родинної традиції, але російська домінує в реальних комунікативних практиках. Ще яскравіше цей розрив демонструє досвід інформантки О.: *«Ми завжди вважали, що в нас 2 рідні мови – російська і українська, але в побуті більше використовували, звичайно, російську»* (О., 39 р., Київ – Ізмір). У цьому випадку українська мова зберігала статус рідної на символічному рівні, тоді як у повсякденних практиках поступалася російській.

3) Концептуалізація поняття «рідна мова». Аналіз відповідей на питання «Як Ви розумієте поняття «рідна мова?»» виявив, що це поняття не має

однозначного тлумачення серед респондентів і виявляє різноманітні підходи до його осмислення, що відображають складність самого феномену мовної ідентичності. Можна виділити кілька основних критеріїв, якими керуються респонденти при визначенні рідної мови.

Найпоширенішим є **сімейний критерій**, коли рідна мова ототожнюється з мовою найближчого оточення. Діаспорянка О. стверджує: *«Рідна мова – це мова сім'ї, в якій людина народилася»* (О., 47 р., Закарпатська обл. – Анкара). Подібне розуміння демонструє представниця діаспори Л.: *«Рідна мова – це перша мова, якою людина починає говорити, мислити та сприймати світ. Це мова сім'ї та дитинства»* (Л., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул). Респондентка А. підкреслює комунікативний аспект: *«Рідна це означає та мова, якою ми спілкувалися з рідними і близькими мені людьми»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул, Сіліврі).

Емоційно-психологічний критерій пов'язує рідну мову з глибинними когнітивними та емоційними процесами: *«Саме поняття «рідна мова» – це, мабуть, мова, якою тобі сняться сни»* (О., 42 р., Рівне – Стамбул), *«Рідна мова – це мова, якою я думаю, з якою я зростала і якою зі мною розмовляли найближчі люди»* (В., 32 р., Славута, Хмельницька обл. – Бурса), *«Мова, якою думається і якою сняться сни... У різних ситуаціях – це мова, якою виражаються емоції»* (О., 35 р., Луцьк – Бурса).

За етнічним / національним критерієм рідна мова корелює з етнічною належністю та національною ідентичністю. Найчіткіше це формулює діаспорянка І.: *«Ми можемо вважати рідну мову як мову нашого роду, тому що в Україні дуже важка мовна ситуація. І тому, як на мене, найдоцільнішим є саме таке тлумачення, як мова роду»* (І., 41 р., Харків – Стамбул). Представниця діаспори Г. категорично заявляє: *«Рідна мова це абсолютна*

ідентифікація з українською національністю. Тому рідна мова українська» (Г., 39 р., Київ – Стамбул).

Культурний критерій пов'язує рідну мову з культурною спадщиною і традиціями: *«Рідна мова – це мова моїх батьків, моїх предків, середовища, в якому я виросла. Це мова, яку я чула, яка індивідуалізує мене та наближає до культури моєї нації»* (С., 37 р., Рівне Текірдаг).

4) Дитячі спогади, пов'язані з мовою. Аналіз дитячих спогадів, пов'язаних з мовою, виявляє два протилежні типи досвіду. Для одних респондентів використання української мови ставало джерелом травми через дискримінацію та булінг, для інших – мова асоціювалася з теплом родинного спілкування та культурною традицією.

Травматичний досвід найчастіше пов'язаний із приниженням української мови в російськомовному середовищі. Особливо драматичний спогад описує діаспорянка І.: *«Коли ми гуляли в компанії, мені було років дванадцять, мабуть, до нас підійшов чоловік. Він щось запитував там хлопців українською мовою. І хлопці його побили через те, що він говорить українською... Почали сміятися з нього, обзивали селюком... І конфлікт дійшов до бійки. І це були такі реалії просто на вулицях, які мене шокували»* (І., 41 р., Харків – Стамбул). Респондентка Ю. згадує булінг у садку: *«Було дуже багато булінгу через те, що я спілкувалася українською в російськомовному садку. Одна з найдраматичніших історій..., коли ми пили чай, я кажу сусідці по парті, що дивись, я можу пити гарячий чай. А вона повертається і каже: Ну звісно, ти ж українка. Ну, тобто, українка в їхньому сенсі – це було щось дивне, щось незвичне, якийсь, ну майже з іншої планети»* (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара). Представниця діаспори А. пам'ятає, як в школі, коли спілкувалася українською мовою, їй навіть ровесники і інші діти робили зауваження, чому

вона *«так сильно розмовляю українською мовою; те, що це звучить дивно»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл., – Стамбул, Сіліврі).

Позитивний досвід найчастіше пов'язаний із роллю старшого покоління, особливо бабусь і дідусів, у збереженні й передаванні української мови. Інформантка М. згадує: *«Ми все літо проводили на Житомищині, і там, звичайно, українською мовою ми спілкувалися... Дідусь і бабуся в той час були такими авторитетними, близькими. І зараз багато речей, які вони вчили мене в дитинстві, якісь скоромовки, якісь українські приказки, я стараюся згадувати, щоб передати їх синові»* (М, 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул). Респондентка І., незважаючи на загальну російськомовність середовища, підкреслює: *«Той фактор, коли бабуся зі мною розмовляла українською мовою, дуже допоміг мені потім, коли я вивчала дуже активно українську мову»* (І., 41р., Харків – Стамбул).

2. Блок «Мова в освітньому та професійному середовищі»

1) Мова навчання в школі: регіональна диференціація та поступова українізація. Мовна ситуація в шкільній освіті респондентів відображала ті самі регіональні відмінності, що й у сімейному середовищі, водночас демонструючи динаміку поступової українізації освіти після проголошення незалежності України. Для респондентів із західних регіонів українська мова навчання сприймалася як природна норма. Респондентка В. згадує: *«Всі, кого я знала на той час, спілкувалися українською мовою»* (В., 32 р., Славута, Хмельницька обл., – Бурса), а діаспорянка С. підкреслює: *«Навчалася я в українськомовній школі, де вчителі, викладачі українською викладали. І це була українська державна школа»* (С., 37 р., Рівне – Текірдаг).

Протилежну ситуацію демонструють спогади респондентів зі східних регіонів: *«Я навчалася в російській школі в Кривому Розі. На той час у місті не було жодної українськомовної школи. Це здавалося абсолютно нормальним.*

Ніхто особливо не ставив під сумнів навіть. Українська мова була лише два рази на тиждень. Уся атмосфера, уроки, перерви, побутове спілкування було російськомовним або суржиковим» (А., 52 р., Кривий Ріг, Дніпропетровська обл. – Самсун). Особливо показовим є досвід респондентів, які застали перехід шкіл на українську мову навчання в 1990-х роках. І. з Харкова описує цей процес: «До 6 класу була російська, потім, коли я була в 6 класі, це був 96 рік, школа перейшла на українську мову. Викладання всіх предметів починалося українською мовою... Ми з дітьми на перервах говорили російською, і я пам'ятаю цей перехід. І я не пам'ятаю, щоб у когось виникали проблеми з моїх однокласників з переходом на українську мову, це було легко для всіх».

Водночас навіть у школах з українською мовою викладання часто спостерігали розрив між офіційною мовою навчання та неформальною комунікацією учнів: «Коли пішла в школу, предмети викладалися українською, але на перерві ми усі спілкувалися російською. В цей момент і заклалася у мене ця звичка» (Н., 39 р., Київ – Стамбул). Подібну ситуацію згадує інша наша респондентка: «В школі ми вчилися в українській школі. Вчителі з нами спілкувалися українською мовою. На уроках теж все відбувалося, всі діалоги на українській мові, на перервах учні між собою спілкувалися російською» (В., 37 р., Запоріжжя – Стамбул).

Цей розрив між формальним та неформальним мовним простором школи демонструє, що українську мову асоціювали з офіційною сферою та навчанням, тоді як російську – з мовою побутового спілкування та соціалізації. Діаспорянка М. узагальнює: «Я навчалася в школі українською мовою, але цікавим було те, що серед 6 класів на моїй паралелі один був російський. І в українській школі був російський клас. І чомусь він вважався престижнішим» (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул). Такі спогади про

престижність російської мови в неформальному молодіжному середовищі навіть у переважно українськомовних регіонах.

2) Мова у вищій освіті: збереження російськомовності та острівці українізації. У вищій освіті мовна ситуація виявилася ще більш складною, ніж у школах. Незважаючи на незалежність України, багато університетів, особливо у східних та центральних регіонах, продовжували функціонувати переважно російською мовою. Наша респондентка Л. згадує: *«В інституті, звичайно, у нас повністю було навчання російською мовою»* (Л., 39 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель). Представниця діаспори Ю. підтверджує: *«Вищий навчальний заклад також російською мовою, всі студенти і викладачі спілкувалися виключно російською мовою»* (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара).

Навіть у Києві ситуація не була однозначною. Інформантка О. зазначає: *«Студенти, викладачі між собою спілкувались, якщо на перервах, в основному російською»* (О., 39 р., Київ – Ізмір). Учасниця інтерв'ювання, яка навчалася на філологічному факультеті, описує парадоксальну ситуацію: *«Я вже навчалася у 2016–2017 роках в магістратурі відділення україністики... І мене вражало, що мої одногрупники, однокурсники на парах, звичайно, послуговувались українською мовою, а на перервах розмовляли російською. І це були філологи-україністи»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

Особливо показовим є досвід Києво-Могилянської академії. Респондентка А. згадує: *«Я в 2007 році поступила в Києво-Могилянську академію. І там у нас було дуже модно спілкуватися чисто українською мовою. І нам дозволяли спілкуватися на території університету ще українською або англійською мовами... Якраз в цей період моє все оточення теж було україномовне. Всі спілкувалися дуже так чисто українською мовою»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул, Сіліврі).

Особливу роль у формуванні позитивного ставлення до української мови відігравали окремі харизматичні викладачі. Діаспорянка Л. з теплотою згадує: *«В інституті в нас був просто прекрасний викладач з літератури... Він також був із західної частини України, і він просто прекрасно... спілкувався, і ми писали просто дуже класні твори з ним... Як він був дуже всім симпатичний, то яось студенти підтягувалися під його рівень зазвичай... Нам дуже пощастило з викладачами української мови. Дуже класно викладали вони, з великим захопленням викладали. І дійсно вся група підтягувалася. І ні в кого не було ніякої відрази»* (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель). Представниця української діаспори Л. також підкреслює вплив викладачки: *«У мене була дуже хороша вчителька української мови та літератури. Її уроки були, насправді, дуже цікавими, захоплюючими. І вона сама була яскравою представницею української культури. Ми вивчали не лише твори, але ми багато розмовляли про народознавство, про нашу культуру... Вона, напевне, найбільше запала мені в душу з усіх моїх вчителів»* (Л., 46 р., Рівне – Стамбул).

Ці спогади засвідчують, що особистість викладача та його любов до мови могли суттєво впливати на ставлення студентів до української мови навіть у переважно російськомовному університетському середовищі.

3) Мова у професійній сфері: регіональна специфіка та вплив мовного законодавства. Мовні практики в професійному середовищі значною мірою визначалися регіональною належністю та специфікою галузі. Респонденти зі східних регіонів, навіть після переїзду, часто продовжували працювати в російськомовному середовищі. Наша інформантка, яка працює в логістичній компанії, описує ситуацію: *«Наша фірма вона походить з Донецької області, з міста Донецька. Тому, звичайно, всі мої колеги в принципі спілкуються російською мовою. І ми й надалі між собою, звичайно, спілкуємося російською*

мовою. Але... з клієнтами..., якщо клієнти, або замовники, або партнери спілкуються українською мовою, то, звичайно, з ними всі спілкуються українською мовою» (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель). Інформантка І., яка працювала в Харківському університеті до 2023 року, зазначає складність переходу на українську в академічному середовищі: *«Там з керівництвом я послуговувалася, з безпосереднім керівництвом і на кафедрі, російською мовою. Лише коли почав діяти мовний закон у 2019 році, то засідання кафедри починали, слава Богу, вестися українською мовою. Також були випадки, коли я поверталася така вся натхненна із західних областей України і продовжувала говорити українською мовою з колегами, їх це дуже дивувало і напружувало»*. Респондентка додає: *«В університеті в Харкові мене взагалі всі називали бандерівкою»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

Деякі респонденти свідомо обирали українську мову в професійній комунікації навіть до прийняття мовного законодавства. Учасниця інтерв'ю з гордістю згадує: *«Коли це було непопулярно, ще до війни 2014 року, навіть... я знала, що, в принципі, документи в Україні мають бути все ж таки українською мовою. І коли я прийшла на цю роботу, то я всі документи з англійської мови перекладала українською мовою одразу, хоча до мене дівчата перекладали на російську мову... Я зрозуміла, що це просто не зручно. І тому... я завжди одразу робила всю документацію українською мовою. Для мене це було неважко, і для мене це було, в принципі, і приємно»* (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель). Для респондентів із західних регіонів українська мова в професійному середовищі була природною нормою. Респондентка М. зазначає: *«Я працювала в соціальній сфері в Україні, в одному з управлінь пенсійного фонду в Рівному. Діловодство і все спілкування з колегами*

та керівництвом відбувалося українською, жодних утисків чи якихось непорозумінь не було» (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул).

4) Вплив знання мов на кар'єрні можливості. Багатомовність респондентів, особливо після переїзду до Туреччини, ставала ключовим чинником професійної реалізації. Знання кількох мов розширювало можливості працевлаштування та кар'єрного зростання. Респондентка-перекладачка зазначає: *«Знання турецької мови, англійської, мені дає більш широкі можливості для праці»* (В., 32 р., Славута, Хмельницька обл. – Бурса). Інша представниця діаспори підтверджує цінність знання кількох мов: *«Допомогло мені влаштуватись тут те, що я знала українську і російську, турецьку і англійську»* (О., 35 р., Луцьк – Бурса).

Водночас брак знання мови, особливо турецької після переїзду, створював бар'єри для професійного розвитку. Інформантка М. визнає: *«Після переїзду в Туреччину незнання мови трохи пригальмувало мій розвиток і знайти роботу без знання турецької в Туреччині дуже важко»* (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул). Діаспорянка Л. акцентує на психологічному аспекті: *«Коли не знаєш іншої мови і ти сам в іноземній країні, то відчуваєш себе вразливим»* (Л., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул). Цікаво, що знання української мови для філологів ставало не лише професійним інструментом, але й джерелом внутрішнього конфлікту. Інформантка І. відверто говорить: *«Прогалини в знанні мови, навіть української мови, є прогалиною. Знаєте, досі не дуже добре володію фразеологічним складом української мови. Діалекти, звісно, я не дуже добре знаюся на цьому. І деякі слова з офіційних сфер теж в моїй голові сидять російськомовні. І я користуюся словником, щоб перекладати»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

3. Блок «Мова в сімейному житті представників діаспори»

1) Мова спілкування з партнером: багатомовність у міжнаціональних шлюбах. Мова подружнього спілкування в українсько-турецьких родин визначається передусім практичними міркуваннями. Більшість респонденток, одружених із громадянами Туреччини, обрала турецьку як основну мову спілкування з чоловіком: *«Так, я одружена, маю чоловіка громадянина Туреччини. В побуті з ним спілкуюся турецькою мовою»* (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул). Послідовне використання турецької поступово витісняє інші мови з ужитку. Яскравим прикладом є така відповідь респондентки: *«Хоча він дуже добре володіє російською, але так, як ми перейшли в спілкуванні повністю на турецьку, тому, відповідно, і він забуває російську»* (С., 37 р., Рівне – Текірдаг). В окремих випадках мовою подружнього спілкування стає англійська як нейтральна третя мова. Наприклад, *«Ми спілкуємося з чоловіком англійською мовою»* (Л., 46 р., Рівне – Стамбул). Спостерігаємо випадки змішування мов, коли українська інтегрується в турецькомовне спілкування: *«Ми розмовляємо змішаною мовою, переважно турецькою мовою, але теж використовую суржик, тому що в чистому вигляді українську мову він не розуміє»* (А., 52 р., Кривий Ріг – Самсун).

2) Мова спілкування з дітьми: стратегії та виклики. Частина респонденток послідовно дотримується українськомовного спілкування з дітьми незалежно від мовного середовища. Для тих, чії діти залишилися в Україні, українська є природною і єдиною мовою родинного спілкування: *«Зі своїми дітьми я спілкуюсь переважно українською мовою. Вони живуть в Україні»* (Е., 53 р., Київ – Стамбул). Схожу позицію демонструють і мами, які виховують дітей безпосередньо в Туреччині: *«Зі своїми дітьми я спілкуюся українською мовою»* (В., 32 р., Славута – Бурса). Наша респондентка В. підтверджує, що мовна поведінка дітей у спілкуванні з однолітками визначається мовою

середовища. У турецьких садочках домінує турецька, проте у колі українських сімей діти природно переходять на українську. Але бувають випадки, коли різна мовна практика українсько-турецьких сімей ускладнює комунікацію між дітьми: *«Є одна сім'я, в якій діти спілкуються російською. І діти не все завжди розуміють українською мовою. Тому мій син може переходити в спілкуванні з їхнім сином на турецьку. Тому що так їм простіше знаходити спільну мову»* (В., 32 р., Славута – Бурса).

3) Мова спілкування з родичами в Україні: вплив війни на сімейні мовні практики. Повномасштабне вторгнення 2022 року вплинуло не лише на індивідуальні мовні практики респондентів, але й на мовну поведінку їхніх родичів в Україні. У російськомовних сім'ях, які до війни спілкувалися тільки російською мовою, почався перехід на українську мову.

Представниця діаспори О. описує цю трансформацію таким чином: *«Розмовляли виключно російською мовою. На українську мову я перейшла вже з початком повномасштабного вторгнення. І зараз з батьками я розмовляю українською мовою. Вони вже перейшли, але сестра не переходить. З нею все ще розмовляємо російською мовою»* (О., 39 р., Київ – Ізмір).

Деякі сімейні звички виявляються стійкішими за політичні зміни. Діаспорянка І. згадує опір брата: *«Брат мій досі чинить опір: не хоче зі мною говорити українською. Він мені відповідає лише російською»* (І., 41 р., Харків – Стамбул). Інформантка Н. описує компромісну ситуацію: *«З родичами я спілкуюся в переписках українською вже. В розмовах 50 на 50, частіше російська, може, але українською іноді теж спілкуємося»* (Н., 39 р., Київ – Стамбул).

Водночас питання мови може ставати джерелом напруження в родині, особливо коли йде мова про виховання наступного покоління. Найдраматичнішу ситуацію описує діаспорянка І.: *«Тут навіть у моїй родині*

проблема з моєю племінницею, бо невістка виїхала в Німеччину. Вона використовує російську мову, хоча вона з Харківської області... З донькою, зазвичай, розмовляє російською мовою. Це для мене таке, що навіть поки що нічого не можу вдіяти. І всі мої аргументи не промовляють. Там аргумент один, що і так велике навантаження на дитину... А куди ж ще українську? І це для мене просто така біль! Я теж не знаю, якими аргументами ще потрібно приводити необхідність вивчення української мови з дитинства. Я, коли говорю, намагаюся говорити з племінницею українською мовою по відеозв'язку. Вона мене не розуміє. І мені теж доводиться з нею говорити російською, щоб вона мене зрозуміла. Це жахливо» (І., 41 р., Харків – Стамбул).

4) Міжпоколіннєва трансляція мови: роль старшого покоління. Старше покоління, зокрема бабусі та дідусі, відіграє особливу роль у збереженні та передаванні української мови, часто компенсуючи домінування інших мов у безпосередньому оточенні дітей.

Бабусі та дідусі часто є носіями регіональних діалектів, які збагачують мовний досвід онуків. Респондентка О. згадує: *«В нас раніше був діалект, коли бабуся жила. Жила вона у Львівській області. Не зовсім діалект, час від часу вкраплення деяких слів... Суржик був у бабусі по татовій лінії, оскільки вона була російськомовна. Суржик з переходом на українську. Через те і тато наш часто вживав російські слова. Пам'ятаю ми з братом його часто виправляли (замість "свет" – "світло") і казали, що він неправильно говорить. Але я думала, що він неправильно говорить, а не іншою мовою» (О., 35., Луцьк – Бурса).*

Спогади респондентів про спілкування з бабусями та дідусями мають яскраве емоційне забарвлення, пов'язують українську мову з теплом родинного спілкування та культурною традицією. Діаспорянка А. зазначає: *«Пам'ятаю, як бабуся розповідала мені казки українською, співала пісень, колискові українські.*

Розповідала різні події з її життя, теж українською мовою. Для мене це було щось особливе, незвичне, бо в місті майже ніхто так не говорив» (А., 52 р., Кривий Ріг, Дніпропетровська обл. – Самсун). Інформантка І., підкреслює особливий вплив бабусі на мовну поведінку в дитинстві: *«Я заговорила, мама розказувала, українською мовою, коли почала говорити в дитинстві, тому що бабуся зі мною більше спілкувалася»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

4. Блок «Вплив російсько-української війни на мовну практику особистості»

Події 2014 та 2022 років змінили мовну поведінку багатьох респондентів. Навіть ті, хто раніше спілкувалися переважно російською, свідомо перейшли на українську.

1) 2014 рік: Революція Гідності та анексія Криму як перший каталізатор мовних змін. Для значної частини респондентів саме події 2014 року – Революція Гідності, анексія Криму та початок війни на Донбасі – стали поштовхом до переосмислення власної мовної поведінки. Респондентка І. детально описує цей момент: *«2014 українська мова як державна почала домінувати в моєму мовленні. Поштовхом до цього стала поїздка в Крим. Я побачила на власні очі, що там відбувалося саме в 2014 році. Ми їздили туди на конференцію. І взагалі вся революція, яка проходила під вікнами мого університету, перед моїми очима. Це все так суттєво підштовхнуло мене до переходу, до осмисленого переходу на українську, до переосмислення важливості обслуговування українською мовою не лише в офіційних і в публічних сферах, але і вдома, і постійно»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

Процес переходу на українську не був миттєвим і вимагав зусиль. Інформантка Ю. згадує: *«2014 року хочу потроху, 2015 вже дуже серйозно і в 2016 році повністю перейшла на українську. Тобто це вже стовідсотково,*

тобто я вже ніколи не поверталася до російської» (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара). Інша діаспорянка І. підкреслює фізичну складність цього процесу: *«Було трохи важко фізично перейти на українську мову. Це коли на стовідсоткову українську мову переходили, це я відчувала фізичну важкість цього процесу»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

2) 2022 рік: повномасштабне вторгнення як остаточний переломний момент. Якщо 2014 рік спричинив поступовий перехід частини респондентів на українську мову, то повномасштабне вторгнення 2022 року стало абсолютним переломним моментом навіть для тих, хто до того зберігав двомовність або продовжував послуговуватися російською в побуті. Представниця діаспори О. категорично заявляє: *«Розмовляли виключно російською мовою, на українську мову я перейшла вже з початком повномасштабного вторгнення. І зараз з батьками я розмовляю українською мовою. Вони вже перейшли»*. Респондентка також зазначає: *«Українська як державна почала домінувати у моєму мовленні тільки з початком повномасштабного вторгнення, тому що я максимально стараюся обмежувати використання російської мови в побуті»* (О., 39 р., Київ – Ізмір). Інша діаспорянка констатує: *«Зараз набагато зменшилось бажання використовувати російську, і так, я її не використовую. Навіть чути її зменшилося бажання»* (О., 35 р., Луцьк – Бурса).

Війна вплинула не лише на індивідуальні практики, але й на соціальне оточення респондентів. Інформантка Н. описує використання української і російської мов у різних ситуаціях: *«З початку повномасштабної війни, багато друзів перейшли на українську. Є навіть друзі, які пишуть українською, а коли розмовляють по телефону, то російською. Якісь такі подвійні стандарти»* (Н., 39 р., Київ – Стамбул). Представниця української діаспори Г. категорично констатує: *«Після повномасштабного вторгнення, повністю виключила російську, бо і немає з ким нею спілкуватися, серед друзів немає*

російськомовних, бо перервала відносини з ними» (Г., 54 р., Чернігівська обл. – Анкара).

3) Мотивація переходу: національна ідентичність та емоційне відторгнення. Перехід на українську мову після подій 2014 та 2022 років був зумовлений складним комплексом мотивів, серед яких домінували усвідомлення національної ідентичності та емоційна реакція на російську агресію. Респондентка В. формулює це чітко: *«Я думаю, останнім часом, з початком війни. Я думаю, українська як державна мова почала домінувати...»* (В., 37 р., Запоріжжя – Стамбул). Для багатьох респондентів мова стала маркером національної належності та способом самоідентифікації. Діаспорянка О. підкреслює: *«Мотивація була – українська мова. Зараз мотивація ще більше до української мови та ідентифікувати себе українкою через мову»* (О., 35 р., Луцьк – Бурса). Інша респондентка Г. звертає увагу на етичний аспект: *«Так я охоче вивчала українську мову як державну тому, що вважала це і вважаю справедливим... мотивація була лише одна – це те, що ми громадяни України, є за національністю українці. І українська мова повинна і має бути нашою основною. Українська мова почала домінувати в моєму мовленні з 2014 року»* (Г., 39 р., Київ – Стамбул). Варто відзначити, що навіть для респондентів зі східних регіонів України, осіб, які виростили в російськомовному середовищі, війна стала моментом переосмислення мовної ідентичності та свідомого вибору української мови як символу національної належності та опору агресорові.

5. Блок «Збереження мовної ідентичності в діаспорі»

1) Реалізація державної мовної політики. Питання державної підтримки української мови та культури в діаспорі викликає неоднозначні оцінки респондентів. Більшість визнає наявність певної підтримки, водночас підкреслює її недостатність. Респондентка О. зазначає: *«Держава Україна підтримує проекти об'єднання на підтримку української мови і культури, але,*

звичайно, не в тому обсязі, в якому ми б хотіли, тому що в основному всі ці проєкти на власній ініціативі і на власному ентузіазмі» (О., 39., Київ – Ізмір). Інша діаспорянка І. підтверджує: «Держава Україна підтримує проєкти розвитку української мови, але як, на мій погляд, недостатньо. Фінансування культурних заходів є часткове. Українські студії погано фінансують. Ну, державна підтримка за кордоном дуже слабка. Ну, така точкова. Не системно» (І., 41 р., Харків – Стамбул). Інформантка Л. згадує більш активний період підтримки: «Дійсно, є підтримка консульства... Особливо я пам'ятаю, дуже добре це 2016-2017 роки, коли дуже, дуже багато було заходів з цього приводу. Тобто підтримка діаспори була на той момент прекрасна, на мій погляд». Водночас вона додає: «Ну, тяжко сказати про підтримку, особливо зараз, під час війни, дуже тяжко сказати за підтримку мови» (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель).

Респонденти формулюють конкретні пропозиції щодо покращення державної підтримки української мови в діаспорі. Особливо детально це викладає респондентка М.: «Було б чудово, якби в турецьких університетах підтримували кафедри україністики, відкривали нові кафедри україністики, де би готували нових спеціалістів, перекладачів з турецької на українську, з української на турецьку. Щоби люди більше знали, що й Україна – це окрема держава, українці – це окремий народ. І українська мова – це не російська, і вона на неї не схожа». Вона також зазначає цінність боротьби зі стереотипами: «Серед місцевого населення і досі панує такий стереотип, що в українців немає своєї мови, що вони розмовляють російською, і ми стараємося боротися з цим стереотипом. Але було би добре відчувати ще й підтримку нашої української держави». Також інформантка торкається теми курсів вивчення української мови як іноземної в Туреччині: «Скоріше за все немає курсів української мови на рівні з іншими іноземними мовами, які можуть вивчати місцеві громадяни. Є

безкоштовні курси при місцевих органах влади. В переліку мов, які вони можуть вивчати, немає української. І я думаю, що тут теж потрібне певне сприяння на державному рівні. Україна як держава має бути зацікавлена в такій політиці, інформаційній, просвітницькій» (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул).

Також питання мовної політики викликає в респондентів кардинально протилежні підходи – від м'кої стратегії особистого прикладу до жорстких законодавчих обмежень. Прихильники м'якого підходу наголошують на необхідності уникати примусу та осуду. Респондентка А. детально описує проблему відторгнення: *«Я дуже багато думала. І головне – не насильно. Зараз багато в мене є знайомих, з Криму є подруги, які російською спілкувалися... І вони хочуть вивчати мову, є бажання... Але коли вони приходять, наприклад, на якісь українські заходи, то бачать... осуд. Отримують якісь зауваження, що чому ви не переходите на українську мову. Їм стає ніяково, і вони більше не ходять на ці заходи... Тому, як на мене, потрібно не осуджувати. Приймати цих людей... Просто з ними розмовляти українською..., не відштовхувати, а, навпаки заохочувати їх приходити чути українську мову» (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул, Сіліврі). Представниця діаспори Л. підкреслює роль мотивації: *«Зробити так, щоб українська була зручною, цікавою та престижною у щоденному житті. Це може бути позитивний приклад, якісний культурний контент, мовні клуби, дружня атмосфера, підтримка бізнесу та медіа» (Л., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул). Респондентка О. додає: «Для мене це тільки виключно власне спілкування, не нав'язливо обов'язково, тому що тиск в будь-якому випадку не приносить результатів, на які ми сподіваємось. Тому своїм прикладом. Хіба що так» (О., 39., Київ – Ізмір).**

Прихильники жорсткого підходу вважають м'яку політику неефективною. Інформантка О. категорично заявляє: *«Заохотити людей перейти на державну*

мову. Ну, все має бути на рівні держави. Держава має тут однозначно поставити питання. Якщо люди працюють, вони мають обслуговувати людей українською мовою. Школи, садочки – навіть мови не може бути. Якщо людина хоче працювати, вона повинна спілкуватися українською. Все! І на тому це все питання має бути закрите» (О., 42 р., Рівне – Стамбул). Респондентка О. ще радикальніше формулює думки: «Російської взагалі не має бути. Має бути все заборонено: музика, кіно... Молодь не має чути російської взагалі, принаймні зараз» (О., 35 р., Луцьк – Бурса).

Чимало респондентів, живучи в Туреччині, спостерігають ефективність мовної політики цієї країни. Представниця діаспори Л. підкреслює: «Наскільки я знаю, Турецька Республіка досить така, ну досить жорстка в питаннях мови, тобто завжди турецька йде попереду, завжди турецька мова. Вона на першому місці і немає такого, навіть щоб там якась окрема громада... мала свою школу... Туреччина досить монолітна держава в цьому плані... Все більш так патріотично і, якби сказати, дуже державно налаштоване» (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель).

Діаспорянка О. детально описує турецьку систему для дітей іммігрантів: «Навіть в 1 класі для сирійських дітей, вони теж вчать турецьку мову. Якщо турецьку мову вони не вивчили, вони залишаються на 2 рік. Їх беруть у спеціальний клас, здебільшого там сирійські дітки, для того, щоб вони мову вивчили» (О., 35 р., Луцьк – Бурса). Інша респондентка О. узагальнює: «Я мало знаю про мовну політику Турецької Республіки, але куди б ти не пішов, ти повинен знати турецьку мову. Тому що це є державна мова, якою спілкуються в соціальних установах, державних установах». Також О. виражає захоплення турецькою моделлю: «Я в захваті від турецької держави щодо популяризації власного. В людей є любов до рідної мови і культури. В нас цього поки що ще немає, так історично склалися умови» (О., 47 р., Закарпатська обл. – Анкара).

Респондентка М. наводить приклад конструктивної мовної політики Ізраїлю: *«Я вважаю, що наша політика державна щодо мови є дуже лагідною. І я вважаю, що треба більш жорстко підходити до цього питання. Ми знаємо, що коли створювалася держава Ізраїль..., в Ізраїлі були такі мовні інспектори, які контролювали навіть приватні розмови людей, але в публічному просторі, на вулицях навіть. І вони давали штрафи. І це допомогло державі Ізраїль відстояти свою мову, об'єднати націю навколо єдиної мови іврити... Як бачимо, лагідна українізація не дає потрібних плодів»* (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул).

Різні бачення мовної політики формуються в контексті реального досвіду мовних конфліктів, свідками яких ставали респонденти як в Україні, так і в діаспорі. Діаспорянка О. узагальнює свої спостереження: *«Мовні конфлікти я бачила в Україні і в Туреччині. Але в Туреччині конфлікт був серед української діаспори. Живучи тут, я поділила українців на три групи: ті, які успішно і свідомо перейшли на українську; ті, які не хочуть переходити (і це наша біль, ніхто і ніщо не змогло на них вплинути); російськомовні українці, які перейшли, але не досконало (поза межами дому вони говорять українською, а вдома – російською; вони фільтрують; це і тормозить їхнє досконале володіння мовою)»* (О., 47 р., Закарпатська обл. – Анкара). Респондентка Г., яка працює 7 років в українській суботній школі, зазначає: *«Були випадки, коли потрібно було пояснювати мамам і навіть вчителям, що в українській школі не може бути російської»* (Г., 54 р., Чернігівська обл. – Анкара). Діаспорянка І., яка теж викладає українську в суботній школі, конкретизує проблему: *«Це не те, щоб конфлікти, скоріше зауваження. Батьки з дітьми говорять російською мовою і це жахливо, і нам доводиться переконувати не лише дітей щодо української, а і батьків»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

Інформантка М. також описує конфліктну мовну ситуацію: *«Це не був конфлікт, це була досить неприємна ситуація, коли при видачі допомоги людям, що були змушені залишити Україну і приїхали до Туреччини..., прохачі допомоги спілкувалися російською мовою. І на запитання, чи можна я буду спілкуватися російською, отримали відповідь «ні», вони продовжували та ігнорували. Це було досить неприємно. І я вважаю, що, можливо, зараз оглядаючись на ту ситуацію, потрібно було жорсткіше реагувати на подібні ситуації. І, можливо, навіть відмовляти у видачі допомоги»* (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул).

Мовні конфлікти впливають на ставлення до методів українізації. Зауважимо, що в Туреччині вони виникають не між українцями і турками, а всередині самої діаспори.

2) Роль громадських організацій у збереженні української мови. Більшість респондентів вважає, що ключову роль у підтримці української мови в діаспорі відіграють громадські організації та українські суботні школи. Респондентка А. зазначає: *«Найбільше допомагає постійне використання української мови в побуті, сімейні традиції, українська література і культура, а також спілкування з іншими українцями за кордоном»* (А., 52 р., Кривий Ріг – Самсун). Такої ж думки інформантка В.: *«Це, напевно, мотивація моя і моє тут україномовне оточення в Бурсі. Воно допомагає і мені, і моїм дітям не забувати, хто ми і звідки, як то кажуть»* (В., 32 р., Славута, Хмельницька обл., – Бурса).

3) Необхідність підтримувати зв'язок з Україною. Респонденти підкреслюють критичну цінність підтримувати зв'язок з Україною для збереження ідентичності, особливо для дітей, які виростають у діаспорі. Респондентка М. формулює це як необхідну умову: *«Я думаю, що зв'язок діти-батьки, мій зв'язок з моїми батьками і мій зв'язок з сином, я сподіваюся,*

*допоможє йому зберегти ту ідентичність від покоління до покоління. І я думаю, що важливо було б ще кожного року, щоб він відвідував Україну і мав там теж певну соціалізацію. І це було б дуже важливо, якби така можливість була щороку відвідувати хоча б на місяць-два Україну» (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул). Діаспорянка В. підкреслює роль візитів до України у збереженні мовної та культурної ідентичності: *«Я думаю, мені допомагає знання наших традицій, знання нашої культури, знання нашої історії, знання нашого насліддя... Також... спілкування з нашими. Візити до України. І від покоління до покоління це може допомогти, вивчення мови, спілкування в суспільстві, знання нашого побуту це може допомогти, я думаю»* (В., 37 р., Запоріжжя – Стамбул). Інформантка І. підкреслює о культурних заходів: *«В Туреччині дуже гарна суботня школа є для дітей, це просто має бути обов'язковим, щоб не втрачати своєї ідентичності. Також показ фільмів українською мовою, концерти, лекції., якісь там презентації. Це все от в Стамбулі дуже активно, дуже гарно з цим. Театри, концерти – все українськомовне є»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).*

6. Блок «Мовна особистість у мультикультурному середовищі (психолінгвістичний ракурс)»

1) Міжмовне балансування. Респонденти описують складну багатомовну реальність, у якій доводиться постійно перемикатися між мовами залежно від контексту. Так, респондентка А. описує труднощі міжмовного балансування: *«Труднощі якраз виникали десь 2 роки назад, коли я почала змінювати професію. Тому що спілкуюся, ну, в Туреччині турецькою мовою теж. І мені важко інколи переключитися, або коли щось хочу донести більше, особливо, коли виступаю в університеті, то інколи важко згадати якісь наші українські слова»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул, Сіліврі). Представниця української діаспори узагальнює свій досвід: *«Я активно використовую*

щонайменше три мови: це українська, турецька і англійська. Турецька, тому що я живу в Туреччині... Англійська, тому що я викладаю на факультеті... Це дуже змінюється від середовища» (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара).

Для багатьох респондентів турецька мова поступово витісняє українську з повсякденного вжитку. Інформантка В. зазначає: «Основна мова, якою я в даний момент найчастіше в побуті спілкуюся – це турецька». Також діаспорянка підтверджує: «Найчастіше я з колегами, з керівництвом спілкуюся і також з учнями спілкуюся турецькою мовою. На першому році своєї роботи я спілкувалася англійською, але потім повністю перейшла на турецьку» (В., 37 р., Запоріжжя – Стамбул).

Домінування турецької мови в повсякденному житті створює серйозні виклики для збереження української мови, особливо в сім'ях із дітьми. Представниця діаспори А. описує ситуацію зі своїми дітьми: «Коли ми, наприклад, часто приїжджали до України до війни, то там я переходила на українську. І мене чоловік теж слухав, українською мовою починав теж спілкуватися. І діти дуже швидко переходили там. Потім, вже з початком повномасштабного вторгнення, діти трошки почали забувати. Але до нас, коли приїжджають, наприклад, наші родичі, то вони переходять на українську. Ну, але в них така вона уже йде суржиком. Але зараз я з ними повністю перейшла, я до них (до дітей – Т. Ф.) звертаюся чисто українською мовою, а вони інколи відповідають українською, інколи російською, інколи турецькою мовою відповідають» (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул, Сіліврі). Усвідомлення необхідності докладати зусиль для збереження української мови виражає респондентка О.: «В Туреччині спочатку в мене друзі були і з Росії, і з Казахстану, Киргистану, але зараз вже їх нема. Я за цим дуже слідкую, щоб у моєї дитини не було російськомовного оточення, бо не треба воно і вони нам» (О., 35 р., Луцьк – Бурса). Інформантка О. визнає складність балансування між

мовами: *«Наразі я використовую повністю все або турецькою або українською. Звісно, дуже допомогло мені те, що я вивчила турецьку, і зараз уже я можу дивитися фільми, читати книжки турецькою. Це мені допомагає. Наразі мій світ ширший вдвічі і це дуже допомагає знати володіння іншої мови. Російською я не використовую»* (О., 42 р., Рівне – Стамбул).

2) Міжпоколіннева трансляція мови. Окремого розгляду заслуговує мовна біографія Дж. М. (19 років), єдиного представника другого покоління української діаспори серед респондентів дослідження. Народжений у Стамбулі від змішаного шлюбу (батько – турок, мати – українка із західного регіону України), він є природним білінгвом, що кардинально відрізняє його мовний досвід від респонденток-мігранток.

Мовний репертуар представника молодого покоління українців у Туреччині демонструє чіткий функціональний розподіл мовокористування: *«Вдома я розмовляю українською, надворі, чи з друзями я в основному розмовляю турецькою, а в університеті мені треба розмовляти англійською і італійською»*. На відміну від дітей респонденток-мігранток, для яких збереження української є постійною боротьбою з домінуванням турецької, хлопець природно інтегрував українську у свій мовний репертуар як мову сімейного спілкування з мамою та бабусею.

Інформант засвідчує свідому трансформацію мовних практик під впливом політичних подій в Україні: *«Коли я був маленьким, я більше вживав російських слів. Але після 2014 року я сам собі рішив, що я більше буду вже вживати українські слова»*. Повномасштабне вторгнення 2022 року поглибило цю тенденцію: *«Я вже більше шаную людей, які розмовляють українською»*. Надзвичайно вагомим для перспектив збереження української мови в діаспорі є усвідомлена позиція щодо міжпоколінневої трансляції мови: *«В майбутньому я планую, що мої діти будуть розмовляти українською»*.

Приклад мовокористування діаспорянина другого покоління ілюструє, що збереження української мови в змішаних родинах можливе за умови послідовної мовної політики в сім'ї та підтримки діаспорних організацій (українське товариство, суботня школа). Такий приклад демонструє природну асиміляцію другого покоління: турецька є домінантною мовою соціалізації, а українська функціонує насамперед як мова сімейного спілкування та культурної ідентичності.

3) Мова рахування подумки. У відповідях на запитання «Якою мовою Ви рахуєте подумки?», яке виявляє стійкі мовні навички, значна частина респондентів зазначає, що рахує подумки українською. Частина діаспорян визнає багатомовність навіть у внутрішньому мовленні, зазначаючи, що рахують різними мовами залежно від ситуації. Деякі інформанти відверто визнають, що рахувати російською їм швидше та звичніше, незважаючи на свідоме прагнення переходити на українську в усному мовленні.

4) Мова снів. Відповіді про мову снів демонструють ще складнішу картину. Значна частина діаспорян бачить сни українською, що свідчить про статус української як глибинної для особистості. Респонденти, які тривалий час живуть у Туреччині, відзначають появу турецької мови в снах як ознаку справжньої мовної інтеграції: *«Турецькою почала бачити сни, коли уже зрозуміла, що почала нормально розуміти турецьку мову. Тому що так і кажуть...: мова вивчається тільки тоді, коли ви починаєте думати цією мовою»*. Частина представників діаспори зазначає багатомовність снів або відсутність вербального компонента в сновидіннях.

5) Мова роздумів. Що стосується мови роздумів, то для більшості інформантів вона залишається українською, що підтверджує її статус справжньої «рідної» мови на рівні мислення. Водночас деякі респонденти зазначають залежність мови думок від контексту попереднього спілкування або

емоційного стану. Показовою є ремарка діаспорянки про турецьку мову в емоційних ситуаціях, що свідчить про глибоку інтеграцію турецької в емоційну сферу.

Загалом аналіз 21 мовної біографії представників української діаспори дав змогу виокремити **основні типи траєкторій мовної поведінки** українців у Туреччині.

Тип А – стабільна траєкторія (7 респондентів). Характерне стабільне використання української мови протягом життя, що властиве переважно вихідцям із західних областей України (5 осіб). Такі діаспоряни демонструють послідовне збереження української мови як домінантної мови повсякденного спілкування навіть в умовах міграції.

Тип Б – динамічна траєкторія (7 респондентів). Це динамічна траєкторія переходу з російської на українську мову під впливом геополітичних подій (російсько-української війни). Цей тип зміни мовної поведінки характерний для вихідців зі східних та південних регіонів України. Діаспоряни трактують такий свій мовний перехід як свідомий вибір на основі осмислення цінності національної самоідентифікації в умовах війни.

Тип В – еволюційна траєкторія (6 респондентів). Це поступова еволюція від змішаних мовних практик (регіональні діалекти, суржик) до цілеспрямованого вибору української як основної мови спілкування. Ця траєкторія відображає процес формування мовної свідомості, де українська мова набуває статусу не лише комунікативного засобу, а й символічного маркера національної належності в діаспорному середовищі. Поза типологією траєкторій мовної поведінки українців у Туреччині залишився 1 респондент – представник другого покоління діаспори, якому властива нетипова траєкторія мовної поведінки.

Усі три типи траєкторій мовної поведінки об'єднує тенденція до посилення ролі української мови як засобу збереження культурної ідентичності та зв'язку з батьківщиною в умовах проживання за кордоном [Фецан 2025₂, с. 799].

3.3. Рідна мова як чинник збереження національної ідентичності в іншокультурному середовищі

У збереженні національної ідентичності мова посідає провідне місце, тому що саме мова є чи не єдиною ознакою, за якою можна розпізнати «своїх» у чужій країні.

Поняття «рідна мова» – ключове в соціолінгвістиці, лінгводидактиці та етнології, однак і досі залишається одним із найскладніших для дефінування, оскільки існує чимало його тлумачень. Засадничі положення для потрактування поняття закладені у працях О. Потебні [1992], І. Огієнка [2010], М. Шульги [2000], Н. Шумарової [2000], Ф. Бацевича [2008], Л. Кравець [2019], О. Попадинець [2012] та ін. Сучасні дослідники виокремлюють кілька ключових функцій рідної мови, особливо важливих для діаспорного контексту: комунікативну (засіб спілкування в сім'ї та спільноті), символічну (маркер етнічної ідентичності) та емотивну (носій культурної та емоційної пам'яті) [Бацевич 2008, с. 45]. Як зазначає Л. Кравець, рідна мова не лише маркує етнічну ідентичність особистості, а й відображає колективний культурний досвід та менталітет етносу, формуючи специфічне світосприйняття [Кравець 2019, с. 79].

О. Попадинець здійснила детальну систематизацію визначень рідної мови, виокремивши вісім ключових ознак: раннє володіння мовою, середовище соціалізації, національну та етнічну належність, генетичний аспект, статус першої мови, мову батьківщини та материнську мову [Попадинець 2012, с. 46].

М. Шульга увиразнює функціональний аспект поняття: рідна мова – це мова, якою людина найповніше виражає думки [Шульга 2000, с. 12-13]. У цьому контексті Ф. Бацевич підкреслює, що поняття «рідна мова», «материнська мова», «перша мова» та «національна мова» часто вживаються як синоніми, проте насправді не є тотожними [Бацевич 2008, с. 44]. Саме тому для емпіричного дослідження комунікативного простору діаспори потрібно розрізнити кілька ключових понять, що відображають різні аспекти мовної компетенції та мовної поведінки.

Якщо рідна мова – це мова етнічної ідентифікації, яка ґрунтується на суб'єктивній самоідентифікації особистості, то перша мова – це мова, опанована природно в дитинстві без спирання на інші мови (показником є спонтанні реакції на підсвідомому рівні). Домашня мова – це мова сімейної комунікації [Труб 2024, с. 232-233]. В. Труб пропонує також розрізнити базову та небазову мови. Базова мова – це мова, що набуває для мовця найбільшої функціональної значущості протягом життя, передусім у професійній та освітній сферах. Небазова мова, навпаки, обслуговує переважно приватне спілкування [Труб 2024, с. 233-234]. Суттєво, що ці поняття не збігаються з поняттям першої мови. Життєві обставини можуть спричинити зміну статусу мов, коли перша мова поступається іншій за функціональною роллю. Такий функціональний перерозподіл спостерігаємо в українсько-турецьких родинах, коли дитина від народження перебуває в середовищі двох мов – української і турецької. Українська може бути першою мовою (засвоєна від матері), але коли дитина потрапляє до навчального закладу з турецькою мовою навчання, українська поступово втрачає статус базової, і цю роль перебирає турецька. Подібний процес відбувається при переїзді в ранньому дитячому віці за кордон.

Н. Шумарова розробила концепцію рідної мови на основі синтезу етнолінгвістичних, лінгвістичних і соціопсихолінгвістичних чинників.

Трактуючи рідну мову як засіб комунікації з матір'ю, первинну систему засвоєння інформації та формування когнітивних навичок, дослідниця виділяє три ключові компоненти: носій мовної передачі (мати, родина, соціум), послідовність і час засвоєння та специфіку мовного середовища [Шумарова 2000]. В одномовному середовищі ці три компоненти функціонують узгоджено, тоді як у білінгвальному неминуче виникають конфлікти між мовою матері, мовою родини та мовою соціального оточення. Таким чином, немає однозначного розуміння терміна «рідна мова».

Особливо складним питання рідної мови є для білінгвів. Якщо людина з дитинства володіє двома мовами, чи може вона вважати обидві рідними? У контексті української діаспори в Туреччині таку дилему переживають українсько-російські білінгви, які можуть ідентифікувати обидві мови як рідні або диференціювати їх: одну – як рідну, іншу – як першу.

Емпіричні дані нашого дослідження підтверджують розбіжність між рідною мовою (ідентифікацією) та першою мовою (фактом засвоєння). Згідно з опитуванням «Мова українців Туреччини» (2023), на запитання «Яку мову Ви вважаєте своєю рідною?» 67% респондентів відповіли, що «українську», тобто ідентифікують українську як рідну мову (рис. 3.3). Проте на запитання «Яку мову Ви засвоїли першою (вчилися розмовляти, читати, писати, рахувати)?» лише 31,8% обрали українську як першу мову, тоді як 30% засвоїли російську як першу, а 36,1% опитаних одночасно використовували дві мови (українську та російську) з дитинства (рис. 3.2). Таким чином, 67% ідентифікують українську як рідну, але лише 31,8% засвоїли її як першу. Це може свідчити про мовно-символічну ідентифікацію: респонденти ідентифікують себе з українською нацією через українську мову, навіть якщо фактично першою мовою дитинства була російська або обидві мови одночасно. Рідна мова тут постає маркером етнічної ідентичності, а не відображенням реальної мовної біографії.

Цей розрив пояснює типологія Т. Федорчук, яка систематизує три моделі ідентифікації рідної мови білінгвами [Федорчук, 2006, с. 58-59]. У першій моделі (паралельне засвоєння двох мов із дитинства) білінгв може ідентифікувати обидві мови як рідні, проте одна з них може мати вищий статус через суспільну престижність. Друга модель передбачає розходження критеріїв: мова дитинства зберігає статус рідної за ціннісним критерієм, тоді як функціонально домінантна мова набуває статусу рідної за практичним використанням. Третя модель передбачає вибір однієї мови як рідної на основі пріоритетного критерію. Наприклад, «російськомовні українці» часто ідентифікують українську як рідну, керуючись етнічною належністю, а не мовною практикою.

Для української діаспори в Туреччині найхарактернішою є третя модель: респонденти ідентифікують українську як рідну за ціннісним критерієм (етнічна належність), навіть якщо фактично засвоїли російську першою або виростили в двомовному середовищі. Варто підкреслити, що для багатьох представників діаспори російська є першою мовою, а українська – другою і менш уживаною. Проте, як зазначає В. Труб, білінгв, який виріс у двомовному середовищі, неминуче орієнтується в обох мовах [Труб 2024, с. 233]. Діаспоряни (вихідці зі східних областей України), які спілкувалися переважно російською, не були ізольовані від української мови завдяки її функціонуванню в публічному просторі (телебачення, освіта, вивіски), тому знають українську мову. Часто відмова спілкуватися українською свідчить не про відсутність мовної компетенції, а про мовні упередження та свідомий вибір.

Після 2022 року українська мова набула нового статусу і в Україні, і в діаспорі, ставши базовою навіть для тих особистостей, для кого першою мовою була російська. Емпіричні дані нашого дослідження фіксують такі самі процеси серед української діаспори в Туреччині: у професійному спілкуванні з

представниками пострадянських країн респонденти свідомо обирають турецьку, а не російську мову, що свідчить про деколонізацію мовної поведінки та символічне дистанціювання від російськомовного простору.

Специфіку турецького контексту демонструє сама турецька мова, яка розрізняє два поняття: «ana dil» (основна мова) і «ana dili» (мова матері). Це розрізнення викликає плутанину навіть серед носіїв мови, оскільки слово «ana» багатозначне: «мати», «самка тварин», «святі жінки», «шанобливе звернення до літніх жінок», «благодійниця», «частина заборгованості» [TDK 10.12.2024]. «Ana dil» (буквально «основна мова») відповідає німецькому «die Hauptsprache» та англійському «native language» – тобто мова-джерело, первісна мова. Натомість «ana dili» (буквально «мова матері») відповідає німецькому «die Muttersprache» та англійському «mother tongue» – перша мова, засвоєна від матері, сім'ї та соціального оточення [Oruç 2016, с. 312-314]. Проте, незважаючи на це термінологічне розрізнення, у турецькій культурі немає проблеми з потрактуванням поняття «рідна мова». Для турецького громадянина само собою зрозуміло, що рідною є турецька. Це кардинально контрастує з українським контекстом, де питання рідної мови залишається складним через історію двомовності та мовної асиміляції.

Сучасна українська спільнота в Турецькій Республіці об'єднує мігрантів із різних регіонів України (Києва, Донецька, Харкова, Львова, Одеси, Тернополя, Запоріжжя та ін.). Відповідно це створює неоднорідний комунікативний мовний простір, у якому функціонують різні мовні форми. Літературна українська мова домінує в суботніх школах, на церковних службах, під час офіційних культурних заходів, в академічному середовищі (україністика в університетах), на офіційних сторінках українських дипломатичних установ та громадських організацій у соціальних мережах, на офіційних сайтах. Водночас у приватному спілкуванні побутують діалектизми (*кульчик, слоїк, пательня*),

суржик (*канєшно, все рївно, по татовїй лїнії*) і просторїччнї елементи (*срачї мовнї, тригерить, кринж*).

Феномен суржику є предметом дослїдження таких науковцїв, як В. Труб [Труб 2000], О. Тараненко [Тараненко 2008], Л. Масенко [Масенко 2019], І. Брага [Брага 2012], Н. Матвєєва [Матвєєва 2025₂], О. Антонюк [Антонюк 2026] та ін. Л. Масенко трактує суржик як «сукупнїсть їндивїдуальних проявїв хаотичного плинного поєднання елементїв двох рїзних мов, спричинених втратою мовної стїйкостї». Дослїдниця пїдкреслює, що суржик є наслїдком змїшаного бїлінгвїзму, сформованого в перїод колонїального становища України у складї росїйської їмперїї [Масенко 2019, с. 196].

Н. Матвєєва пропонує розглядати суржик як перехїдний етап вїд росїйськомовностї до українськомовностї. Дослїдниця пїдкреслює, що «хоча суржик не може бути повноцїнним засобом офїцїйного чи академїчного спїлкування, вїн вїдїграє особливу роль у процесї мовної українїзацїї». На думку Н. Матвєєвої, мовцї, вдосконаливши знання української, у перспективї вїдмовляться вїд суржику на користь нормативної мови [Матвєєва 2025₂, с. 106].

Емпїричнї данї української дїаспори в Туреччинї пїдтверджують функцїонування суржику в мовному середовищї Туреччини як форми мовної їдентичностї. На запитання «Яку мову Ви вважаєте рїдною?» частина респондентїв їдентифїкувала суржик: «Суржик»; «До вїйни розмовляла на суржику». Особливою є вїдповїдь, яка визначає 2022 рїк як переломний момент переходу вїд суржику до нормативної української.

Мовнї бїографїї розкривають, як респонденти сприймають і описують суржик. Їнформантка В. описує мовну ситуацїю свого дитинства: «Всї, кого я знала на той час, вони спїлкувалися українською мовою. Правильнїше так буде сказати, мабуть, суржиком. Але все ж таки українська мова» (В., 32 р.,

Славута, Хмельницька обл. – Бурса). Тобто, респондентка усвідомлює змішаний характер мови, але водночас ідентифікує її як українську, що показує сприйняття суржику як варіанта української, а не окремої мовної системи.

Діаспорянка Н. описує зміну своєї особистої мовної практики: *«До того, як я пішла до школи, більше розмовляла українською і суржиком. З батьками вдома розмовляли суржиком і українською... Коли пішла в школу, предмети викладалися українською, але на перерві ми усі спілкувалися на російській. В цей момент і заклалася у мене ця звичка»* (Н., 39 р., Київ – Стамбул).

У діаспорному контексті суржик набуває нових форм. Респондентка В. пояснює, як суржик змінюється в умовах Туреччини: *«Ну, звичайно, діалекту, суржику є носіями, і я розумію, що і в мене він проявляється. Але він у мене вже почав більше проявлятися в Туреччині, тому що це змішання мов і навіть часто буває, коли з українцями, якими ми тут спілкуємося швидко, коли щось обговорюємо, то можемо робити суржик. Навіть такий українсько-турецький суржик виходить»* (В., 32 р., Славута, Хмельницька обл. – Бурса). Учасниця інтерв'ю свідчить про виникнення нового феномену – українсько-турецького суржику, який є прикладом процесів мовного змішування в іншомовному оточенні.

Ставлення до суржику в діаспорі не однозначне. Частина діаспорян сприймає суржик як природну частину мовної ідентичності. Інформантка Ю. зазначає: *«Я з Херсонської області, з Криму, тому суржик – це наше все. Коли я спілкуюся з друзями або в неформальній обстановці, то суржик проскакує, напевно, постійно, але я особливо не заморочуюся з цього приводу»* (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара). Представниця діаспори В. підтверджує: *«Суржик, мабуть. Так як в наших краях суржик більш був розповсюдженим, ніж така чиста українська мова»* (В., 36 р., Запоріжжя – Стамбул).

Після 2022 року ставлення до суржиків стало критичнішим, особливо коли йдеться про виховання дітей. Діаспорянка Ю. описує щоденну боротьбу з матір'ю за мовну чистоту спілкування з дитиною: *«Наприклад, я з нею постійно сварюся. Вона там щось говорить до дитини, і говорить слово не українською, а російською, або суржиком. І тому я на неї постійно сварюся. Скажімо так, що давай, згадай, як це буде українською. Мамо, ще раз, мамо, що ти кажеш. І вона тоді розуміє, що щось не так, і згадує вже українською. Хоча в повсякденному житті вона україномовна і говорить українською»*. Проте ця ж респондентка пояснює історичний контекст проблеми: *«Моя мама говорила українською, суржиком, але під час Радянського Союзу від неї, звичайно, вимагали, щоб вона як працівниця, як держпосадовець, щоб вона говорила російською. Відповідно, для неї була така мова як престижна... А потім виходить, що ми переїхали до Криму, і вона дуже старалася говорити російською, щоб влитися, стати своєю... Тому що в Криму була дуже поширена думка, що українська мова – це мова селяків»*. І додає: *«Ця ситуація, коли її «вбивали», не знаю скільки, 30 років її життя, навіть більше, 40 років її життя, про те, що російська мова – це якась супермова... Оці якісь там слова, вони проскакують постійно. У нас просто кожен день сварки стосовно того, щоб вона ніяким чином не зверталася, наприклад, до дитини, щоб вона не використовувала суржик з дитиною. Це прямо суперважливо»* (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара).

Дослідження засвідчує, що суржик у діаспорі є формою спілкування для вихідців із певних регіонів України. Після 2022 року ставлення до цього явища змінилося, особливо в контексті мовного виховання дітей. Це підтверджує думку Н. Матвєєвої про перехідний характер суржиків на шляху до нормативної української мови.

Діаспора в Туреччині зберігає діалектні особливості різних регіонів України. Респондентка М. зазначає: *«Зі своїми близькими в Україні, звичайно, я спілкуюся українською мовою... Певний діалект є. Мій батько з Хмельницької області. Я чула деякі слова місцевого діалекту. А мама з Житомирської, теж є певні слова, які не притаманні українській літературній мові, а є діалектними»* (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул).

Діаспорянка О. описує свій дитячий досвід зіткнення закарпатського та галицького діалектів: *«Оскільки все свідоме життя прожила на Закарпатті, але на літо їздила до дідуся і бабусі на Львівщину. Відповідно відрізнялася мова в регіонах. І мені довелося рано пізнати цю різницю. Наприклад, коли я в школі вживала слова на кшталт «кульчик», то з мене могли сміятися однокласники, оскільки такого слова на Закарпатті не вживали. Мені це було неприємно. Ці слова були для мене рідними, бо використовувалися у сім'ї. Українська мова на Закарпатті відрізнялася від моєї мови. Всі оглядалися, коли чули мою мову. Дехто захоплювався, дехто навпаки насміхався»* (О., 47 р., Закарпатська обл. – Анкара).

Діалекти в діаспорі сприймають як природні регіональні варіанти української мови (на відміну від суржику), вони не викликають критики, оскільки є частиною автентичної мовної традиції.

Свідомий вибір мови безпосередньо пов'язаний із рівнем мовної свідомості діаспорян. П. Селігей окреслює поняття «мовну свідомість» як особливу форму свідомості, зосереджену на відображенні мовної сфери. У цьому процесі мова стає об'єктом цілеспрямованого пізнання та осмислення, що веде до формування чіткого, структурованого розуміння мовних явищ. Результатом такого осмислення є створення системи, що поєднує мовні знання, ідеї, переконання, почуття та настанови. При цьому, як зазначає дослідник, формується подвійне ставлення до мови – ціннісне (яке визначає важливість

мови в житті людини) та оцінне (яке розмежовує позитивні та негативні, корисні та шкідливі мовні явища) [Селігей 2012, с. 14-15].

На думку О. Селігея, ключовим критерієм мовної свідомості є ставлення людини до мови як до цінності. Саме це визначає життєздатність мови. Необхідно розуміти різницю між ціннісним ставленням та практичним володінням: людина може недосконало володіти мовою, але глибоко цінувати її, і навпаки – ґрунтовні знання не гарантують ціннісного ставлення. Дослідник зауважує, що в щоденному житті люди рідко замислюються над сутністю мови, оскільки з дитинства вона сприймається як щось природне. Більшість не може подолати цю «інерцію звичності» [Селігей 2012, с. 19]. Для української діаспори в Туреччині питання ціннісного ставлення до мови набуває особливої гостроти. Саме воно визначає, чи буде мова передана дітям, чи буде підтримуватися через освітні та культурні ініціативи. Як засвідчують емпіричні дані нашого дослідження, для діаспори рідна мова є передусім цінністю, а не інструментом повсякденної комунікації.

П. Селігей констатує, що мовна свідомість включає широкий спектр емоцій – від любові та гордості до байдужості чи відрази [Селігей 2012, с. 16-17]. У діаспорному контексті міжмовні контакти породжують різні психологічні реакції: від відчуття мовної переваги до комплексу меншовартості, від прийняття до відторгнення домінантних мов.

Також П. Селігей пропонує класифікацію носіїв мови за рівнем розвитку їхньої мовної свідомості, виділяючи чотири рівні [Селігей 20012, с. 27-45]. На нульовому рівні мова сприймається лише як засіб спілкування, без усвідомлення її цінності. На початковому рівні спостерігається визнання особливого статусу мови, але байдужість до мовних питань. Середній рівень характеризується зацікавленістю мовними питаннями, інтуїтивним дотриманням норм. Високий рівень притаманний зрілій мовній особистості, яка

демонструє активну позицію, відповідальність за мову та високу грамотність. Дослідник називає таких носіїв «моволюбамі і лінгвофілами». Емпіричні дані нашого дослідження (анкетування) дають змогу конкретизувати ці рівні в контексті української діаспори в Туреччині.

Нульовий рівень (близько 17% респондентів) характеризується повною відмовою від використання української. Ці респонденти взагалі не уживають українську мову в повсякденному житті. 36,5% сімей спілкуються тільки турецькою, 27% дітей діаспорян (із числа опитаних) не володіють українською мовою. **Початковий рівень** демонструють ті, хто використовує українську лише ситуативно. 25,6% діаспорян чергують українську та російську залежно від мовної поведінки співрозмовника. Характерним є байдуже ставлення до мовного питання (*«це залежить, якою мовою починає спілкуватися зі мною співрозмовник»*). **Середній рівень** демонструють 42,7% інформантів, які використовують українську самостійно чи разом із турецькою. 30% спілкуються українською з дітьми, 10,5% дітей відвідують українські суботні школи. Ця група підтримує зв'язок з українською мовою через участь у заходах українських організацій у Туреччині. **Високий рівень** мовної свідомості виявляють активісти українських товариств. Вони організують мовні курси для турецьких громадян, створюють українськомовний контент, свідомо й принципово відмовляються від російської на користь турецької чи англійської в публічному спілкуванні. 37% респондентів виховують дітей, які вільно володіють українською. Події 2022 року стали каталізатором підвищення рівня мовної свідомості: зросла кількість волонтерів, які організують мовні курси, допомагають у перекладах біженцям і протидіють російській пропаганді.

Отже, мовна свідомість української діаспори в Туреччині є неоднорідною: у діапазоні від нульового рівня до високого. Частина представників діаспори повністю асимілювалася, а частина свідомо відстоює рідну мову.

Б. Ажнюк, спираючись на традиції американської соціолінгвістики, вводить поняття «метамовна свідомість» – здатність особистості до ментального зіставлення мов, якими вона володіє, та рефлексії над мовними явищами. На відміну від мовної свідомості, яка охоплює загальне ставлення до мови, метамовна свідомість передбачає усвідомлення особливостей власного мовлення, причин вибору певних мовних засобів і закономірностей їх функціонування [Ажнюк 1999, с. 142-149]. Дослідник підкреслює, що в умовах двомовності та багатомовності метамовна свідомість набуває особливого значення, оскільки білінгви постійно порівнюють різні мовні системи та здійснюють свідомий вибір мови залежно від ситуації. При цьому метамовна свідомість тісно пов'язана з процесом самоідентифікації, вибір мови стає актом національної ідентифікації. Б. Ажнюк зазначає, що мовна свідомість представників діаспори суттєво відрізняється від мовної свідомості українців на етнічній території. Ця відмінність полягає в мотивації до збереження мови: якщо для українців в Україні рідна мова є природним середовищем існування, то для діаспори «важливими є не тільки емоційні чинники, але й раціональні підстави для збереження української мови» [Ажнюк 1999, с. 142]. Інакше кажучи, діаспора потребує усвідомленої мотивації для підтримки зв'язку з рідною мовою та запобігання мовному відступництву. Метамовна свідомість української діаспори в Туреччині виявляє себе у свідомому виборі між українською, російською та турецькою залежно від ситуації; у розумінні ролі кожної мови; у бажанні зберегти українську для наступного покоління. Усвідомлення цінності рідної мови – необхідна, але недостатня умова для її збереження. У діаспорному середовищі особливу роль відіграє мовна стійкість. Вона допомагає зберігати й передавати мову наступним поколінням попри тиск іншокультурного оточення.

Поняття мовної стійкості в українській соціолінгвістиці розробив О. Ткаченко, який запропонував розрізняти мовну стабільність (стійкість мовної системи) та мовну стійкість (стійкість мовної поведінки) [Ткаченко 1990]. У науковому дискурсі термін «мовна стійкість» функціонує на двох рівнях: як характеристика народу (колективна мовна стійкість) та як характеристика індивіда (індивідуальна мовна стійкість).

Г. Мацюк підкреслює, що мовна стійкість означає «здатність цих суб'єктів зберігати знання рідної мови і послідовно її використовувати, не піддаючись впливам сильнішого коду, особливо в несприятливих політичних та культурних обставинах». На основі аналізу періодичних видань української діаспори Європи, Північної та Південної Америки, Австралії дослідниця розширює поняття мовної стійкості, виокремлюючи ще один рівень – мовну стійкість діаспорної спільноти як колективну здатність зберігати українську мову в іншомовному оточенні [Мацюк 2025₃, с. 70]. Г. Мацюк виокремила чотири ознаки мовної стійкості діаспори: роль носіїв у розбудові функцій мови в іномовному середовищі, вивчення мови за межами материкової України, дотримання єдиних мовних норм та зв'язки з культурою й наукою України [Мацюк 2025₃, с. 75]. За нашими спостереженнями, українська діаспора в Туреччині демонструє всі чотири ознаки мовної стійкості. Носії української мови активно розширюють функції мови в турецькомовному середовищі. Діють суботні й недільні школи, студії (Стамбул, Анкара, Анталія, Бурса, Ізмір та ін.), дитячий літній табір «Барвінок» (Стамбул), українськомовна парафія при Вселенському Патріархаті (Стамбул). Вивчення української мови забезпечено через відділення україністики в Стамбульському (з 2017 року) та Анкарському (з 2025 року) університетах та курси української для турецьких громадян, що діють при багатьох українських спілках. Дотримання єдиних мовних норм забезпечується через освітні установи, церковну службу українською та

діяльність науковців діаспори. Українська мова функціонує як мова літургії, освіти та наукової комунікації. Зв'язки з культурою та наукою материкової України підтримуються через гуманітарні проекти, організацію культурних заходів, читацькі клуби та постійну онлайн-комунікацію з Україною.

3.4. Білінгвізм, мультилінгвізм, перемикання кодів і змішування мов у комунікативному просторі Туреччини

Білінгвізм – невід’ємна риса комунікації в сучасному світі. У діаспорних спільнотах дві або більше мов постійно взаємодіють, впливаючи на мовну поведінку діспорян та на міжпоколіннєву трансляцію мови. Переїзд до Туреччини кардинально змінює традиційне повсякденне спілкування українців. Використання турецької мови в новому комунікативному середовищі стає необхідністю, а збереження української мови потребує додаткових зусиль. Для аналізу особливостей мовної поведінки діспорян опираємось на результати інтерв’ювання.

На запитання «Які мови, на Вашу думку, необхідно знати у Вашому повсякденному житті?» значна частина інформантів називає три мови: українську, турецьку і англійську. Ця комбінація із трьох мов відображає реальність життя в діаспорі, де українська зберігає символічну та емоційну цінність, турецька є необхідною для повсякденного функціонування, а англійська відкриває можливості для міжнародної комунікації та професійної реалізації. Показовим є категоричне вилучення російської мови з переліку необхідних мов після 2022 року. Респондентки характеризують українську як *«мову серця, ідентичності та громадянської позиції»*, тоді як російська, за їхніми словами, *«повністю втратила цінність»* у їхньому житті.

Мовний вибір респондентів залежить від ситуації. У соціальних мережах більшість спілкується українською. Це свідомо позиція і бажання

ідентифікувати себе як українців. Інформацію в інтернеті шукають переважно українською, хоча частина діаспорян продовжує використовувати російську через звичку або ширший обсяг контенту. Книги читають і фільми переглядають здебільшого українською. У сімейному колі, особливо з турецькими партнерами, переходять на турецьку. У подорожах обирають турецьку в Туреччині, українську в Україні, англійську в Європі.

Явище двомовності в українській діаспорі Турецької Республіки ще не достатньо досліджене. Вибір мови спілкування насамперед залежить від регіону походження українських мігрантів. Вихідці із західного регіону України зазвичай спілкуються українською, а з інших областей – російською або суржиком. Однак є й чинники, які стимулювали українців у Туреччині (проте не всіх) спілкуватися українською. Серед чинників науковці виокремлюють такі: події на Майдані та початок війни на сході України; формування українських організацій і спілок, де створюють українськомовне середовище та заохочують спілкуватися українською [Ключковська та ін. 2022, с. 53].

Діти українців Туреччини переважно зростають білінгвами (на жаль, велика кількість українців обирає для своїх дітей російську мову разом із турецькою), опановують й інші мови протягом навчання в школах та університетах. Хоча є й такі випадки, коли діти українців дуже далекі від української мови та культури. Щоб не перевантажувати своїх дітей і себе додатковими заняттями, батьки віддають перевагу тільки турецькій мові. Українська мова для їхніх дітей є іноземною, або вони її взагалі не знають. Часто така ситуація пов'язана з тим, що самі мігранти не знають української мови, оскільки, знаючи лише російську, не можуть навчити дітей української [Ключковська та ін. 2022, с. 198].

У більшості українсько-турецьких сімей у вихованні дітей спостерігається двомовність. Значна частина українських діаспорянок намагається від

народження створити для дітей українськомовне рідне середовище, таким чином дитина з перших днів свого життя чує дві мови: українську мову від матері, турецьку – від батька і турецьких родичів [Фецан 2023₂, с. 39].

За таких умов відбувається природне встановлення зв'язків між поняттями в обох мовах. Наприклад, дитина одночасно засвоює «anne» і «мама», «ev» і «дім», пов'язуючи їх з одними й тими ж поняттями та життєвими реаліями. Чистий білінгвізм у таких родинх трапляється рідше і може розвинутися, наприклад, коли дитина спочатку повністю формує мовну систему однією мовою (скажімо, українською в ранньому віці з матір'ю), а потім, потрапляючи в турецьке середовище (дитячий садок, школа), засвоює турецьку як окрему мовну систему. Проте навіть у таких випадках, за нашими спостереженнями, із часом білінгвізм зазвичай набуває ознак мішаного через постійну взаємодію мов у повсякденному житті. Необхідно розуміти, що змішування мов на ранніх етапах є нормальним процесом, із часом дитина навчиться розрізняти мовні системи та використовувати їх відповідно до ситуації.

У дошкільному віці мова матері є домінантною, оскільки найбільше часу з дитиною проводить саме мама. Згодом, у шкільному віці, починає переважати мова соціуму. Тоді українська мова стає засобом спілкування вузького кола людей, водночас стає засобом ізоляції в родинному колі. На думку Б. Ажнюка, у процесі шкільного навчання комунікативна сфера дитини стрімко розширюється, і українська мова, що обслуговує насамперед родинні потреби, стає все менш придатною для обговорення різного роду інтелектуальних, професійних тем тощо, відчувається брак термінології [Ажнюк 2021, с. 191]. Для того, щоб створити умови однакового володіння дитиною двома мовами, необхідно обов'язково дотримуватися принципу «одна людина – одна мова». Згідно з цим принципом хтось один із батьків говорить однією мовою, а інший – іншою або «одна ситуація – одна мова», якщо це міграційні сім'ї. Як наслідок –

дитина в підлітковому віці вільно розмовлятиме двома мовами [Білінгвізм 17.11.2025].

У шкільному віці двомовні діти говорять мовою країни, у якій живуть (у нашому випадку – турецькою), а українську мову засвоюють самостійно. Наведемо приклад із життя українсько-турецької сім'ї, де мати В. принципово розмовляла із сином українською мовою. Турецькі родичі побоювались, що дитині буде важко контактувати з турецькими ровесниками в школі, оскільки в дошкільному віці в хлопчика переважала українська мова. Йдучи до школи, він уживав тільки елементарну побутову турецьку лексику. Під час навчання в школі турецька мова почала переважати. І через декілька місяців рівень користування турецькою мовою зрівнявся з українською. Після цього вже матері потрібно було виявляти неабиякі педагогічні здібності та мотивувальні чинники, щоб втримати рівень української мови дитини на рівні вільного користувача. Зараз 18-річний юнак вільно спілкується не лише українською та турецькою, але й англійською і німецькою.

Ще один приклад із сім'ї українки М., матері хлопчика двох із половиною років, яка від народження розмовляє з сином українською мовою. Батько – турок, відповідно, розмовляє турецькою. У свої одинадцять місяців дитина вже розрізняла обидві мови і реагувала на них відповідно. Коли мама йому казала українською *toci-toci*, а батько турецькою – *alkış* (тур. «тосі-тосі»), хлопчик виконував одні й ті самі рухи. При вихованні дитини-білінгва не потрібно боятися проблем, необхідно лише враховувати індивідуальні особливості дитини [2024₃, с. 55]. Хлопчик є яскравим прикладом одночасної двомовності, оскільки свідомо розмежовує обидві мови залежно від співрозмовника. До двох років дитина використовувала турецьке звертання *anne* (укр. «мама») до матері-українки, проте з досягненням віку свідомого мовного вибору (близько 2 років) перейшла на українське *мама* в комунікації з нею. Водночас до батька-турка

дитина звертається турецьким *baba*, але в розмові з матір'ю про батька використовує українське *tato*, що свідчить про чітку стратегію вибору мови залежно від адресата: українська для спілкування з мамою, турецька – з батьком та турецькими родичами. Показово, що коли дитина забуває слово українською, вона не каже його турецькою мамі, а показує на предмет, зберігаючи мовний розподіл, що засвідчує раннє усвідомлення двох окремих мовних систем, кожна з яких пов'язана з певними людьми.

У випадку традиційної українсько-турецької сім'ї мати розмовляє з дитиною українською, а батько – турецькою мовою. Це вимагає від матері особливих стратегій, особливо у підлітковому віці, коли, як зауважує Б. Ажнюк, приходить усвідомлення іншості порівняно зі своїми ровесниками [Ажнюк 2021, с. 189-191]. Для прикладу розглянемо ситуацію у ще одній українсько-турецькій сім'ї, де батько дитини спілкується з нею тільки турецькою, а мати – тільки українською мовою. У 2,5–3 роки хлопчик будував речення, де використовував і українські, і турецькі слова. Наприклад, *білий kuyrük var*, тобто «є білий хвіст». Будував структуру турецького речення з українським прикметником «білий»; *мультук izleyeseğim* – «дивитимуся мультфільм»; *ben morozivo uyuceseğim* – «я їстиму морозиво». Згодом, за словами мами В., був період, коли хлопчик утворював турецькі дієслова за допомогою суфіксів / закінчень українських дієслів. Наприклад, *izletti* – «дивитися» («izlemek» – укр. «дивитися»). Він використовував корінь турецького дієслова «izle» + «ти» суфікс інфінітива в українській мові. *Коклати* – «нюхати», *я хочу квіточку коклати* («koklamak» – укр. «нюхати»). Дитина будувала структуру саме турецького речення, у якому дієслово вживається в кінці речення, але із суфіксом українського інфінітива. Зараз, коли хлопчикові вже 4 роки, він майже не міксує, вільно розділяє дві мови. Хоча бувають випадки, коли він

схвильований і хоче щось швидко пояснити чи розповісти, то в українські речення може вставляти турецькі слова.

Інший приклад стосується дитини, якій 3 роки і 7 місяців. Хлопчик відвідує турецький дитячий садок. За словами його мами С., до моменту відвідування садка в хлопчика переважала українська мова, оскільки найбільше часу він проводив із мамою. Тепер у нього помітно почала переважати турецька мова. Хлопчик почав міксувати мови. Це не дивно, оскільки дитина більшу частину свого часу перебуває із ровесниками й педагогами в турецькомовному середовищі, тому й турецька мова вийшла на перше місце. Наприклад, *Мама, зубки temizlemek lazım* (укр. «мамо, потрібно чистити зубки»); *Стамбула gideceğiz* (укр. «поїдемо до Стамбула»); *Sen na роботу, a я до школи* (укр. «ти на роботу, а я до школи»); *Ben каша istiyorum* (укр. «я хочу кашу»). Часто на запитання українською мовою дитина відповідає турецькою.

Хлопчик-білінгв (9 років), який професійно займається спортом, в українських реченнях використовує спортивну лексику турецької мови, тому що пригадати український відповідник йому складно. Наприклад, *Я їду на turnuva* (укр. «Я їду на змагання»); *Я граю у milli takımда* (укр. «Я граю у національній збірній»). Як зазначає мати О., дитина сама також визнає, що під час матчу українських команд їй не вистачає лексики, щоб вболівати українською мовою на бажаному рівні [Фецан 2024₃, с. 55-56].

Наші спостереження підтверджують, що в ранньому віці дитина-білінгв, розуміючи як українську, так і турецьку мови, природно обирає для активного використання ті слова, які легше вимовляти. Наприклад, надає перевагу українському *так* замість турецького *evet*, *внав* замість *düştü*, *дай* замість *ver*, *su* замість *вода*, *уок* замість *немає*, *спи* замість *uui*, *на* замість *al*.

Попри те, що українська мова часто поступається домінантній турецькій у повсякденному спілкуванні, деякі базові українські слова, особливо родинні

назви, стійко зберігаються в мовленні дітей. Виразним є вживання слова «мама». Для українських мам особливо принципово, щоб діти називали їх саме українським *мама*, а не турецьким *anne*. Це пов'язано не лише з мовною належністю. Для українок смислове та емоційне навантаження слова «мама» не може бути замінене жодним іншомовним відповідником. Цікаво, що навіть у переважно турецькомовних дітей звертання *мама* часто залишається українським, стаючи своєрідним мовним маркером зв'язку з мамою і її культурою. Подібна тенденція спостерігається й у вживанні слів на позначення бабусі. Діти природно розмежовують звертання до бабусь із різних боків родини: українська *бабуся* стає *бусею* (адаптована дитяча форма від *бабуся*), а турецька залишається *nine*.

Однак, як зазначає діаспорянка І. (на прикладі власного сина, якому 6 років), діти-білінгви нерідко стикаються з булінгом у турецьких освітніх закладах. Їх можуть називати *yabancı* (укр. «іноземець»), що в цьому контексті має більш негативне забарвлення – «чужий». Через це діти іноді самі просять мам переходити на турецьку мову, прагнучи уникнути негативного ставлення та бути прийнятими в колективі. У таких ситуаціях батьки докладають зусиль, щоб дитина не відкинула українську мову. Вони пояснюють дітям, що знання двох мов – перевага, а не недолік. Така позиція допомагає дітям сприймати білінгвізм як цінність, попри можливе нерозуміння однолітків.

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну гостро постало питання мови серед української громади. Крім двомовних книг, українські організації в Туреччині почали створювати двомовні розвивальні ігрові картки для дітей раннього віку. За допомогою такого наочного матеріалу діти-білінгви засвоюють лексику одночасно двома мовами. Наприклад, малюнок яблука та підпис до нього: *яблуко* – *elma*; малюнок собаки та підпис до нього: *собака* – *köpek* та ін.

У міжнаціональних шлюбах партнери обирають мову спілкування на основі компромісу. Для діаспорянок, які одружилися з громадянами Туреччини, основною мовою подружнього спілкування стала турецька. Частина респонденток використовує англійську як мову міжнаціонального спілкування. Діаспорянка О. зазначає: *«В сім'ї мене підтримує чоловік, я можу розмовляти українською, англійською, турецькою. Підтримка в плані свободи»* (О., 47 р., Закарпатська обл. – Анкара). Респондентка Г. описує еволюцію мовного вибору: *«З чоловіком я спілкуюся англійською, а зараз більше турецькою, бо посилено її вивчаю»* (Г., 54 р., Чернігівська обл. – Анкара).

Кардинально іншою є ситуація в сім'ях, де один із партнерів – виходець із пострадянської країни. Респондентка А. описує свій досвід: *«Коли переїхала до Туреччини (тому що чоловік з Молдови, і у нас з ним мова для спілкування була російська), довгий час і навіть коли з'явилися діти, ми теж з ними російською спілкувалися вдома, а на вулиці вони вже турецьку вивчали»*. Водночас вона підкреслює зміни після війни: *«З початком повномасштабного вторгнення діти трошки почали забувати [українську мову – Т. Ф.], але до нас, коли приїжджають, наприклад, наші родичі теж, то вони переходять на українську... Але зараз я з ними повністю перейшла, я до них звертаюся чисто українською мовою, а вони інколи відповідають українською, інколи російською, інколи турецькою мовою відповідають»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул).

Цікавим феноменом є спроби турецьких чоловіків вивчати українську або російську мову. Респондентка Л. зазначає: *«Турецькою мовою в основному, але чоловік вчить українську»* (Л., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул). Респондентка Л. описує менш успішний досвід: *«Ми спілкуємося з чоловіком, звичайно, турецькою мовою. Він також пробував вивчати російську мову на курсах і так далі. Але, чесно кажучи, не дуже сильно вийшло. Тобто все одно ми*

спілкуємося тільки турецькою мовою, іноді ще англійською» (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель).

Повномасштабне вторгнення вплинуло навіть на мовні практики в міжнаціональних шлюбах. Респондентка А. описує свій свідомий перехід на українську в спілкуванні з чоловіком: *«Я з чоловіком зараз теж перейшла на українську мову. Ну він мені відповідає, як в нього виходить, а я йому говорю все українською мовою»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул).

Трансляція української мови дітям є одним із головних викликів для діаспори в Туреччині. Батьки обирають різні підходи, шукають компроміси, усвідомлюючи ризик втрати мови в наступному поколінні. Частина батьків обирає принциповий підхід – спілкуватися з дітьми тільки українською, незважаючи на домінування турецької в оточенні. Представниця діаспори О. категорично заявляє: *«Маю дитину 5 років, розмовляю з нею українською, тільки українською з народження. Відповідно, чоловік спілкується турецькою»* (О., 35 р., Луцьк – Бурса). Інша респондентка О. підтверджує: *«З дитиною я спілкуюся українською мовою. Обидві мови він знає, звісно, в турецькій школі. Вона має тяжкий вплив, трошки задавлює українську, але так як я не переходжу на турецьку, стараюсь не переходити, то в нас все ж українська є»* (О., 42 р., Рівне – Стамбул).

Водночас навіть за умови послідовних зусиль батьків турецька мова природно домінує через занурення дітей у турецькомовне середовище. Респондентка М. з дворічним сином описує: *«Я всіма силами намагаюся закласти в нього любов до української мови. Він все розуміє, але турецьке середовище поглинає його. Більше слів він знає все-таки турецьких. У своїх 2 роки переважна частина коротких слів, які він знає, це слова турецькі, з турецької мови»* (М., 40 р., Нетішин, Хмельницька обл. – Стамбул).

Ще гостріша ситуація, коли діти розуміють українську, але відмовляються нею спілкуватися. Інформантка О. з розчаруванням констатує: *«Моя донечка, на жаль, не спілкувалась українською мовою... Навіть коли я до неї звертаюся російською чи українською, вона дає відповідь турецькою, хоча і розуміє мене. За останні 3 роки я максимально намагаюсь впроваджувати українську мову, але так, щоб це не було для неї відторгнення, тому що іноді вона каже: «скільки можна це перекладати на українську мову»»* (О., 39 р., Київ – Ізмір).

Респондентка І. зіткнулася з активним опором доньки щодо переходу на українську: *«Спочатку моя донька була проти, не хотіла мене постійно слухати українською мовою. Ми з нею влаштували такі дні української мови, вона теж дуже гарно завдяки цьому володіє українською мовою, але на постійній основі вона відмовлялася спілкуватися до 2022 року. Тоді вже, нарешті, і вона зрозуміла значення цього»* (І., 41 р., Харків – Стамбул).

Усвідомлення можливості повної втрати мови підживлюється спостереженнями за долею інших діаспор у Туреччині. Представниця діаспори Л. наводить приклад боснійської родини: *«Моя свекруха повністю боснійка – на 100%. І вона до 7 років тільки спілкувалась боснійською мовою. І наразі... практично, тобто дуже мало, в неї залишилося залишків рідної мови, які вона використовує. І, на жаль, ніхто з її дітей не знає ні слова боснійською мовою, тобто це повністю втрачено. Ця мова повністю втрачена для родини. І, знову ж таки, втрачені якісь можливості... І я вважаю, що це дуже важливо, якщо є така можливість передати мову далі своїм дітям, онукам, то, звичайно, це треба робити. І ні в якому разі не нехтувати цим ресурсом»*. Ця ж респондентка також спостерігає позитивні зміни в українських сім'ях після 2022 року: *«Дівчина, яка... до якогось віку певного спілкувалися з дитиною російською мовою, вона сама з Чернігівської області, а з початком війни вона почала переходити сама і переводити дитину на українську мову. Я бачу, що хлопчик*

зараз все ж таки скоріше спілкується українською, ніж російською» (Л., 41 р., Краматорськ, Донецька обл. – Стамбул, Карамюрсель).

Стосовно навчання дітей української мови, то, за нашими спостереженнями, ключову роль відіграють українські суботні й недільні школи, які діють при кожній українській громадській організації, а також дитячі літні табори, де діти можуть знаходити нових друзів та практикувати розмовну українську мову з однолітками [Фецан 2023₂, с. 40].

Українська суботня школа створює українськомовне середовище для дітей поза родиною. Респондентка А. описує, як діти легко переходять на українську в цьому контексті: *«В суботній школі, до речі, вони легко переходять на українську і з тими друзями, з якими вони там бачаться. Вони теж стараються всі українською спілкуватися... В суботній школі ми спілкуємося українською мовою»* (А., 34 р., Бровари, Київська обл. – Стамбул, Сіліврі).

Водночас навіть у суботній школі виникає проблема уживання російської мови серед дітей. Діаспорянка Ю. гостро формулює цю проблему: *«Моя дитина взагалі не знає російську мову... Вона чує російську мову, тільки приходячи в суботню школу, як це не прикро. Знову ж таки, не про вчителів. Вчителі, звичайно, тільки українською говорять. І в нас класні вчителі. Я говорю про інших дітей, які туди ходять»* (Ю., 39 р., Херсонська обл., Крим – Анкара).

Як зауважує Б. Ажнюк, відвідування української суботньої школи створює додаткове навантаження, якого не мають місцеві діти, у нашому випадку – діти-турки. Це вимагає особливої підтримки та розуміння з боку матері. У ході навчання дитина опановує дедалі ширше коло тем мовою середовища (турецькою мовою). При цьому можливості української мови для обговорення суспільних, професійних та інтелектуальних питань поступово звужуються через недостатній словниковий запас. Це створює певний психологічний дискомфорт для українськомовних дітей [Ажнюк 1999, с. 156-157]. Також

Б. Ажнюк акцентує на тому, що опанування мови, яка обмежена спілкуванням з матір'ю та окремими членами української громади (де не всі послуговуються українською, надаючи перевагу російській), вимагає постійного обґрунтування її значущості. Діти часто потребують пояснень доцільності такого навчання, порушуючи питання про його необхідність та практичну цінність [Ажнюк 1999, с. 158].

Важливою проблемою є також територіальна недоступність суботніх шкіл для частини діаспори. Респондентка С. зазначає: *«На жаль, ми не маємо змоги відвідувати українську суботню школу через віддаленість від діаспори. Тому, відповідно мою дитину не оточують однолітки українськомовні»* (С., 37 р., Рівне – Текірдаг). Інша інформантка А. додає: *«На жаль, суботньої школи в місті Самсун немає, але іноді є різні заходи, і мої діти цікавляться, приходять і приймають участь»* (А., 52 р., Кривий Ріг, Дніпропетровська обл. – Самсун).

Відповіді на питання «Якою мовою Ви спілкуєтеся зі своїми дітьми?» засвідчили, що в більшості українських родин Туреччини склалася білінгвальна або мультілінгвальна мовна ситуація, де українська рідко є єдиною мовою родинного спілкування і найчастіше функціонує в поєднанні з турецькою, російською або англійською. Закономірним наслідком такої мовної ситуації є відповіді на питання «Чи Ваші діти вільно володіють українською мовою?», на основі яких виявлено неоднозначну картину: менше половини респондентів підтвердили вільне володіння дітей українською, тоді як значна частина зазначила або відсутність такого володіння, або лише пасивне розуміння мови без активного використання. Відповіді на питання «Яка мова домінує у Вашій сім'ї?» підтвердили, що турецька є домінантною в більшості українсько-турецьких родин, тоді як українська посідає друге місце, випереджаючи російську. Значна частина респондентів не змогла визначити одну домінантну мову через ситуативний характер мовного вибору.

Українська діаспора в Туреччині суттєво відрізняється від українських громад у США, Канаді чи Європі. У західних країнах українці емігрують здебільшого родинами. У Туреччині основу діаспори складають жінки, які одружилися з турецькими громадянами. Ця особливість створює унікальну мовну ситуацію, де збереження української мови майже повністю залежить від особистої позиції матері-українки. Хоча в Туреччині діють різні українські інституції, цього недостатньо для повноцінного опанування мови дитиною. Відвідування української школи раз на тиждень може підтримувати мовні навички, але не забезпечує активного розвитку мовної компетенції без постійної практики вдома. У цьому контексті актуальні думки відомого українського мовознавця В. Сімовича. У праці «Жінка і культура мови» (написаній ще 1934 року) учений зацентрував на важливій ролі жіноцтва у плеканні рідної мови: «І тут велику прислугу могла б зробити саме – наша жінка. Не тільки тим, що вона найбільше на дітей впливає, але й тим, що вона своєю мовою заражує ціле довкілля, легковаження справ мови жінкою передається товариству, в якому вона повертається...» [Сімович 2005].

Спілкування дітей між собою у сім'ї (між братами і сестрами) переважно відбувається турецькою мовою, що є природним з огляду на мовне середовище країни проживання. Особливий випадок становлять родини, де є старші діти від попередніх шлюбів матері, які переїхали до Туреччини у свідомому віці. У такій ситуації вони стають додатковим джерелом української мови для молодших дітей, народжених уже в Туреччині. Проте якщо діти переїхали в ранньому віці, вони швидко асимілюються і використовують українську чи російську мову тільки для спілкування з мамою.

Двомовність має диференційоване використання залежно від комунікативної ситуації: певна мова може переважати в офіційних контактах із представниками влади та установами, тоді як інша використовується в

приватному спілкуванні – у родині, із друзями, сусідами. Аналіз мовних практик української діаспори в Туреччині виявив явище «перемикання кодів» (англ. «code-switching», тур. «kod deđiřtirmesi»). Мовознавці трактують перемикання кодів по-різному. О. Косович і Р. Чорній дають таке визначення цьому поняттю: «Перехід мовця в процесі мовленнєвої комунікації з однієї мови на іншу в рамках певних умов комунікації називається перемиканням коду» [Косович, Чорній 2022₃, с. 128]. Наприклад, представник діаспори спілкується турецькою вдома з турецькими родичами та на роботі, але переходить на українську в діаспорних організаціях, суботніх школах чи церкві. Така диглосія відображає функціональний розподіл мов за сферами використання.

Окрім перемикання кодів, в українській діаспорі Туреччини спостерігається явище «змішування мов» (англ. «code-mixing», тур. «dil karıřımı olgusu»). Змішування кодів – це вплітання слів однієї мови в структуру іншої в межах одного висловлювання [Kumari 2024 с. 11]. На відміну від перемикання кодів, де відбувається зміна мови для цілих фраз або речень, змішування передбачає вкраплення іншомовних елементів на лексичному рівні при збереженні граматичної основи української мови [Пангелова 2018, с. 258]. Найчастіше турецькі слова інтегруються в українське мовлення для позначення реалій турецького життя, які не мають прямих українських еквівалентів або для яких турецький термін є загальноживаним у повсякденному спілкуванні діаспори: *Я йду на чаршию* (тур. *çarşı* – укр. «ринок, базар»); *Зустрінемось біля метробюса* (тур. *metrobüs* – вид швидкісного громадського транспорту в Стамбулі); *Треба купити екмек* (тур. *ekmek* – укр. «хліб»); *Мені потрібно взяти randevu до лікаря* (тур. *randevu* – укр. «запис на прийом»); *Йду на varur* (тур. *varur* – укр. «пароплав»). Ці слова адаптуються до українського фонетичного та морфологічного оформлення: *чаршию* (знахідний відмінок від *çarşı*), *метробюса* (родовий відмінок від *metrobüs*).

Змішування кодів у мовленні представників діаспори виявляє себе передусім у вживанні турецьких слів і виразів для позначення реалій, які органічно вписані в повсякденне життя українців в Туреччині.

Турецькі слова та вирази використовуються для позначення культурних реалій, які не мають прямих відповідників в українській мові або є вбудованими в повсякденне життя в Туреччині: *Ми поїдемо в парк на вихідні, tatat mı?* (укр. «добре?»); *Я сьогодні була на ринку, ama hiçbir şey bulamadım!* (укр. «але нічого не знайшла!»); *Якщо завтра буде сонячно, belki sahile gideriz* (укр. «можливо, поїдемо на пляж»); *У мене сьогодні багато роботи, sonra görüşelim!* (укр. «зустріньмося пізніше!»).

Також можемо спостерігати інтеграцію турецьких фраз у середину українського речення, коли частина висловлювання залишається українською, а частина – турецькою: *Вчора ми çok güzel bir кафе знайшли!* (укр. «дуже гарне кафе...»); *Ця сукня tam benim tarzım!* (укр. «...саме мій стиль»); *«Я купила yeni ayakkabılar, але вони трохи тиснуть»* (укр. «...нове взуття»). У цих прикладах турецькі слова та фрази використано без змін (зберігаючи турецьку граматику, тоді як українська частина речення також зберігає свою граматичну структуру).

Відзначимо цікавий аспект турецької мови – використання зменшувально-пестливих суфіксів у сімейній комунікації. Часто українки використовують турецькі пестливі звертання до дітей навіть під час розмови українською мовою: *Aslanım, допоможи мамі* (укр. «мій лев» – звертання до хлопчика); *Fistiğim, іди сюди* (укр. «моя фісташко...» – звертання до дівчинки).

Турецька мова має усталені етикетні формули, які широко вживаються в повсякденному спілкуванні і не мають точних еквівалентів в українській мові. Ці турецькі вирази стають частиною мовного репертуару діаспорян:

- *Ellerinize sağlık!* (дослівно: «Здоров'я вашим рукам») – вживається як подяка за приготовану їжу або виконану роботу руками. Наприклад: *Дякую за смачну їжу, Оксано! Ellerinize sağlık!*;

- *Geçmiş olsun!* (дослівно: «Хай пройде») – універсальний вираз співчуття, який уживається не лише для побажання одужання, а й у ширшому контексті – коли хтось подолав труднощі, склав іспит, завершив складну справу. Наприклад: *Вітаю вас, дорогі студенти, ви склали іспит! Geçmiş olsun!*;

- *Gözün aydın* (дослівно: «Оку твоєму світло») – уживається для привітання, коли людина довго чогось чекала і нарешті досягла. Наприклад: *Вітаю! Нарешті ти зустрілася зі своїми батьками. Gözün aydın!*;

- *Allah analı-babalı büyütsün* (дослівно: «Нехай Господь виростить (дитину – Т. Ф.) з матір'ю та батьком» = «Нехай Господь не залишить цю дитину без батьків» – традиційне побажання при народженні дитини) [Покровська 2013, с. 121].

- *Kolay gelsin* (дослівно: «нехай буде легко» – вираз, який використовується як побажання людям, які працюють (на зразок «дай, Боже, щастя!»));

- *Güle güle kullan* (дослівно: «носи / використовуй з радістю») – при купівлі нової речі.

Частотні лексичні одиниці, пов'язані з релігією:

- *Namaz* – ритуальна молитва в ісламі, яку виконують п'ять разів на день;
- *İftar i Sahur* – вечірній та ранковий прийом їжі під час місяця Рамадан;
- *Kurban* – жертвоприношення, особливо під час свята Курбан-байрам і багато інших.

Ці сталі вирази діаспоряни не перекладають українською під час спілкування, оскільки вони стали частиною спільного культурно-мовного коду діаспори, яка живе в Туреччині та засвоїла турецькі комунікативні норми. У

деяких випадках спостерігаємо змішування, коли турецькі та українські слова чергуються в межах одного речення: *Ben bugün muşu йти до школи* (укр. «Я сьогодні...»), *Yarın poïdu до бабусі в Україну* (укр. «Завтра...»).

У змішаних родинах формується специфічний сімейний мовний код, де українську граматику поєднують із турецькими пестливими звертаннями, створюючи специфічний мовний код української діаспори в Туреччині.

Висновки до розділу 3

Анкетування 658 респондентів та записані мовні біографії 21 респондента дали змогу створити мовний портрет української діаспори. Основною його характеристикою є велика дистанція між мовною ідентифікацією та фактичною мовною поведінкою мігрантів у країні поселення. Результати анкетування засвідчують, що 67% респондентів вважають українську мову рідною, проте лише 31,8% засвоїли її першою і лише 6,5% використовують українську мову в повсякденному спілкуванні. Цей парадокс свідчить про символізацію української мови в діаспорному середовищі. Українська мова функціонує радше як маркер етнокультурної ідентичності, аніж основний інструмент щоденної комунікації.

Визначено, що українську діаспору характеризує високий рівень білінгвізму і мультилінгвізму. Найпоширенішою білінгвальною комбінацією є «українська + турецька» (36,2%). Рівень володіння англійською (70,4%) перевищує рівень володіння турецькою (57,9%). У спілкуванні із співвітчизниками 64,1% респондентів обирають українську, тоді як у повсякденному житті її використовують лише 6,5%. Це може означати, що українська функціонує як мова групової солідарності в діаспорному середовищі.

Встановлено, що події в Україні з 2014 року, зокрема повномасштабне вторгнення РФ в Україну, стали рушійною силою до зміни мовної поведінки у

діаспорі. 64,1% інформантів посилили використання української і жоден не перейшов на російську. Проте виявлено тривожні тенденції щодо збереження української мови в наступних поколіннях. Попри те, що 65,5% батьків використовують українську в спілкуванні з дітьми, вільно володіють нею лише 37% дітей цих респондентів і лише 10,5% цих дітей відвідують українські суботні школи. Мовні біографії розкрили причини низького рівня трансляції рідної мови наступному поколінню. Діти активно спілкуються турецькою в садку, школі та з ровесниками. Водночас мати чи родина без підтримки освітніх установ не завжди здатні забезпечити мовну спадковість.

За цих умов увиразнюється роль громадських та освітніх організацій, які поза межами родини створюють українськомовне середовище для дітей діаспори. Однак державна підтримка цих ініціатив оцінюється діаспорянами як недостатня та несистемна. На думку респондентів під час опитувань, основну діяльність для збереження мови здійснюють окремі активісти та громадські організації. Припускаємо, що подальша доля української мови в діаспорі залежатиме від балансу між її символічним статусом та прагматичними потребами адаптації, а також від наявності інституційної підтримки для систематичної мовної освіти наступних поколінь.

Аналіз внутрішнього мовлення, а саме мови рахування, сновидінь та роздумів, демонструє, що для більшості респондентів українська функціонує як мова глибинних когнітивних процесів попри активне використання інших мов у зовнішньому спілкуванні.

На базі наративного інтерв'ювання (21 особа) виокремлено три основні траєкторії мовної поведінки представників діаспори. Стабільна траєкторія (тип А – 7 респондентів) характерна для вихідців із західних та центрально-північних регіонів України. Українська мова домінує в їхньому житті від дитинства до сьогодні. Динамічна траєкторія (тип Б – 7 респондентів)

відображає свідомий перехід з російської на українську під впливом подій в Україні 2014 і 2022 років. Представники типу Б здебільшого є вихідцями зі східних і південних регіонів України. Еволюційна траєкторія (тип В – 6 респондентів) представляє поступову трансформацію від змішаних мовних практик або суржику до усвідомленого вибору української мови. Окремо виділено нетипову траєкторію представника другого покоління діаспори, природного білінгва, чия мовна ідентичність сформувалася в українсько-турецькому міжмовному і міжкультурному середовищі.

Поняття «рідна мова» у середовищі діаспори потрактоване на основі ціннісних, а не функціональних критеріїв. Для української діаспори в Туреччині характерна ідентифікація української як рідної на базі етнічної належності. З'ясовано, що мовна свідомість української діаспори в Туреччині є неоднорідною – від нульового рівня до високого рівня. Низький рівень мовної свідомості властивий тим, хто не спілкується українською мовою. Високий рівень мовної свідомості репрезентують активісти громадських організацій, викладачі і волонтери, які не лише комунікують українською мовою, але й докладають зусиль для її культивування. Саме мова є основним маркером національного самовизначення в турецькомовному оточенні попри асиміляційний тиск.

Загалом білінгвізм і мультилінгвізм є невід'ємною рисою комунікативного простору української діаспори в Турецькій Республіці. Представники української діаспори використовують у комунікації чотири мови: українську, російську, турецьку та англійську. Кожна мова виконує свою функцію: українська – символічно-ідентифікаційну; турецька, українська і російська (для частини діаспорян) – задіяні в повсякденному спілкуванні; англійська (для частини діаспорян) – у міжнародній та професійній комунікації. У комунікативному просторі українців Туреччини функціонують такі вияви

української національної мови: літературна мова, територіальні діалекти, суржик і просторіччя.

Російсько-українська війна в Україні спонукала більшість респондентів свідомо вилучити російську мову з активного вжитку. У міжнаціональних українсько-турецьких родин зафіксовано перемикання кодів і змішування мов. Є підстави вважати, що збереження української мови в наступних поколіннях залежить від свідомої мовної позиції матері-українки та підтримки інституційних установ діаспори.

Основні положення розділу 3 апробовано в публікаціях «Статус української мови в біетнічних сім'ях Республіки Туреччини» [Фецан 2023₂], «Явище білінгвізму в українсько-турецьких сім'ях» [Фецан 2024₃], «Траєкторія мовної поведінки українців у Туреччині (на основі методу мовної біографії)» [Фецан 2025₂].

ВИСНОВКИ

Методологія дослідження мовної ситуації в українській діаспорі Туреччини базується на засадах сучасної соціолінгвістики з урахуванням новітніх тенденцій міграційної лінгвістики – міждисциплінарної галузі, що розглядає мову в нерозривному зв'язку з міграційним досвідом людини. Дисертація виконана в синхронному ракурсі, оскільки матеріали дослідження відображають мовну ситуацію в українській діаспорі Туреччини упродовж 2018–2025 рр.

Формування української діаспори в Туреччині має історичне підґрунтя. Українсько-турецькі відносини кардинально змінювалися: від османсько-татарської воєнної загрози до дипломатичного партнерства козацьких гетьманів. Офіційні відносини започатковано 1918 року (Берестейський мир, визнання УНР). Із 1921 до 1935 року в Стамбулі діяло представництво екзильного уряду УНР. Прямих контактів Туреччини з Українською Радянською Соціалістичною Республікою в складі Радянського Союзу майже не було. 16 грудня 1991 року Туреччина однією з перших зарубіжних країн визнала незалежність України, проголошену 24 серпня 1991 року. Дипломатичні відносини було встановлено 3 лютого 1992 року.

З'ясовано, що на різних етапах українсько-турецьких контактів українці проживали на території Туреччини, проте українська діаспора в Турецькій Республіці є відносно молодого. Створення офіційних українських осередків у Туреччині розпочалося в 2014 році. Станом на 2024 рік у Турецькій Республіці налічується 20 українських громадських організацій. На відміну від західної діаспори, де церква традиційно була центром громадського життя, українська спільнота в Туреччині формувалася через світські організації. Це зумовлено

демографічною специфікою української діаспори: тут переважають жінки, які одружилися з турецькими громадянами.

Згідно з інформацією Головного управління з питань міграції Міністерства внутрішніх справ Туреччини, у 2022 році в цій країні перебувало близько 47 тисяч українців, а в березні 2025 року – 37 тисяч. Найбільшу концентрацію проживання українців зафіксовано в Стамбулі, Анталії, Анкарі, Бурсі. За даними Посольства України в Турецькій Республіці, після 24 лютого 2022 року до Туреччини прибуло понад 844 тисячі українських громадян, проте станом на грудень 2023 року більшість із них виїхала до третіх країн чи повернулася в Україну.

Встановлено, що українська діаспора співпрацює з дипломатичними представництвами України (Посольством України в Туреччині, Генеральними консульствами в Стамбулі та Анталії, Почесними консульствами) і турецькими державними структурами, передусім органами місцевого самоврядування. Державна підтримка діє за такими напрямками: інформаційно-просвітницьким (українськомовні медіа), освітньо-виховним (суботні школи, дитячі літні табори), культурно-мистецьким (фестивалі, переклади), меморіальним (упорядкування поховань видатних українців).

Визначено, що Туреччина є унікальним середовищем для вивчення мови діаспори у зв'язку із такими чинниками: геополітичною позицією поза межами Європейського Союзу і пострадянського простору; значною типологічною відстанню між українською і турецькою мовами; специфікою міграційного досвіду – від економічної міграції до 2014 року і вимушеною воєнною міграцією після 2022 року. Сучасну мовну ситуацію в Турецькій Республіці характеризує динамічне поєднання домінантного статусу турецької мови як єдиної державної за умов поліетнічного складу населення (курди, араби, кримські татари, греки,

вірмени, грузини, українці та ін.). Українці доповнюють мовне розмаїття в комунікативному просторі Турецької Республіки.

Сформовано понятійно-термінологічний апарат дослідження, виконаного на перетині синхронної соціолінгвістики і міграційної лінгвістики. У контексті аналізу мови діаспори схарактеризовано такі соціолінгвістичні категорії, як мовна ситуація, мовна політика, національна та мовна ідентичність, мовна особистість, рідна мова, мовна свідомість, мовна стійкість, білінгвізм, мультилінгвізм, перемикування кодів, змішування мов.

Доведено, що українська мова в діаспорі Туреччини найбільшою мірою функціонує в чотирьох сферах. Освітнє середовище представляють суботні й недільні школи, дитячі літні табори, читацькі й театральні гуртки, які діють при українських організаціях. Переважну більшість учнів у таких осередках освіти становлять діти з українсько-турецьких сімей. Попри асиміляційні процеси українці прагнуть передати дітям зв'язок із батьківщиною. Освітні ініціативи слугують забезпеченню організованого простору для опанування української мови та вивчення культурних традицій. Відділення україністики Стамбульського університету (засноване 2017 року) та університету Анкари (засноване 2025 року) здійснюють підготовку фахівців-українознавців (студенти цих відділень – турецькі громадяни). Курси української мови як іноземної при українських спілках також сприяють збереженню української мови в діаспорному середовищі.

З'ясовано, що функціонування української мови в церковному житті детерміноване релігійно-культурним контекстом Туреччини як мусульманської країни. Більшість представників української діаспори є християнами, однак є випадки, коли жінки-українки змінюють віросповідання після одруження з турками. 26 грудня 2022 року було створено українськомовну парафію Вселенського Патріархату в Стамбулі, у лютому 2023 року – у Самсуні, у грудні

2025 – в Ізмірі. Богослужіння проходять українською мовою. В Анкарі, Бодрумі, Бурсі, Коньї богослужіння проводять українською мовою на великі свята за запитом громад. Пісідійська митрополія діє в Анталії. Там богослужіння відбуваються церковнослов'янською мовою. Українська мова виступає критерієм належності до національної спільноти та інструментом збереження релігійної традиції. Водночас окремі елементи богослужбових відправ виголошують грецькою, турецькою та англійською мовами.

Встановлено, що в культурному житті українська мова також є маркером національної ідентичності. Учасницьке спостереження (2018–2025 рр.) та глибинні інтерв'ю засвідчили, що українська мова переважає в організації культурних заходів: кінопоказів, театральних вистав, літературних вечорів, мистецьких проєктів. Респонденти, задіяні в інтерв'юванні, підкреслюють свідоме прагнення організаторів проводити заходи українською мовою. Діаспора демонструє гнучкий підхід до мовної політики культурних заходів: поряд із суто українськомовними практиками (Радіодиктант національної єдності, суботні школи) існують багатомовні формати (літературні вечори з читанням українською, турецькою, англійською) та двомовні заходи (наприклад, свято Миколая українською і турецькою мовами). Такий підхід дає змогу одночасно зберігати українську мовну ідентичність та забезпечувати доступність до інформації змішаних родин і турецького суспільства. Культурні практики сприяють збереженню специфічної української лексики й обрядової термінології (*кутя, узвар, паска, колядки*), термінології вишивання (під час проєкту «Вишита Україна»), норм сучасної української літературної мови (через участь у Радіодиктанті). Отримані результати підтверджують, що для відносно молоді діаспорної спільноти культурна діяльність стала важливим механізмом збереження української мови та національної ідентичності в умовах міграції.

Проаналізовано особливості функціонування української мови в соціальних мережах (загалом охоплено 73 сторінки на платформах «Фейсбук», «Інстаграм», «Тікток», «Ютуб») і медіа Туреччини. Це матеріали офіційних представництв дипломатичних установ, українських громадських організацій; неформальних груп та спільнот взаємодопомоги; освітніх установ і проєктів; релігійних спільнот; сторінок із комерційними послугами, індивідуальних блогів; медіаресурсів «Ukr-Ayna», «Kırım Haber Ajansı». Виявлено, що офіційні дипломатичні установи та громадські організації дотримуються норм української літературної мови. В індивідуальних блогах спостерігаємо розмовну українську та українську з росізмами, а також матеріали російською мовою. Виокремлено три мовні стратегії медіаресурсів: 1) українськомовний контент для діаспори, 2) двомовний контент для широкої аудиторії, 3) турецькомовний контент на українську тематику для турецьких громадян. Наявність матеріалів про українську діаспору в турецьких державних медіа засвідчує зростання видимості української мови в турецькому культурному просторі.

На основі анкетування 658 респондентів та мовних біографій 21 респондента схарактеризовано мовний портрет української діаспори в Туреччині. Показовими є такі дані: із 67% респондентів, які називають українську мову рідною, тільки 31,8% засвоїли її першою і 6,5% використовують українську в повсякденному житті. Це свідчить про те, що українська мова функціонує передусім як маркер етнокультурної ідентичності, аніж основний засіб комунікації.

Доведено, що українській діаспорі Турецької Республіки властивий високий рівень білінгвізму і мультилінгвізму. Найпоширенішою є комбінація «українська + турецька» (36,2%), що відображає баланс між збереженням мовної ідентичності та адаптацією до місцевого середовища. Показовим є той факт, що володіння англійською (70,4%) перевищує володіння турецькою

(57,9%). Українська мова зберігає сильніші позиції у внутрішньодіаспорній комунікації (64,1% використовують переважно українську зі співвітчизниками) порівняно з повсякденним життям (6,5%). Це може свідчити про функціонування української як мови групової солідарності.

Виявлено, що події в Україні з 2014 року та особливо з 2022 року стали переломними для зміни мовної поведінки частини представників діаспори. Як засвідчують кількісні дані, 64,1% респондентів посилили використання української мови після повномасштабного вторгнення РФ в Україну і жоден із них не перейшов на російську. Водночас критичною залишається ситуація із забезпеченням мовної спадковості. Хоча 65,5% батьків використовують українську в спілкуванні з дітьми, лише 37% дітей опитаних діаспорян вільно володіють нею, лише 10,5% таких дітей відвідують українські суботні школи. Мовні біографії респондентів дали змогу розкрити причини низького рівня трансляції рідної мови наступному поколінню: активна соціалізація дітей у турецькомовному середовищі (садок, школа, контакти з ровесниками); недостатня спроможність матері чи родини забезпечити мовну спадковість без підтримки освітніх установ. У діаспорі рідна мова для багатьох українців залишається основою глибинних когнітивних процесів (рахування подумки, сні, роздуми) навіть на тлі використання інших мов у комунікації.

Виокремлено основні траєкторії мовної поведінки представників діаспори в мультикультурному середовищі на базі наративного інтерв'ювання (21 особа): стабільну (тип А – 7 респондентів), яку характеризує незмінне домінування української мови від дитинства до теперішнього часу і яка притаманна переважно вихідцям із західних та центрально-північних регіонів України; динамічну (тип Б – 7 респондентів), яка полягає у свідомому переході з російської на українську мову під впливом геополітичних подій 2014 і 2022 років і репрезентує досвід вихідців зі східних та південних регіонів України;

еволюційну (тип В – 6 респондентів), що відображає поступову, нелінійну трансформацію від змішаних мовних практик або суржику до усвідомленого вибору на користь української мови. Нетипова індивідуальна мовна траєкторія характерна для одного представника вже другого покоління діаспори – природного білінгва, мовна ідентичність якого сформована в середовищі українсько-турецької міжмовної і міжкультурної взаємодії.

Доведено, що в діаспорному контексті поняття «рідна мова» виходить за межі суто лінгвістичних критеріїв і набуває ціннісного виміру, оскільки більшість респондентів ідентифікує українську як рідну на підставі етнічної належності та емоційного зв'язку з нею, а не першочергового засвоєння чи домінантного вживання. Виявлено, що мовна свідомість діаспори є різнорівневою: за шкалою «нульовий рівень – початковий рівень – середній рівень – високий рівень». На нашу думку, низький рівень мовної свідомості властивий тим діаспорянам, які повністю відмовилися від української мови в повсякденному спілкуванні, а високий рівень мовної свідомості характерний для активістів громадських організацій, викладачів та волонтерів, які свідомо обстоюють українську як мову національної ідентичності. Саме мова виступає головним маркером національного самовизначення в умовах асиміляційного тиску турецькомовного середовища і виконує не лише комунікативну роль, а й функцію збереження «свого» в «чужому» просторі. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 2022 року стало каталізатором підвищення мовної свідомості діаспори, коли відмова від російської та перехід на українську набули характеру національного опору.

Констатуємо, що білінгвізм і мультилінгвізм є невід'ємною характеристикою комунікативного простору української діаспори в Туреччині. Мовний репертуар діаспорян забезпечують чотири основні мови: українська, російська, турецька та англійська. Між цими мовами існує функціональний

розподіл: українська мова виконує символічно-ідентифікаційну функцію; турецька, українська і російська мови (для частини діаспорян) обслуговують повсякденну комунікацію; англійська мова (для частини діаспорян) забезпечує міжнародну та професійну взаємодію. У комунікативному просторі українців Туреччини функціонують такі вияви української національної мови: літературна мова, територіальні діалекти, суржик, просторіччя. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 2022 року російська мова свідомо вилучена з активного мовного вжитку більшості респондентів-діаспорян. У міжнаціональних українсько-турецьких родинах виявлено перемикання кодів і змішування мов. Спрогнозовано, що збереження української мови в наступних поколіннях залежить від свідомої мовної стратегії матері і підтримки інституційних установ діаспори.

Перспективу дослідження вбачаємо в постійному і системному моніторингу динаміки мови діаспори в комунікативному просторі Турецької Республіки, а також у можливості використання інтегральної моделі вивчення мови в іншокультурному середовищі для аналізу мовної ситуації в діаспорних спільнотах інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Ажнюк Б. М. Мова і політика. *Мовознавство*. 2019. Т. 4. № 319. С. 70-74.
- Ажнюк Б. М. Мовна єдність нації: діаспора і Україна. Київ: Рідна мова, 1999. 450 с.
- Ажнюк Б. М. Мовна ідеологія та мовне планування в Україні під час війни: зміни, виклики та можливості. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2025. № 11. С. 50-66.
- Ажнюк Б. М. Мовна ідеологія: соціолінгвістичний змістовний концепт. *Мовознавство*. 2024₁. № 1. С. 3-17.
- Ажнюк Б. М. Мовна політика в Україні і перспективи євроінтеграції. *Мовознавство*. 2022. № 6. С. 15-33.
- Ажнюк Б. М. Мовна політика: Україна і світ: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. 420 с.
- Ажнюк Б. М. Мовні права як категорія соціолінгвістики. *Мовознавство*. 2013. № 5. С. 3-11.
- Ажнюк Б. Мовне життя в координатах воєнних наративів. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024₂. С. 4-11.
- Ажнюк Б. Семіотичне конструювання публічного простору: війна і мова. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024₃. С. 88-122.
- Алієва М. Діаспора: історія, історіографія та спроба уточнення поняття. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Історія*. 2006. Вип. 86. С. 63-68.

Андріянова Н. М., Ясинська В. С. Вплив етнічних чинників на реалізацію зовнішньої політики Турецької Республіки. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2025. С. 70-76.

Антонюк О. Суржик у мовній практиці студентської молоді (на матеріалі анкетування). *Вісник науки та освіти*. 2026. № 1 (43). С. 245-258.

Барчук-Галик М. Для турків вивчати українську мову – це екзотика та великий виклик, але попит зростає з року в рік. *Укрінформ*. 08.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricdiaspora/3531565-marana-barcukgalik-vikladacka-viddilenna-ukrainistiki-stambulskogouniversitetu.html> (дата звернення: 10.06.2025).

Бацевич Ф. Рідна мова: об'єктивність існування чи суб'єктивність вибору. *Мова і культура. Світогляд*. 2008. № 2. С. 44-47

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. Київ: Академія, 2009. 376 с.

Бевз Т. Сучасна українська діаспора: проблеми і перспективи. *Наукові записки*. 2007. Вип. 34. С. 33-46.

Білаш О., Гузар О. Українська мова в освітньому просторі Канади: контекст міграції в умовах війни. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України: монографія / відп. ред. С. О. Соколова; техн. ред. І. І. Брага*. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024. С. 253-272.

URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuum.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

Білінгвізм, 17.11.2025 – Як говорити з дітьми на двох мовах? *Вавка: блог*. 17.11.2025. URL: <https://bavkatoys.com/bilinhvizm.-yak-hovoryty-z-ditmy-na-dvokh-movakh/?srsltid=AfmBOopoyXr8elXabl38S-m8ZKdqLfxQ29yHsBGWAoKLCQIgjDNr8MC4> (дата звернення: 17.11.2025).

Богуш А. М., Трифонова О. С., Кисельова О. І., Горіна Ж. Д., Черкасов М. П. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія. Одеса, 2008. 272 с.

Божук Л. Шкільництво закордонних українців як спосіб ширення українськості. 2004. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286618858.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).

Брага І. І. Динаміка мовної ситуації в північному регіоні періоду до і після початку повномасштабної російсько-української війни. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026. С. 154-208.

Брага І. І. Суржик у соціолінгвістичному вимірі. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 82-87.

Брага І. Трансформація етномовної самоідентифікації етнічних росіян Сумщини під впливом російсько-української війни. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України: монографія* / відп. ред. С. О. Соколова. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024. С. 151-194. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuun.pdf> (дата звернення: 10.02.2026)

Бріцин В. Мова в час війни: функціонування й мовні проскрипції. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика: монографія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 123-189.

Вдовенко С. М. Закордонне українство в національному державотворчому процесі: ідентифікація, організація, взаємовідносини. Чернігів: ЧДТУ, 2004. 209 с.

Волощенко Методій (Станіслав). Христинопільський Апостол XII століття: факсимільне видання та кодикологічне дослідження / вступ. ст. О. Охріменка. Київ: Горобець, 2023. 606 с.

Габер Є., Воротнюк М. Сприйняття України в Туреччині. *Український інститут*. 2020. URL: <https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-turkey/> (дата звернення: 18.10.2025).

Газізова О. Державні пріоритети у збереженні етнонаціональної ідентичності представниками української діаспори: освітній контент. *Українознавчий альманах*. 2021. № 28. С. 34-38.

Гай-Нижник П. Започаткування та розвиток українознавчих досліджень в Австралії у другій половині ХХ ст. *Гілея*. 2013. Вип. 79 (№ 12). С. 155-157. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2013doc.australia.php> (дата звернення: 02.11.2025).

Ганжа А. Ю. Сучасний освітній медіаконтент для школярів: лінгвістичний, комунікативно-прагматичний та дидактичний аспекти формування. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026. С. 411-440.

Гетьман-П'ятковська І. Українська діаспора у Лос-Анджелесі. *Американська історія та політика*. 2016. № 1. С. 128-136.

ГКУ, 01.12.2025 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Презентація книги «Ти почувеш мене тепер» Ірини Окур у Стамбулі. *Facebook*. 01.12.2025.

URL: <https://www.facebook.com/share/p/1CMggzkSqN/> (дата звернення: 22.01.2026).

ГКУ, 02.12.2025 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Покази музичної комедії «За двома зайцями» Львівського академічного обласного музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича в Стамбулі та Ізмірі. *Facebook*. 02.12.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/17ddz3sj9L/> (дата звернення: 02.03.2026).

ГКУ, 12.12.2023 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Дні українського кіно у Стамбулі: розклад показів (14–22 грудня). *Facebook*. 12.12.2023. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1BYE3SCGwk/> (дата звернення: 24.03.2026).

ГКУ, 18.04.2023 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Спецпоказ фільму «Маріуполь 2» режисера Мантаса Кведаравічуса. *Facebook*. 18.04.2023. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1D7pUJ77m4/> (дата звернення: 14.01.2024).

ГКУ, 20.10.2020 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Допрем'єрний показ фільму «Фортеця Хаджибей» у Стамбулі. *Facebook*. 20.10.2020. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18aAMybZ8U/> (дата звернення: 20.01.2025).

ГКУ, 21.11.2019 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Дні українського кіно в Стамбулі: розклад показів. *Facebook*. 21.11.2019. URL: <https://bitly.su/bZNUxKT> (дата звернення: 20.01.2025).

ГКУ, 23.12.2025 – Генеральне консульство України в Стамбулі). Зустріч з українськими митцями Андрієм Любкою та Іриною Цілик. *Facebook*. 20.01.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18ofLsmtU4/> (дата звернення: 23.12.2025).

ГКУ, 25.02.2025 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Фотовиставка «Російсько-українська війна в об'єктивах турецьких фотографів» у Стамбулі. *Facebook*. 25.02.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1CGpосоNEj/> (дата звернення: 15.08.2025).

ГКУ, 26.02.2024 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Показ документального фільму «Щоденники війни» у Французькому культурному центрі в Стамбулі. *Facebook*. 26.02.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/181gBhDVRU/> (дата звернення: 20.01.2025).

ГКУ, 26.02.2025 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Вшанування пам'яті загиблих захисників України у Генеральному консульстві Великої Британії в Стамбулі. *Facebook*. 26.02.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1GqSpAMZrr/> (дата звернення: 15.08.2025).

ГКУ, 28.02.2024 – Генеральне консульство України в Стамбулі. Дні українського кіно в Ізмірі. *Facebook*. 28.02.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1LcdUj5erc/> (дата звернення: 20.01.2025).

Гнатюк Л. Мовна ідентичність у вимірах історичної пам'яті українців. 16.04.2024. URL: <https://www.identity.org.ua/lidiia-hnatiuk-movna-identychnist-u-ymirakh-istorychnoi-pam-iati-ukraintsiv/> (дата звернення: 17.11.2024).

Гонтар М. О. Мовна політика і мовна ситуація у сфері торгівлі й послуг в Україні. *Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні*: монографія / С. О. Соколова, М. О. Гонтар, О. М. Данилевська та ін.; відп. ред. С. О. Соколова. Київ, 2023. С. 619-722. URL: <https://drive.google.com/file/d/11qazzxXuQAVcrUzH9YFFfmfZDQ1BxrO/view>. (дата звернення: 15.01.2026).

Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей. *Мова і суспільство*. 2015. Вип. 6. С. 60-69.

Гриньова М. В., Губарь О. Г. Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в інклюзивному навчальному середовищі основної школи (перехідному етапі НУШ): навч.-метод. посіб. Полтава: Астроя, 2021. 273 с.

Данилевська О. М. Мовна ситуація в Україні в умовах війни: тенденції, суперечності, парадокси. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України*: монографія / відп. ред. С. О. Соколова; техн. ред. І. І. Брага. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024. С. 83-109. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuum.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

Данилевська О. М. Мовна ситуація та мовна політика в українській шкільній освіті за оцінками мовців різних вікових груп. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2019. Т. 22. Вип. 2. С. 9-19.

Данилевська О. М. Територіальні особливості мовної ситуації у сфері шкільної освіти України. *Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні*: монографія / С. О. Соколова, М. О. Гонтар, О. М. Данилевська та ін.; відп. ред. С. О. Соколова. Київ, 2023. С. 213-357.

URL:<https://drive.google.com/file/d/11qazzxXuQAVcrUzH9YFFfmfZDQ1BxrO/view> (дата звернення: 15.01.2026).

Данилевська О. М. Функціонування української мови як державної у сфері шкільної освіти в умовах воєнного часу. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026. С. 92-153.

Данилевська О. Типи мовної поведінки київських школярів. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 56-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2013_2_7 (дата звернення: 20.11.2025).

Дуднік О. Я., Черніков І. Ф. Туреччина. *Енциклопедія історії України*. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Turechchyna> (дата звернення: 10.03.2025).

Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ: Фенікс, 2012. 395 с.

Євтух В. Б., Трощинський В. П., Попок А. А. Закордонне українство: навч. посіб. Київ: ВІК, 2005. 308 с.

Єрмоленко С. Я. Мова державного управління та адміністрування. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026. С. 250-282.

Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: монографія. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.

Жлуктенко Ю. О. Українська мова на лінгвістичній карті Канади. Київ: Наукова думка, 1990. 175 с.

Жлуктенко Ю. Ю. Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді. Київ: Видавництво Київського університету, 1964. 160 с.

Загородня К. Презентація альманаху DIASPORA.LIT.UA в Анкарі. *Facebook*. 19.05.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1ArRncVBnp/> (дата звернення: 12.11.2025).

Зеленська О. Нові аудіогіди у Туреччині. *Facebook*. 22.04.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1EaXYXKatt/> (дата звернення: 24.01.2026).

Зубик І. А. Українська діаспора: суспільно-географічне дослідження: монографія. Львів: ПРОСТІР М, 2019. 440 с.

Кісс Н., Цар І. Кримські татари в умовах війни та вимушеної міграції: мовна політика та мовна поведінка. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 229-266.

Кісс Н., Шумицька Г. Соціолінгвістичний метод мовної біографії та практика його застосування на Закарпатті. *Соціальне у мові та мова в соціумі*: монографія / наук. ред. та упоряд. Н. Ясакова. Київ: НаУКМА, 2023. С. 83-133.

Ключковська та ін., 2023 – Ключковська І., Долінська О., Горда О., Трумко О., П'ятковська О. Українське шкільництво за кордоном: як вплинула війна в Україні. Львів: Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з

діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», 2023. 30 с. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=22715> (дата звернення: 04.10.2025).

Ключковська та ін., 2022 – Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю., Черепенчук В., Манюк Х. Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. Львів, 2022. 315 с. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=21047> (дата звернення: 15.10.2024).

Ключковська та ін., 2025 – Ключковська І., П'ятковська О., Долінська О., Гнатюк В. Громадотворення українців в Естонії: результати дослідження. Львів, 2025. 111 с. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2025/09/ukrayinczi-baltiyyi.-zbirnyk.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).

Колодний А., Филипович Л. Релігія і Церква в історії української діаспори. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2013. 256 с.

Корнієць К. Мовний пуризм як суспільне явище в сучасній Туреччині. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. Vol. VI (42). Issue 149. С. 30-33.

Корнійчук Ю. Проблема діаспори в сучасному православ'ї. *Філософія, соціологія, політологія релігії*. 2016. С. 284-292.

Косович О. В. Мова та національна ідентичність: монографія. Тернопіль, 2019. 203 с.

Косович О. В. Мовна політика держав-лідерів Європейського Союзу та перспективи її розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022₁. С. 55-61.

Косович О. В. Les fondements et l'évolution de la théorie du changement de code dans les courants linguistiques. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75). № 2. Ч. 1. С. 104-109.

Косович О. В., Чорній Р. «Мовна» євроінтеграція, глобалізація і проблема ідентичності. *Folia Philologica*. 2022₂. № 4. С. 34-42.

Косович О. В., Чорній Р. П. Теорії перемикання коду в рамках різних лінгвістичних напрямків. *Освіта і наука: міжнародний науковий журнал*. 2022₃. Вип. 2(33). С. 127-130.

Кочерган М. П. Загальне мовознавство: навч. посіб. Київ: Академія, 2010. 464 с.

Кравець Л. Рідна мова в полікультурному середовищі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. Вип. 49. С. 76-80

Кравчик В., Гайдай О., Коваленко О. Поворотний момент: чому підтримка проєктів з українських студій важлива. *Вокс Україна*. 30.08.2023. URL: <https://voxukraine.org/povorotnyj-moment-chomu-pidtrymka-proyektiv-z-ukrayinskyh-studij-vazhlyva> (дата звернення: 25.06.2025).

Краснодемська І. І. Роль західної української діаспори в етнокультурних процесах в Україні (кінець 80-х – середина 90-х років ХХ ст.). *Українознавство*. 2018. № 3 (68). С. 21-40.

Куньч З. Навчання мови як чинник збереження ідентичності українців у Польщі. *Political and Legal Studies*. 2023. Vol. 2. № 3. Р. 16-26.

Лагутов Ю. Е. Політико-управлінські засади взаємодії України з українською діаспорою в державах Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01. Київ, 2008. 17 с.

Лупул Т. Я. Українська етнічна група Канади як тип «незавершеної» та «перехідної» етнічності. *Історичний архів. Наукові студії: зб. наук. пр.* Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. Вип. 5. С. 114-119.

Луцишин Г. І. Українська діаспора: новітні тенденції впливу на процес національної консолідації. 2013. № 1. С. 252-256.

Любка А. Вечір у Стамбулі. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2025. 304 с.

Ляхович Г. В. Варіації на тему мовної ідентифікації та мовної ідентичності: множинність теоретичних інтерпретацій. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Соціологія. 2015. Т. 258, вип. 246. С. 85-91.

Маркусь В. Чому діаспора: спроба ідентифікації поняття. *Українська діаспора*. 1992. Ч. 1. С. 8-12.

Масенко Л. Лінгвоцидні практики Російської імперії в Україні за советської доби. *Заборонити рашизм* / В. О. Огнев'юк та ін.; за заг. ред. В. Піскун; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023₁. С. 174-183.

Масенко Л. Нариси із соціолінгвістики. Київ: КиєвоМогилянська академія, 2010. 244 с.

Масенко Л. Т. Дерусифікація України: здобутки, конфлікти, перспективи. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України*: монографія / відп. ред. С. О. Соколова; техн. ред. І. І. Брага. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024. С. 76-82.

URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyjkontynuum.pdf>
(дата звернення: 15.01.2026).

Масенко Л. Т. Мова і політика. 2-ге вид., допов. Київ: Соняшник, 2004. 119 с.

Масенко Л. Т. Роль мови у формуванні національної ідентичності. *Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні*: монографія / С. О. Соколова, М. О. Гонтар, О. М. Данилевська та ін.; відп. ред. С. О. Соколова. Київ, 2023₂. С. 114-165.
URL: <https://www.academia.edu/126560468> .

Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ: Києво-Могилянська академія, 2019. 229 с.

Масенко Л. Т. Український культурний поступ під час російсько-української війни. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026. С. 75-91.

Масенко Л. Українська мова у соціолінгвістичному аспекті. Студії з україністики. 2005. С. 130-147.

Матвеева Н. Мовна біографія як джерело опису мовного життя інформанта. *Studia methodologica*. 2024₁. № 58. С. 104-110.

Матвеева Н. Особливості білінгвальних практик жителів Києва й Тернополя. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2022. № 8. С. 83-99.

Матвеева Н. Р. Війна і ставлення українців до мови. *Українська мова*. 2023. № 3 (87). С. 3-18.

Матвеева Н. Р. Динаміка мовної ситуації воєнного часу в західному регіоні. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026. С. 209-221.

Матвеева Н. Р. Мовна еволюція під обстрілами: трансформація мовної поведінки та мовної свідомості українців. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України*: монографія / відп. ред. С. О. Соколова; техн. ред. І. І. Брага. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024₂. С. 110-130. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuun.pdf> (дата звернення: 15.01.2026).

Матвеева Н. Р. Мовний фронт: як війна зміцнює позиції української мови. *Вісник науки та освіти*. 2025₁. № 6 (36). С. 477-487.

Матвеева Н. Соціокультурні аспекти сприйняття суржику. *Studia methodologica*. 2025₂. № 60. С. 99-108.

Мацюк Г. Законодавство України про статус і функції мов у роки повномасштабної російської війни (2022–2024). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2025₁. № 19. С. 212-228.

Мацюк Г. П. Мова і війна: розвиток змісту соціолінгвістичного поняття «мови України» в нормативно-правових актах періоду Операції об'єднаних сил. *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія»*. 2025₂. № 7 (37). С. 522-538.

Мацюк Г. П. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 212 с.

Мацюк Г. П. Соціолінгвістика як інтеграційний напрям досліджень в умовах сучасної парадигми: міжнародний досвід й українська перспектива. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2012. № 137. С. 28-34.

Мацюк Г. Поняття «мовна стійкість»: розвиток змісту і зміна мовної форми під впливом нових джерел аналізу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2025₃. Вип. 33. С. 69-77.

МЗ, 25.11.2024 – Мовне законодавство. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-68169> (дата звернення: 25.11.2024).

Михальчук О. Мова і територія: соціолінгвістичні параметри мовної ідентичності. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 411-453.

Михальчук О. Мовна ідентичність етнічних спільнот у контексті української мовної ситуації. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2021. Vol. IX/2. P. 37-49.

Мозер М. Європейська хартія регіональних або міноритарних мов під час російської війни в Україні. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 190-210.

МТ, 17.10.2020 – У музеях Туреччини запустили три україномовні гідди. *Freedom*. 17.10.2020. URL: <https://uatv.ua/uk/u-turechchyni-zapustyly-try-ukrayinomovni-audiogidy-foto/> (дата звернення: 10.03.2026).

Наджар Ю. Християнські святині в Туреччині. *Ukr-ayna*. 2017. URL: <https://www.ukr-ayna.com/uk/khrystyianski-sviatyni-v-turechchyni> (дата звернення: 10.12.2025).

Недільська Л. Майстер-клас з виготовлення солодких прикрас для Великоднього кошика для українських дітей у Стамбулі. *Facebook*. 19.04.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/14v8B2p1DJn/> (дата звернення: 17.07.2025).

Німчук В. В. Державна мова. *Українська мова: Енциклопедія*. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2000. С. 126-128.

Німчук В. В. Експертний висновок про проект під назвою «Концепція державної мовної політики України», поданий на розгляд урядових та наукових установ Державним комітетом телебачення і радіомовлення України за № 5428/23/5-1 від 26.11.2005. *Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка: Мова. Література*. Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. Т. 11. С. 102-103.

НКСЗУ, 13.10.2006 – Національна концепція співпраці із закордонними українцями. 13.10.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875/2006#Text> (дата звернення: 11.01.2026).

Огієнко І. (митр. Іларіон). Рідна мова / упоряд., авт. передм. та комент. М. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с.

Пангелова М. Змішування та перемикання мовленнєвих кодів української еміграції (на прикладі мемуарних та епістолярних творів Уласа Самчука). *Psycholinguistics*. 2018. Вип. 24(2). С. 254-276.

Петришина О. У моїй любові. Тернопіль: Крок, 2025. 111 с.

ПЗУ, 04.03.2004 – Про закордонних українців: Закон України від 04.03.2004 № 1582-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.

Покровська І. Л. Специфіка вживання етикетних виразів релігійного походження (на матеріалі сучасної турецької мови). *6 Міжнародна науково-практична конференція*. Київ, 2013. С. 118-124.

Попадинець О. В. «Рідна мова»: роздуми над поняттям. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2012. Т. 137. С. 45-49.

Потебня О. О. Мова. Національність. Денаціоналізація = Language. Nationality. Denationalization: ст. і фрагм. / упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова; Укр. Вільна Акад. Наук у США. Нью-Йорк: [б. в.], 1992. 155 с.

ППС, 09.02.2012 – Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних українців»: Закон України від 09.02.2012 №4381-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 39. Ст. 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4381-17> (дата звернення: 11.11.2025).

ПТ, 12.07.2019 – Посольство Туреччини в Україні. Перебування в Туреччині для громадян України та громадян інших держав. 12.07.2019. URL: <https://kiev-emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/360087> (дата звернення: 08.01.2026).

ПУ₁, 06.07.2022 – Посольство України в Турецькій Республіці. З історії Посольства. 06.07.2022. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/posolstvo/z-istoriyi-posolstva> (дата звернення: 20.01.2026).

ПУ₂, 13.10.2022 – Посольство України в Турецькій Республіці. Українська громада в Туреччині. 13.10.2022. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 10.12.2025).

ПУ₃, 24.04.2023 – Посольство України в Турецькій Республіці. НМТ можна пройти в Туреччині. 24.04.2023. URL: <https://www.facebook.com/share/p/17g6RJZXiC/> (дата звернення: 24.06.2025).

П'янкова Т. Вік червоних мурах. Київ: Наш формат, 2022. 256 с.

РБП, 17.07.2024 – Реалізація бюджетної програми. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://zakordonniukrainci.mfa.gov.ua/realizaciya-byudzhetnoyi-programi> (дата звернення: 17.11.2024).

Ровенчак О. Етнічні й мовні ідентичності та практики українських мігрантів до Польщі та Греції. *Соціальна психологія*. 2011. № 6 (50). С. 97-106.

Рогожа М. М. Історія української діаспори: навч. посіб. Умань: ПП Жовтий О. О., 2011. 150 с.

Романько І. І. Історія та культура української діаспори: навч. посіб. Ч. 1. Кропивницький, 2020. 328 с.

Романюк С. З. Розвиток рідномовної освіти українців у західній діаспорі (XX – початок XXI століття): монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. 518 с.

Романюк С. Тенденції формування рідномовного освітнього простору мігрантів у полілінгвальному середовищі країн поселення. *Rozwój polskiej i ukraińskiej teorii i praktyki pedagogicznej na przestrzeni XIX–XXI wieku*. 2021. Т. 9. С. 137-152.

Руда О. Г. Мовна ситуація у сфері ЗМІ та культури в Україні. *Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні*: монографія / С. О. Соколова, М. О. Гонтар, О. М. Данилевська та ін.; відп. ред. С. О. Соколова. Київ, 2023. С. 396-517. URL: <https://drive.google.com/file/d/11qazzxXuQAVcrUzH9YFFfmfZDQ1BxrO/view> (дата звернення: 07.02.2026).

Саган Г., Шуточкін В. Українська діаспора в Туреччині під час повномасштабного вторгнення росії до України: нові виклики та тенденції. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 78, т. 2. С. 17-23.

Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упор. і передм. Л. Ткач. Чернівці: Книги - XXI, 2005. 520 с.

Соколова С. Актуальні проблеми сучасної української соціолінгвістики. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 36-44.

Соколова С. Білінгвізм в Україні і проблеми національної ідентичності. *Balkanica et Slavia: Studies in Linguistics*. 2022. Vol. 2, No. 1. P. 51-72.

Соколова С. Дослідження мовної ситуації як міждисциплінарна та міжвідомча проблема. *Українська мова*. 2018. № 1. С. 3-16.

URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000939544> (дата звернення: 20.11.2025).

Соколова С. О. Загальні особливості динаміки мовної ситуації на тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026₁. С. 12-42.

Соколова С. О. Моделювання майбутньої мовної ситуації України на тлі повномасштабної війни. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026₂. С. 43-74.

Соколова С. О. Українська як державна мова України. *Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні*: монографія / С. О. Соколова, М. О. Гонтар, О. М. Данилевська та ін.; відп. ред. С. О. Соколова. Київ, 2023. С. 183-212.

URL: <https://www.academia.edu/126560468> (дата звернення: 15.12.2025).

Соколова С. Соціолінгвістичне знання як рушій національно-мовної трансформації суспільства. *Український етномовний континуум в умовах війни*

Росії проти України: монографія / відп. ред. С. О. Соколова. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024. С. 8-37. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuuum.pdf> (дата звернення: 11.12.2025).

Ставицька Л., Труб В. Суржик: міф, мова, комунікація. Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти. Київ: 2007. С. 31-120.

Струганець Л. Поняття «мовна особистість» в україністиці. Культура слова. Вип. 77. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. С. 127-133.

Струганець Л., Фецан Т. Мовний портрет української діаспори в Туреччині (алгоритм аналізу). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 11 (41). С. 1133-1144.

Сухобокова О. Українська громада в Туреччині: від національної спільноти до діаспори. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 135-148.

Тараненко О. О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 63-99.

Тараненко О. О. Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 14-30.

Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 12-87.

Тарасюк Ю. М. Поняття про лінгвістичну безпеку та мовну політику Туреччини в контексті процесу модернізації. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія, політичні науки*. 2016. Т. 21, вип. 4 (27). С. 70-76.

Тележкіна О. О. Особливості мови періодичних видань української діаспори в США: правописні норми. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2026₁. № 26. С. 213-221.

Тележкіна О. О., Костюк Ю. М. Українська діаспора в Канаді: збереження мовної ідентичності в мультикультурному просторі. *Вісник науки та освіти*. 2026₂. № 2 (44). С. 999-1009.

Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерел. *Мовознавство*. 1990. № 4. С. 3-10.

Труб В. М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 46-59.

Труб В. Особливості українськомовного ландшафту, зумовлені різнобічними інтерферентними впливами. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України*: монографія / відп. ред. С. О. Соколова. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024. С. 228-252.

УМЕ, 2000 – *Українська мова*: енциклопедія. 1-е вид. Київ, 2000. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um107.htm> (дата звернення: 15.03.2026).

УСА, 03.03.2024 – Українська спілка в Анкарі. Вірші Тараса Григоровича Шевченка лунають різними мовами світу. *Facebook*. 03.03.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/r/1Ftz97DD6W/> (дата звернення: 20.12.2025).

УСУ, 09.03.2024 – Україністика Стамбульського університету. Шевченківські читання до 210-річчя Т. Г. Шевченка. *Facebook*. 09.03.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18Ja1MqW9B/> (дата звернення: 20.03.2025).

УСУ, 25.02.2025 – Україністика Стамбульського університету. Інтерактивна лекція «На каву з Лесею Українкою» на відділенні україністики Стамбульського університету. *Facebook*. 25.02.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1D3wPoi3H1/> (дата звернення: 20.03.2025).

УСШ, 03.02.2025 – Українська суботня школа. Вечір пам'яті Василя Стуса в Українській суботній школі в Стамбулі. *Facebook*. 03.02.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1FcLuySM9t/> (дата звернення: 17.07.2025)

УСШ, 09.03.2024 – Українська суботня школа. –Шевченківські читання до 210 річчя Т. Г. Шевченка. *Facebook*. 09.03.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1AeKo8Pe81/> (дата звернення: 17.10.2025).

УСШЄ, 2025 – Українські суботні та недільні школи в Європі: відповіді на виклики війни: монографія / Г. Бойко, О. Галайчук, О. Горда, Н. Данчишин, Г. Темник, О. Трумко; за заг. ред. І. Ключковської. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2025. 183 с.

УШЗК, 2024 – Українські школи за кордоном: освітні можливості для дітей українців. *Прочерк*. Черкаси, 2024. URL: <https://procherk.info/news/6-info/118235-ukrayinski-shkoli-za-kordonom-osvitni-mozhливosti-dlja-ditej-ukrayintsiv> (дата звернення: 25.09.2024).

УТВ, 01.12.2024 – Українське товариство взаємодопомоги. Творча зустріч із лауреатом Національної премії імені Шевченка Михайлом Ткачуком у Стамбулі. *Facebook*. 01.12.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1Dea6TRAP4/> (дата звернення: 16.08.2025).

УТВ, 10.03.2024 – Українське товариство взаємодопомоги. Показ фільму «Щедрик» у Стамбулі. *Facebook*. 10.03.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1DG27nSzba/> (дата звернення: 15.08.2025).

УТВ, 10.03.2025 – Українське товариство взаємодопомоги. Майстер-клас з розпису українських писанок у Стамбулі. 10.03.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/17tbh98JKi/> (дата звернення: 16.08.2025).

УТВ, 19.05.2024 – Українське товариство взаємодопомоги. Проєкт «Вишита Україна». *Facebook*. 19.05.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/16tbbb1gck/> (дата звернення: 23.12.2025).

УТВ, 23.11.2025 – Українське товариство взаємодопомоги. Читання та обговорення книги «Казка про горіховий корінь» Тетяни П'янкової в суботній

школі. *Facebook*. 23.11.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1AnycVxkZu/> (дата звернення: 20.01.2026).

УТВ, 23.11.2024 – Українське товариство взаємодопомоги. Благодійний показ документального фільму «Да Вінчі» Володимира Сидька в рамках марафону «Culture vs war: 1000 days of resilience». *Facebook*. 23.11.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1EHaQ4SheB/> (дата звернення: 15.08.2025).

Фаріон І. Д. Мовна політика в Україні: до проблеми національної зрілості. *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges : conference proceeding* (Czestochowa, April 23–24, 2021). Czestochowa: Poland, 2021. С. 175-179.

Фаріон І. Д. Мовна політика України: методологія англійзації в освіті. *Записки з українського мовознавства*. 2023. Вип. 30. С. 185-197.

Фаріон І. Діяхронна соціолінгвістика: історія терміна та галузі мовознавства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2014. Вип. 791. С. 154-162.

Федорчук Т. М. Рідна мова та її самовизначення білінгвами. *Наукові записки*. 2006. Т. 60: Філологічні науки. С. 58-59.

Фецан Т. І. Мовна особистість українця в сучасній діаспорі Турецької Республіки. *Науково-методичний вісник*. Івано-Франківськ, 2023₁. № 2. С. 64-66. URL: https://ippo.if.ua/images/stories/Osvitjanske_slovo/dg_2_23.pdf

Фецан Т. Мова у культурному житті української діаспори Туреччини як маркер національної ідентичності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2025₁. № 76. С. 157-160.

Фецан Т. Статус української мови в біетнічних сім'ях Республіки Туреччини. *Франкофонія в умовах глобалізації і полікультурності світу*:

матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023₂. С. 37-41.

Фецан Т. І. Статус української мови в полікультурному соціумі Республіки Туреччина. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2024₁. № 12. С. 31-38. DOI: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.12.3>

Фецан Т. І. Українське шкільництво у Турецькій Республіці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024₂. № 79, т. 2. С. 224-229. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-34>

Фецан Т. Траєкторія мовної поведінки українців у Туреччині (на основі методу мовної біографії). *Вісник науки та освіти*. 2025₂. № 7(37). С. 793-802.

Фецан Т. Українська діаспора Турецької Республіки: проблеми мовної ідентичності. *Македонскиот јазик – извор на научни истражувања*: зб. на труд. од Меѓун. научн. конф. (Скопје, 19–20 окт., 2023 год.). Скопје, 2023₃. С. 265-269.

Фецан Т. Українська мова в громадському житті українців Турецької Республіки. *Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні*: зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжн. участю) (м. Житомир, 21 лют. 2023 р.). Житомир, 2023₄. С. 144-151.

Фецан Т. І. Українська мова в релігійному житті української громади Туреччини. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологія». 2025₃. Вип. 64. С. 144-149.

Фецан Т. Явище білінгвізму в українсько-турецьких сім'ях. *Закарпатські філологічні студії*. 2024₃. № 35. С. 52-57.

Фецан Т., Петришина О. Підвищення мотивації турецькомовних студентів до вивчення української мови. *Запорізькі філологічні читання*: збірник

матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 листопада 2021 року). Запоріжжя, 2021. С. 128-133.

Филипович Г. Церква в діаспорі як чинник збереження історичної пам'яті українців. *Українське Релігієзнавство*. 2016. № 79. С. 60-65.

Филипович Г., Филипович Л. Церква як універсальна форма організації зарубіжного українства: досвід і сучасні виклики. *Закордонне українство: від дослідження історії до прогнозу розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 квітня 2024 р.). 2024. С. 181-184.

Форостюк І. В. Роль українознавчих шкіл у збереженні національної ідентичності української молоді за кордоном. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. С. 195-203.

Фудерер Т. Мовна ситуація України в категоріях концепції Клода Ажежа. *Мова і суспільство*. 2011. Вип. 2. С. 62-71.

ХСМ, 09.03.2023 – Храм святого Миколая Cibali. Шевченківські читання української громади Стамбула. *Facebook*. 09.03.2023. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1CZ59ggJnH/> (дата звернення: 18.07.2025).

Цар І. М. Мовна поведінка молоді у білінгвальному місті. *Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні*: монографія / С. О. Соколова, М. О. Гонтар, О. М. Данилевська та ін.; відп. ред. С. О. Соколова. Київ, 2023. С. 518-618.

URL: <https://www.academia.edu/126560468> (дата звернення: 15.12.2025).

Цар І. М. Трансформація мовної поведінки молоді в умовах повномасштабної війни. *Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу* / Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ, 2026. С. 222-248.

Цар І. М., Матвеева Н. Р. Збереження ідентичності українських мігрантів у Франції. *Українська мова*. 2025. № 3 (95). С. 3-21.

Чернова К. О. Еволюція української діаспори як соціокультурної системи: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 414 с.

Шадріна Т. Українська діаспора в Канаді: мова «чужої» країни. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Вип. 2 (36). С. 309-314.

Шевчук Святослав (Блаженніший). Україна стоїть! Україна бореться! Україна молиться! Київ: Комора, 2024. 824 с.

Шевчук-Клюжева О. Рідна мова та вимушена міграція: комунікативні практики українських дошкільників у Польщі. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*: зб. наук. праць. 2023₂. № 19. С. 107-112.

Шевчук-Клюжева О., Бласяк-Титула М. Family language policy and forced migration: the case of Ukrainian refugees in Poland. *Закарпатські філологічні студії*. 2023₁. Т. 1, № 27. С. 30-35.

Шинкарик Ю. Мовна політика української діаспори США в інформаційній підтримці українців у період російської агресії (2014-2024 рр.). *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2024. № 1. С. 52-69. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/194/152> (дата звернення: 02.11.2025).

Шульга М. Базові принципи і цінності європейських стандартів мовної політики. *Проекти законів про мови – експертний аналіз*. Київ, 2000. С. 73- 114.

Шумарова Н. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму: монографія. Київ: Київський державний лінгвістичний університет, 2000. 283 с.

Шумицька Г. В. Соціолінгвістичні обшири наукового горизонту професора Василя Німчука. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород: ПП Данило С. І., 2023. Вип. 2 (50). С. 483-491.

Шумицька Г. В., Шаркань В. В. Мови національних меншин Закарпаття: аналіз медіаконтенту в умовах війни. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України*: монографія / відп. ред. С. О. Соколова; техн. ред. І. І. Брага. Київ: Інститут української мови НАН України, 2024₁. С. 211-227. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuuum.pdf> (дата звернення: 07.02.2026).

Шумицька Г. Зміни в мовній ідентичності українців під час російсько-української війни: 2022₁. *Українська мова*. 2022. № 4 (84). С. 3-10.

Шумицька Г. Мовна ситуація на Закарпатті в 1991–2021 роках: регіональний вимір мовної політики: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2024₂. 436 с.

Шумицька Г. Феномен мовної політики в українській соціолінгвістичній традиції: підходи до його аналізу в регіональному вимірі. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022₂. Vol. 57. 16 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/369786531_Fenomen_movnoi_politiki_v_ukrainskij_sociolingvisticnij_tradiciji_pidhodi_do_jogo_analizu_v_regionalnomu_vimiri (дата звернення: 17.12.2025).

Ясь О. В. Діаспора. *Енциклопедія історії України*. Т. 2: Г–Д / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2004. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Diaspora> (дата звернення: 17.11.2024).

AA (Anadolu Ajansı). Antalya'daki Ukraynalılar İstanbul'daki görüşmeleri umutla takip ediyor. 15.05.2025. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/antalyadaki-ukraynalilar-istanbuldaki-gorusmeleri-umutla-takip-ediyor/3568995> (дата звернення: 02.03.2026).

AA (Anadolu Ajansı). Türkiye'deki Ukraynalılar evlerine dönmenin hayalini kuruyor. 24.02.2024. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyedeki-ukraynalilar-evlerine-donmenin-hayalini-kuruyor/3146458> (дата звернення: 02.03.2026).

Androutsopoulos J. Multilingualism, diaspora, and the Internet: Codes and identities on German-based diaspora websites. *Journal of Sociolinguistics*. 2006. Vol. 10, No. 4. P. 520-547.

BBC Türk. İstanbul'da yaşayan Ukraynalılar: «Güvendeyiz ama aklımız orada». 20.02.2025. URL: https://youtu.be/9aawBFYOzmc?si=KFj_IUvKN7pC2LkS (дата звернення: 02.03.2026).

Blommaert J. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 213 p.

Borlongan A. M. Migration linguistics: A synopsis. *AILA Review*. 2023. Vol. 36, Issue 1. P. 38-63. DOI: <https://doi.org/10.1075/aila.22014.bor>

Borlongan A. M. Studies on language and migration: Towards 'migration linguistics'. *Diliman Review*. 2019. No. 63 (1). P. 17-23.

Çoban A. Türkiye'de Bulunan Ukraynalıların Uluslararası Koruma Statüleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 2024. Yıl 15, sayı 58. S. 77-102. URL: <https://taad.taa.gov.tr/yuklenenler/dosyalar/dergiler/taad/taad-58/1576.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

Derince Ş. Türkiye'de dil politikaları ve dilin statüsü: genel bir bakış. *Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Kulübü*. 2007. № 8. S. 118-124.

Đurovič L. Концепція мови діаспори. (Вступне слово). *Slavica Lundensia*. 1995. № 12. С. 7-9.

DZCU, 2024 – Ататюрк створив турецьку мову? 2024. URL: <https://dumka.zapisi.cx.ua/vzaiemodiya/atatyurk-stvoriv-turecku-movu.html> (дата звернення: 17.11.2024).

FRL, 26.07.2015. Fener Rum Lisesi URL: <https://www.armaganportakal.com/fener-rum-lisesi/> (дата звернення: 17.03.2026).

Giles H., Bourhis R. Y., Taylor D. M. Towards a theory of language in ethnic group relations. *Language, ethnicity and intergroup relations* / ed. by H. Giles. Academic Press, 1977. P. 307-348.

İB, 01.01.2025 – İlk Genel Kurul İşlemleri. *T.C. İçişleri Bakanlığı Ankara İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü*. 01.01.2025. URL: <https://www.siviltoplum.gov.tr/ankara/ilk-genel-kurul-islemleri> (дата звернення: 10.04.2025).

Krefeld T. Einführung in die Migrationslinguistik: von der Germania italiana in die Romania multipla. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2004. 173 p.

Kumari Sh. Code-Mixing and Code-Switching in Multilingual Classrooms: Enhancing Second Language Acquisition of English. *CIJE Quarterly*. 2024. Vol. 09, No. 02. P. 09–16. ISSN 2455-8729.

Kuznietsova A. Online language use and identity of Ukrainian diaspora in Germany. *Advanced Linguistics*. 2021. № 7. P. 11.

Levchuk P. Bilingwizm ukraińsko-polski w świetle badań ankietowych. *Język polski i polonistyka w Europie Wschodniej: Przeszłość i współczesność* / pod red. I. Bundza, A. Krawczuk, J. Kowalewski, O. Sływinski. Kijów: INKOS, 2015. S. 143-158.

Levchuk P. Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjska-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020. 299 s.

Oruç Ş. Türkçede ana dil ve ana dili. *Journal of Turkish Language and Literature*. 2016. Vol. 2, Issue 1. P. 311-322. DOI: 10.20322/lt.15463

ÖSYM. Aday İşlemleri Sistemi. URL: <https://ais.osym.gov.tr/> (дата звернення: 02.03.2026).

ÖUML, 17.03.2025 – Özel Ulus Musevi Lisesi.

URL: <https://okul.com.tr/lise/istanbul/ozel-ulus-musevi-lisesi-8933> (дата звернення: 17.03.2025).

Poliakova S.V., Wolowyna O. Ukrainian Diaspora in Canada: Methodology and Practice of Research. *Demography and Social Economy*. 2019. № 3 (37). P. 86-98.

Pool J. The Official Language Problem. *American Political Science Review*. 1991. Vol. 85, No. 2. P. 495-496.

Sadoğlu H. Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları. 2. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010. S. 47-295.

Sidal S. Türkiye Cumhuriyeti'nin Dil Politikası. 23. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Bildiri Özetleri Kitabı* / ed. H. Yaylı. Kırıkkale, 2023. S. 5-7.

Spolsky B. Family language policy – the critical domain. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2012. Vol. 33, No. 1. P. 3-11.

Spolsky B. Religion as a site of language contact. *Annual Review of Applied Linguistics*. 2003. Vol. 23. P. 81-94.

TAO, 20.05.2022 – Türkiye’de Azınlık Okulları. 20.05.2022.

URL: <https://www.maarifinsesi.com/turkiyede-azinlik-okullari/> (дата звернення: 17.03.2026).

TCA, 17.11.2024 – Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (дата звернення: 17.11.2024).

TDK, 10.12.2024 – Türk Dil Kurumu. URL: <https://sozluk.gov.tr/> (дата звернення: 10.12.2024).

TP, 10.04.2025 – Turizm Proje. Türkiye’de Aile İkamet İzinlerinde Ruslar ve Ukraynalılar İlk Sırada yer alıyor. 10.04.2025. URL: <https://www.turizmprojedergisi.com/haber-detay/turkiye-de-aile-ikamet-izinlerinde-ruslar-ve-ukraynalilar-ilk-sirada-yer-aliyor/4733> (дата звернення: 10.09.2025).

UI, 2022 – Ukrainian Institute. Українські і кримськотатарські студії за кордоном: дослідження стану і потреб. Київ: Український інститут, 2022. 112 с.

Ukr-Ауна. Український портал у Туреччині. 2017. URL: <https://www.ukr-ayna.com/uk/category/diaspora/> (дата звернення:12.01.2025)

Ukr- Ауна, 2019 – Як вивчають українську мову в Стамбульському університеті. *Ukr- ауна*. 02.10.2019. URL: <https://www.ukr-ayna.com/uk/yak-vivchayut-ukrayins-ku-movu-v-stambul-s-komu-universiteti/> (дата звернення: 02.03.2024).

UU, 19.10.2025 – United Ukraine. Суботні школи: роль у збереженні культурної спадщини української діаспори. *Facebook*. 19.10.2025. URL: <https://www.facebook.com/share/p/17LNyj9acH/> (дата звернення: 25.10.2025).

Vertovec S. *Transnationalism*. London; New York: Routledge, 2009. 205 p.

Yilmaz M. Y. İki dillilik olgusu ve Almanya'daki Türklerin iki dilli eğitim sorunu. *Electronic Turkish Studies*. 2014. Vol. 9, No. 3. P. 1641-1651.

ZN, UA, 16.08.2023 – ZN, UA Дзеркало тижня. Вивчення України за кордоном: скільки українських студій є у світі. 16.08.2023. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/vivchennja-ukrajini-za-kordonom-skilki-ukrajinskikh-studij-je-u-sviti.html> (дата звернення: 15.09.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

**План заходів з підтримки закордонних українців
(Генеральне консульство України в Стамбулі, 2025)**

Пропозиції *Генерального консульства України в Стамбулі* до

Плану заходів МЗС на 2026 рік

з реалізації бюджетної програми 1401110

«Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, забезпечення діяльності Українського інституту, заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України»
у частині підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України,

Українське товариство взаємодопомоги (м. Стамбул)

№	Зміст заходу	Опис заходу	Реквізити статутних документів громадської організації у державі перебування	Вартість та кошторис (дол. США)	Термін виконання (місяць)
1.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для проведення за кордоном науково-освітніх заходів, зокрема форумів, конференцій, семінарів за участю закордонних українців.	Проведення наукових семінарів та лекторіїв за участю науковців з України, Європи та Туреччини.	-	2000	Вересень
2.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для забезпечення випуску громадами	Ведення інтернет-ресурсів (соцмережі)	-	500	Червень

	<p>періодичних видань, підготовки та трансляції теле- та радіопрограм, підтримання інтернет-ресурсів громад закордонних українців, розміщення публікацій з української тематики в засобах масової інформації за кордоном.</p>				
3.	<p>Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для впорядкування за кордоном місць поховань (місць пам'яті) видатних українців, забезпечення належного догляду за пам'ятниками, пам'ятними знаками, меморіальними дошками, що присвячені видатним діячам української історії, науки і культури та історичним подіям, а також прилеглої до зазначених об'єктів території</p>	-	-	-	-

4.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців на умовах співфінансування для організації дитячих таборів для закордонних українців з метою їх ознайомлення з національними традиціями, українською мовою, літературою, історією України	Щорічний дитячий літній табір «Барвінок»	-	5000	Червень
5.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для забезпечення навчальних закладів з вивченням української мови та осередків культури друкованою, фото-, аудіо-, відеопродукцією, предметами національної символіки	Символіка Покращення матеріальної бази Українських суботніх шкіл, пошиття національних костюмів	-	1000	Вересень
6.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для проведення за кордоном	1. Свято Миколая 2. Шевченківські дні (запрошення поетів, письменників з України) 3. Великдень (Писанкове дерево,	-	1000 1000 500	Грудень Березень Квітень

	культурно-мистецьких заходів, зокрема фестивалів, свят мистецтв, експозицій, вечорів і тижнів українського мистецтва, у тому числі кіно, української пісні та поезії, концертів творчих колективів	проведення майстер-класу з писанкарства для турецьких громадян) 4. День Вишиванки		500	Травень
7.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для видання наукових, публіцистичних, художніх творів та збірок для громад закордонних українців, а також творів закордонних українців, здійснення перекладу творів української літератури іноземними мовами	1. Антологія Пропонована антологія охоплює ключових майстрів слова української літератури ХХ століття, творчість яких репрезентує найпомітніші віхи цього періоду – від естетики раннього модернізму Лесі Українки, Миколи Вороного до зрілого модерніста Володимира Сосюри, від поетів-неокласиків Миколи Зерова, Максима Рильського, футуриста Михайля Семенка, символіста-авангардиста Богдана-Ігоря Антонича, трансценденталіста Павла Тичини, новаторства шістдесятників	-	5000	Лютий-березень

		<p>Василя Симоненка, Василя Стуса, Миколи Вінграновського, Ліни Костенко до сюрреалізму та герметизму діаспорянки Емми Андієвської. Біографічна нотатка з поясненнями базових стильових і творчих особливостей авторів має на меті ознайомити турецьких читачів із життєвим шляхом митців, що творили літературні тенденції та українську культуру буремного XX століття. Безпрецедентною перевагою антології є автентичний переклад з української на турецьку, який здійснили випускниці україністики Стамбульського університету Жале Ясан та Селін Селімоглу. Видання антології популяризуватиме українське поетичне слово, сприятиме зацікавленню українською мовою, культурою, мистецтвом,</p>		3000	Жовтень
--	--	---	--	------	---------

		<p>допоможе Туреччині ще більше дізнатися про Україну та зміцнити турецько-українські відносини.</p> <p>Друк третього доповненого видання збірки українських і кримсько-татарських казок</p>			
8.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для популяризації української мови, літератури, культури, історії, традицій українського народу, у тому числі для викладання української мови, а також інших предметів українською мовою	Українська суботня школа	-	1000	Вересень
9.	Надання фінансової підтримки громадським організаціям закордонних українців для виготовлення та встановлення меморіальних дошок, присвячених	-	-	-	-

	видатним діячам української історії, науки і культури та історичним подіям				
10.	Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для виготовлення проєктно-кошторисної документації, проведення ремонту та облаштування приміщень, які використовуються для потреб громад закордонних українців, осередків української культури, бібліотек, українських шкіл, класів (у тому числі суботніх і недільних) за кордоном	Ремонт і облаштування класів в Українській суботній школі Облаштування бібліотеки у Товаристві	-	1000 1000	Вересень Жовтень
	ВСЬОГО:	-	-	23500	

Додаток Б

Українська суботня школа в Стамбулі

Дитячий літній табір «Барвінок»

Україністика Стамбульського університету

Великдень у Стамбулі

**Авдієнція з нагоди 85-ліття Його Всесвятості Вселенського Патріарха
Вартоломія**

Лекторій ім. Володимира Перетца

Культурні заходи в Стамбулі

Додаток К

Інтернет-ресурси дипломатичних установ України в Туреччині

№	Назва	Електронні ресурси	Мова	Кількість підписників	Примітки
1.	Ukrayna Ankara Büyükelçiliği/ Посольство України в Турецькій Республіці	https://turkiye.mfa.gov.ua/ https://www.facebook.com/UAinTR https://www.instagram.com/ukrintr?igsh=MTE5bmUyM2xlOHF5cw%3D%3D	Українська Українська Українська	26 тис. 7,414 тис.	
2.	Генеральне консульство України в Стамбулі /Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu	https://istanbul.mfa.gov.ua/ https://www.facebook.com/CGUinIstanbul https://www.instagram.com/cgu_istanbul?igsh=aTNoNmZneGliNmXH	Українська Українська Українська	16 тис. 1,665 тис.	
3.	Генеральне консульство України в Анталії/Ukrayna Antalya Başkonsolosluğu Antalya	https://antalia.mfa.gov.ua/ https://www.facebook.com/ukrainianconsulateantalya https://www.instagram.com/cgu_antalya?igsh=OXR5c3Z2bmtneXBu	Українська Українська Українська	7,9 тис. 1,042 тис.	

Додаток Л

**Сторінки українських громадських організацій Туреччини
в соціальній мережі «Фейсбук»**

№	Назва	Електронний ресурс	Мова комунікації	Кількість підписників	Місто
1.	<p>Ukrayna Derneği - Ankara / Українська Спілка в Анкарі</p> 	https://www.facebook.com/UkraynaDerneği	Українська	3,6 тис.	Анкара
2.	<p>Культурно-освітнє товариство солідарності, співпраці та дружби Адани та України</p> 	https://www.facebook.com/groups/518066458738188/about	Українська	1,3 тис.	Адана
3.	<p>Асоціація солідарності «Україна-Аланія»</p> 	-	Українська	-	Аланія

4.	Українська родина 	https://www.facebook.com/ukraile	Українська	4 тис.	Анталія
5.	Українське культурно-мистецьке об'єднання 	https://www.facebook.com/groups/168022907157601	Українська	1,5 тис.	Анталія
6.	Покоління майбутнього – Дитинство без війни 	-	Українська	-	Анталія
7.	Середземноморське об'єднання українців 	https://www.facebook.com/profile.php?id=100066672396018	Українська	1,6 тс.	Анталія

8.	Українці Бодрума 	https://www.facebook.com/groups/1714846688749214	Українська	424	Бодрум
9.	Українці Егейського регіону 	https://www.facebook.com/egeukrayna	Українська	1,4 тис.	Бодрум
10.	Товариство українців у Бурсі 	https://www.facebook.com/groups/1522017751239849	Українська	2 тис.	Бурса
11.	Об'єднання українців Ізміра 	https://www.facebook.com/ukrainians.in.izmir	Українська	1,9 тис.	Ізмір
12.	Українська спілка солідарності в Ізмірі 	https://www.facebook.com/groups/408769659962734/	Українська	438	Ізмір

13.	Спілка українців Коджаелі 	https://www.facebook.com/groups/1060051197927060/	Українська	115	Коджаелі
14.	Українська асоціація культури взаємодопомоги та солідарності у Конї 	https://www.facebook.com/ukrkonya	Українська	814	Конія
15.	Українська культурна спілка Кушадаси 	https://www.facebook.com/ukraynakusadasi	Українська	705	Кушадаси
16.	Спілка українців Мармарису 	https://www.facebook.com/ukrmarmaris	Українська	358	Мармарис
17.	Асоціація українців у Мерсіні 	https://www.facebook.com/MersinUA	Українська	476	Мерсін

18.	Українське товариство взаємодопомоги 	https://www.facebook.com/UkraynavStambuli	Українська	3, 7 тис.	Стамбул
19.	Українське культурне товариство 	https://www.facebook.com/profile.php?id=100057835746371	Українська	2,2 тис.	Стамбул
20.	Спілка української культури та солідарності Стамбула 	-	Українська	-	Стамбул

Додаток М

Онлайн-ресурси української діаспори в Туреччині

Суботні школи

Українська суботня школа «Українська родина», Анталія
<https://www.facebook.com/groups/1021491588251118>

Українська суботня школа, Стамбул (Європа)
<https://www.facebook.com/groups/3018149484866188>

Українська суботня школа «Веселка», Стамбул (Азія)
<https://www.facebook.com/groups/339663889942385>

Українська школа за кордоном,
 Туреччина <https://www.facebook.com/UkrshkolaAsia2018>

Українська суботня/недільна школа «Джерело»,
 Анталія <https://www.facebook.com/groups/685689204907675>

Україністика в Стамбульському університеті

Україністика Стамбульського університету
<https://www.facebook.com/share/g/1RFYeYQCXL/>

Український культурний клуб Стамбульського університету
<https://www.instagram.com/iukraynakulturu>

Сторінки українськомовної парафії при Вселенському Патріархаті

Храм святого Миколая, Стамбул (Джибалі)

<https://www.facebook.com/search/top?q=храм%20святого%20миколая%20сібалі>

Telegram храму @St_Nicholas-UA

Українськомовна парохія Вселенського Патріархату в Самсуні

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100090341124367>

Telegram @SamsunEP

**Групи в соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм»
і соціальній мережі-месенджері «Телеграм»**

Українці в Туреччині

<https://www.facebook.com/groups/1157749197588835>

Українці в Туреччині 2

<https://www.facebook.com/groups/450781891743102>

Українці в Стамбулі

<https://www.facebook.com/groups/360629615951376>

Українці в Стамбулі 2

<https://www.facebook.com/groups/ukristanbul>

Мами в Туреччині

<https://www.facebook.com/share/p/EhXtkDJsrR3J5oEh/>

Сам собі гід

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100064865710581>

Найкращі книги українською мовою у Туреччині

<https://www.instagram.com/knyzhkova.polytsia>

ukraynaistanbulda

<https://www.instagram.com/ukraynaistanbulda>

Ukrainians in Istanbul

https://www.instagram.com/ukrainians_in_istanbul

Ukraynaca Öğreniyorum (Вивчаю українську)

<https://www.instagram.com/ukraynaca.ogreniyorum>

Goya Concept UA

<https://www.instagram.com/goyaconcept.ua>

Istanbulu Gelin Art

https://www.instagram.com/istanbullu_gelin_art

Ukraine Kovbasi (ковбаси)

https://www.instagram.com/ukraine_kovbasi

Istanbullu Gelin Pastanesi (випічка, торти)

https://www.instagram.com/istanbullu_gelin_pastanesi

Mariadan Pastalar (торти від Марії)

<https://www.instagram.com/mariadan.pastalar>

Sweet Kitchen Istanbul (солодощі, українські страви)

https://www.instagram.com/sweet_kitchen_ist

Українці в Ізмірі / Українці в Туреччині

<https://t.me/IzmirUkrayna>

Українці в Туреччині

<https://t.me/UkraynaTurkiye2023>

Прогулянки українською у Стамбулі

https://t.me/ist_ua

Прогулянки українською у Стамбулі

https://t.me/ist_ua

Індивідуальні сторінки на платформі «ТікТок»

Viktoriia Verikovska

<https://www.tiktok.com/@viktoriia.verikovska>

Roksolana KVT

<https://www.tiktok.com/@roksolana.kvt>

Anya Istanbul

<https://www.tiktok.com/@anya.istanbul>

Yuliia Hubenko

<https://www.tiktok.com/@yuliiahubenko>

Oksana Istanbul

https://www.tiktok.com/@oksana_istanbul

Kseniia Feya

<https://www.tiktok.com/@kseniiafeya>

Marina Vered Turk

<https://www.tiktok.com/@marina.vered.turk>

Momy Twin

https://www.tiktok.com/@momy_twin_?_r=1&t=ZS-93eE3Dh0HGW

VLS Viktoria

<https://www.tiktok.com/@vlsviktoria>

Susen

<https://www.tiktok.com/@susenbxnm8u>

Yana Karasoy

<https://www.tiktok.com/@yana.karasoy>

Ukrainian x Turkish

<https://www.tiktok.com/@ukrainianxturkish>

Alina Stefanskaya

<https://www.tiktok.com/@alinastefanskaya>

Запитання до анкети «Мова українців Туреччини»

1. Стать
2. Вік
3. Ваша освіта
4. Де Ви народилися?
5. В якому місті Ви проживали до переїзду в Туреччину?
6. Що спричинило Ваш переїзд до Турецької Республіки?
7. Коли Ви переїхали до Туреччини?
8. В якому місті Ви зараз мешкаєте?
9. Яку мову Ви засвоїли першою?
10. Яку мову Ви вважаєте своєю рідною мовою?
11. Як Ви розумієте поняття «рідна мова»?
12. Чи змінилося протягом Вашого життя Ваше розуміння того, що таке рідна мова?
13. Який Ваш рівень володіння українською мовою?
14. Який Ваш рівень володіння турецькою мовою?
15. У повсякденному житті Ви спілкуєтеся...
16. Якою мовою Ви спілкуєтеся з українцями в Туреччині?
17. Якою мовою Ви спілкуєтеся зі своїми дітьми?
18. Яка мова домінує у Вашій сім'ї?
19. Чи Ваші діти вільно володіють українською мовою?
20. Чи відвідують Ваші діти українські суботні школи?
21. Чи змінився статус української мови у турецькому суспільстві після 24 лютого 2022?

22. Чи відомі Вам у Туреччині факти переходу на українську мову тих українців, які раніше розмовляли російською?

23. Чи змінилася Ваша власна мовленнєва поведінка після 24 лютого 2022 року?

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати***

1. Фецан Т. Явище білінгвізму в українсько-турецьких сім'ях. *Закарпатські філологічні студії*. 2024₃. № 35. С. 52-57. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.9>
2. Фецан Т. Українське шкільництво у Турецькій Республіці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024₂. № 79. Том 2. С. 224-229. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-34>
3. Фецан Т. Траєкторія мовної поведінки українців у Туреччині (на основі методу мовної біографії). *Вісник науки та освіти*. 2025₂. № 7(37). С. 793-802. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-793-802](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-793-802)
4. Фецан Т. І. Українська мова в релігійному житті української громади Туреччини. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2025₃. Вип. 64. С. 144-149. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.64.17>
5. Фецан Т. Мова в культурному житті української діаспори Туреччини як маркер національної ідентичності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2025₁. № 76. С. 157-160. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.76.31>
6. Струганець Л., Фецан Т. Мовний портрет української діаспори в Туреччині (алгоритм аналізу). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 11(41). С. 1133-1144. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-1133-1144](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-1133-1144)
7. Фецан Т. І. Статус української мови в полікультурному соціумі Республіки Туреччина. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2024₁. № 12. С. 31-38. DOI: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.12.3>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Фецан Т. Українська мова в громадському житті українців Турецької республіки. *Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні*: зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжн. участю) (м. Житомир, 21 лют. 2023 р.). Житомир: 2023₄. С. 144-151. URL: <https://polissiauniver.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf>

9. Фецан Т. Статус української мови в біетнічних сім'ях Республіки Туреччини. *Франкофонія в умовах глобалізації і полікультурності світу*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023₂. С. 37-41.
URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28921/3/Fetsan.pdf>

10. Фецан Т. Мовна особистість українця в сучасній діаспорі Турецької Республіки. *Науково-методичний вісник*. Івано-Франківськ, 2023₁. № 2. С. 64-66.
URL: https://ippo.if.ua/images/stories/Osvitjanske_slovo/dg_2_23.pdf

11. Фецан Т. Українська діаспора Турецької Республіки: проблеми мовної ідентичності. *Македонскиот јазик – извор на научни истражувања: зб. на труд. од Меѓун. научн конф.* Скопје, 19–20 окт., 2022 год. Скопје, 2023₃. С. 265-269.

12. Фецан Т., Петришина О. Підвищення мотивації турецькомовних студентів до вивчення української мови. *Запорізькі філологічні читання*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 листопада 2021 року). Запоріжжя, 2021. С. 128-133. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-262-6-40>